

REV. J. A. DOUGLAS

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

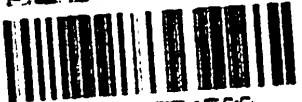
“ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΣΠΕΡΙΝΗΣ,”

ΑΘΗΝΑΙ 1934

BK,
D96

ΒΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

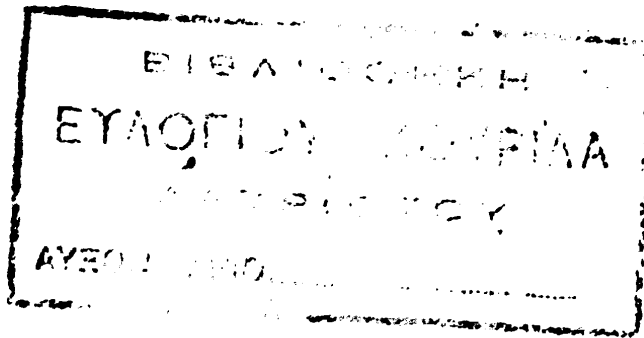
326000334599

Αριθ. εφ. 121.066

REV. J. A. DOUGLAS

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "ΕΣΠΕΡΙΝΗΣ,"

ΑΘΗΝΑΙ 1934

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Εἶνε ὀρθόν, ἴσως δὲ καὶ ἐπιθυμητόν, νὰ δηλώσω ὅτι ὁ μόνος ἐγὼ εὐθύνομαι διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλιαρίου τούτου καὶ διὰ τὰς ἐν αὐτῷ ἐκφερομένας γνώμας.

Παρακαλῶ τοὺς ἀναγνώστας μου νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν ὅτι πᾶν ὅ,τι ἔγραψα περὶ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἀφορᾷ μόνον τὸν Τούρκον. Αἱ μεταξὺ τῶν Μουσουλμάνων διαφοραὶ εἶναι τόσον μεγάλαι ὅσον καὶ αἱ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Ἄραψ καὶ ὁ Ἰνδὸς θὰ ἀπεκλήρυσσε τὸ ὑλόφρον καὶ μισαλλόδοξον πνεῦμα τὸ ὁποῖον ὁ Τούρκος ἐξέλαβε ὡς ἐρμηνεῦον τὸν Ἰσλαμισμόν.

Εἶνε ἐντελῶς ξένη πρὸς τὸ πνεῦμά μου ἡ ἰδέα νὰ προσβάλω γενικῶς τοὺς Μουσουλμάνους. Ἐπιθυμῶ λοιπὸν νὰ διασαφηνίσω ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ μορφωμένος Μουσουλμάνος ἀγανακτεῖ κατὰ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καταχρήσεως τῆς θρησκείας του ὅσον καὶ οἰσδῆποτε μὴ Μουσουλμάνος· ἡ κατηγορία μου συνεπῶς στρέφεται μόνον κατὰ τοῦ Τούρκου.

Πράγματι, ὡς ἐκ πείρας δύναμαι νὰ διαπιστώσω μετὰ ἐξάμηνον διαμονὴν εἰς τὸν οἶκον ἐνὸς Τούρκου ἐκ τῶν πλέον φιλελευθέρων, οἱ κάλλιστοι ἐκ τῶν Τούρκων λυποῦνται διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἔθνους των διαστροφὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰσλάμ.

Θὰ ἦτο ἴσως καλὸν νὰ ἐξαλείψω πᾶσαν δυνατὴν παρεξήγησιν ὡς πρὸς τὰς φιλοδοξίας τῶν Ἑλλήνων, λέγων ὅτι τίποτε δὲν εἶνε περισσότερο ξένον πρὸς τὸ σημερινὸν Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀπὸ τὴν ἀναζωπύρωσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἕλλην ἐπιθυμεῖ—καὶ τὸ ἐπιθυμεῖ διακαῶς—τὴν ἔνωσιν τοῦ ἔθνους του καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἡ ἐπιθυμία αὕτη ἔπρεπε νὰ τύχη ἐπιδοκίμασίας ἐκ μέρους ὄλων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν τὰς διεπούσας τὸν σχηματισμὸν τοῦ Συνδέσμου τῶν Ἑθνῶν ἰδέας. Εἶνε λ.χ. ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ τις πῶς δύνανται οἱ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

ὑποστηρίζοντες τὸ δικαίωμα τοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ διὰ τοὺς Ἐσθονίους, Τσεχο-Σλοβάκους καὶ Γιουγκοσλαύους, ν' ἀρνηθοῦν τοῦτο εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν Δωδεκανήσων ἢ τῆς Κύπρου. Καὶ ὁ πλέον εὐφάνταστος Ἕλληγν δὲν ἔχει καμμίαν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸ ζήτημα τῶν Συρίων ἢ τῶν Ἀρμενίων, δὲν ζητεῖ δὲ διὰ τὸν ἑαυτὸν του τίποτε τὸ ὁποῖον δὲν εἶνε ἕτοιμος νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους.

Τζὼν Α. Δάγλας.

Φεβρουαρίου 9, 1919.

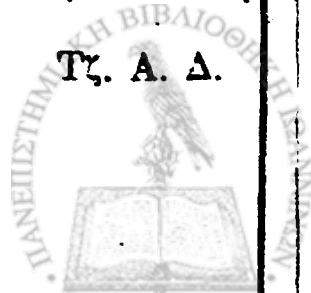
ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟΝ.—Ἡ ἀνάγκη δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου τούτου ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐκδόσεως ἐποδεικνύει ὅτι ἐπέσυρε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ λαοῦ. Ἐκτὸς τῆς διορθώσεως τυπογραφικῶν τινῶν σφαλμάτων δὲν ἐπέφερα οὐδεμίαν μεταβολήν. Παρεκινήθην ὁμως νὰ προσθέσω μίαν παράγραφον ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑποστηρίζω ὅτι, ἀφοῦ οἱ Τούρκοι ἔχουν πολὺ μεγαλειότερον τῆς Ἀγίας Σοφίας Τέμενος, τὸ Σουλταϊμανιέ, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ μεγαλειτέρου ἐκ τῶν Σουλτάνων, τοῦ Σουλταϊμάν κατὰ τὸ 1550—6 μὲ τὴν κατάδηλον πρόθεσιν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μητροπολιτικὸν τέμενος τοῦ Τουρκικοῦ Καλιφάτου, μόνον ἡ κατακτητικὴ ὑπερηφάνεια ἤμπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοῦ νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τοὺς ἀληθεῖς κανόνας τοῦ Ἰσλάμ κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Χριστιανοὶ πρέπει νὰ ἔχουν τοὺς ἰδικούς των ναοὺς. Οὐδεὶς Ἕλληγν ἐπιθυμεῖ νὰ στέρησῃ τοὺς Τούρκους τῶν 6 κολλοσιαίων γησιῶν τεμενῶν.

Ὁ φίλος μου κ. Χέντερσον, ὁ μόνος, νομίζω, καλλιτέχνης ποῦ ἐζωγράφησε τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἐτοιμάζει μίαν μονογραφίαν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.

Τολμῶ ἐπίσης νὰ ἐκφράσω τὴν ταπεινὴν γνώμην ὅτι τίποτε δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς Τούρκους, ἢ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ μεταχειρισθοῦν τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ὡς ἐνέχυρον, ἀπὸ τὴν κατάκληξιν προξενήσασαν τριχλοποδιὰν διὰ τῆς ὁποίας ἐπετεύχθη ἡ ἀναβολὴ τοῦ διὰ τὴν 19 πρέχοντος συγκληθέντος ἐν Λονδίῳ συλλαλητηρίου ὑπὲρ τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἐὰν ἡ τοιαύτη δειλία καὶ τακτικὴ κάμη τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἄλλους Μουσουλμάνους νὰ πιστεύσουν ὅτι ὀφείλουν νὰ λάβουν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἢ τοὺς Τούρκους νὰ τὴν βλάψουν, ἐγὼ δὲν θὰ ἐκπλαγῶ.

Φεβρουαρίου 28, 1919.

Τζ. Α. Δ.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Η ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ.

Ποτὲ δὲν ὑπῆρξεν ἴσως ἐν Ἀγγλίᾳ αἴσθημα ἰσχυρότερον καὶ ἀφιλοκερδέστερον ἀπὸ τὸ ὑπὲρ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐπικρατοῦν σήμερον. Τὸ αἴσθημα τοῦτο μολονότι μόλις ἐξωτερικεύεται κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, εἶναι ἐντούτοις ἔτοιμον νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ νὰ ζητήσῃ μετ' ἐπιμονῆς τὴν ἀπόδοσιν τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν.

Ὁ περίπυστος ναὸς δὲν εἶνε μόνον ἀπαράμιλλος εἰς ὠραιότητα καὶ θρύλους, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπαυσέ ποτε νὰ εἶνε τὸ σύμβολον ζωτανῶν δυνάμεων συγκινουσῶν ὅλον τὸν κόσμον, μὴ ὁμοιάζων εἰς τοῦτο πρὸς οὐδὲν ἐκ τῶν ἄλλων μεγάλων κτιρίων τὰ ὅποια δύχνονται νὰ συναγωνισθοῦν πρὸς αὐτὸν εἰς ἀρχαιότητα.

Ἡ ἐναπόθεσις τοῦ θεμελίου λίθου τῆς Ἀγίας Σοφίας κατὰ τὸ 326, ἤνοιξε τὴν μεταβατικὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου εἰς τὸν νεώτερον πολιτισμόν. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ παρόντος κτιρίου καθιέρωσαν τὸ αἰώνιον τοῦ ἀποκατασταθέντος Χριστιανικοῦ καθεστῶτος. Ἐπὶ 900 καὶ πλέον ἔτη ἡ Ἀγία Σοφία ὑπῆρξεν ἡ μητέρα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τὸ περιφημότερον προσκυνητήριον τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψις καὶ ἡ βεβήλωσις αὐτῆς κατὰ τὸ 1453 συνετάραξεν ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς ὡς τεμένους ἐπὶ 466 ἔτη, ἀπετέλεσε μομφὴν διὰ τὰ χριστιανικὰ ἔθνη τῆς Δύσεως καὶ ἀγωνιώδη δοκιμασίαν διὰ τοὺς ὑποδουλωθέντας καὶ μαρτυρήσαντας λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς εἶνε ἀπαραίτητος καὶ ὅ' ἀπετέλει ἀπαρχὴν διαρκοῦς ἀνά τὸν κόσμον εἰρήνης καὶ ἀποκαταστάσεως

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

τῶν λαῶν εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει, καθὼς καὶ διαρκoῦς ὁμοιοίας μεταξὺ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Τὸ καθῆκον τῶν πράγματι δημοκρατουμένων λαῶν εἶνε νὰ συμβιβάζουν τὰς φυλετικὰς ἐχθροπαθείας καὶ νὰ μὴ ἐκδικῶνται διὰ τὰ σφάλματα τοῦ παρελθόντος.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο οὐδεὶς θὰ διεξεδίκει τὸ τέμενος τοῦ Ὀμάρ κτισθὲν ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος ἐν Ἱερουσαλήμ.

Διαφέρει ὁμως τὸ ζήτημα μὲ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀφομοίωσιν τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους κατέκτησαν ἢ τοὺς εἶχον διαλλάξῃ μὲ τὴν ιδέαν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἰσλαμισμού, τότε ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ εἶχεν ἴσως γίνῃ ἐντελῶς Τουρκικὴ πόλις καὶ ἡ Ἀγία Σοφία θὰ ἔμενε ὡς Τουρκικὸν τέμενος πρὸς μεγάλην μὲν λύπην τῶν Χριστιανῶν, χωρὶς ὁμως νὰ δύνανται νὰ τὴν διαμφισβητήσουν.

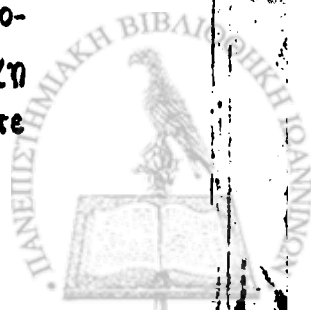
Ὡς θὰ φανῇ ὁμως εἰς τὰς ἐπομένους σελίδας, ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνήκει εἰς δύο κόσμους οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς ἀθεράπευτον μεταξὺ των ἀνταγωνισμόν.

Ἐὰν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἐνὸς μὲν λεβεντιάν, φυλετικὴν ἐπιμονὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, ἀφ' ἐτέρου δὲ διοίκησιν διὰ τῆς βίας τῶν ὄπλων, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τοῦρκοι, οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ Μουσουλμᾶνοι εἶνε σχεδὸν ἰσόπαλοι ἐν Κωνσταντινουπόλει. Γλῶσσα, ἥθη καὶ ἔθιμα, διανοητικότης, θρησκεία καὶ ἀνυπολόγιστοι, ἀγρίως ἐμφυτευθεῖσαι ἀντιπάθειαι, ἐμποδίζουν τὴν μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἀφομοίωσιν. Ὁ Τοῦρκος, ὡς Μουσουλμᾶνος, μόλις ἀνέγεται καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τοῦ Χριστιανοῦ. Μολονότι ὡς κατακτητῆς περιφρονεῖ τὸν Ἕλληνα, ἐν τούτοις τὸν φοβεῖται, διότι γνωρίζει ὅτι ἡ Τουρκικὴ κυριαρχία εἶνε προσωρινὴ καὶ θὰ διαρκέσῃ ἐφ' ὅσον κατορθῶναι νὰ τὸν κρατῇ ὑπὸ ζυγόν. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἕλληνας αἰσθάνεται διὰ τὸν Τοῦρκον τὸ μεγαλῆτερον ἴσως μῖσος ποῦ ἠμπορεῖ νὰ αἰσθανθῇ ἐν ἔθνῳ πρὸς ἄλλο, διότι δὲν ἔχει μόνον φρικιαστικὰς ἀναμνήσεις ἀπεριγράπτων καταδιωγμῶν, ἐκδισμῶν καὶ ταπεινώσεων ἐκ μέρους τυράννων οἱ ὁποῖοι τὸν καθυπέβαλον εἰς τὴν χειροτέραν δουλείαν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πατρίου του ἐδάφους,

Η ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

ἀλλὰ γνωρίζει: ἐπίσης ὅτι ὁ Τοῦρκος δὲν ἐκράτησε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν πενίαν οὔτε μετέβαλε τὴν πλουσίαν χώραν του εἰς ἔρημον ὀρμώμενος ἀπὸ ἀπλῆν ἡλιθιότητα νομάδος Ἀσιάτου. Πεῖρα αἰῶνων τὸν ἐδίδαξεν ὅτι ὁ κατακτητὴς του δὲν φοβεῖται τίποτε περισσύτερον ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν του καὶ τὸν πλοῦτον του. Διὰ τὸν Ἕλληνα, τὸ γ' αὐξήσῃ εἰς ἀριθμὸν ἢ εἰς πλοῦτον —πρὸ πάντων δὲ τὸ νὰ δεῖξῃ διάθεσιν νὰ ὑψώσῃ τὴν κεφαλὴν του ὡς ἐλεύθερος ἄνθρωπος, ἢ τὸ νὰ προσδεύσῃ ὅπως τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης—ἐστήμεινε πρόκλησιν διωγμῶν καὶ σφαγῶν. Αὐτὴ εἶνε ἡ ἀσυμβίβαστος διαμάχη καὶ τὸ σύμβολον αὐτῆς εἶνε ὁ ἱμάτης ὁ ὁποῖος κάθε Παρασκευὴν, ἀπὸ τοῦ 1453, ἱστάμενος ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος τῆς Ἀγίας Σοφίας μὲ τὴν σπάθην εἰς τὴν χειρὰ του κηρύσσει ὅτι ὁ μέγας ναὸς κατέχεται ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων δικαίωματι κατακτῆσεως. Ἐν συντόμῳ ἡ Ἀγία Σοφία φέρει σήμερον δύο ἀσυμβίβάστους χαρακτῆρας.

Ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ Σουλτάνος τῆς Τουρκίας ἀπὸ τοῦ 1517 ἐκυριάρχησε τοῦ μεγαλειτέρου μέρους τοῦ Μουσουλμανικοῦ κόσμου ὡς ὁ Πατισάχ τῶν Πιστῶν καὶ ὡς Καλίφης τοῦ Ἰσλάμ. Ὡς τοιοῦτος διατείνεται ὅτι εἶνε ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἡ κεφαλὴ κοσμικῆς ἰσχύος ἡ ὁποία δικαιοματικῶς ἀποτελεῖ τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ κόσμου. Ἡ κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς τέμενος ἀπετέλεσαν τὸ ὄνειρον ὄλων τῶν φαντασιοκόπων Μουσουλμάνων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ. Ἡ πραγματοποιήσις τοῦ ὁνείρου τούτου κατὰ τὸ 1453 ἤνωσε τὸν Ἰσλαμισμὸν. Τὸ γεγονὸς λοιπὸν ὅτι ἡ Ἀγία Σοφία εἶνε τὸ αὐτοκρατορικὸν τέμενος τοῦ Σουλτάνου καθιστᾷ αὐτὴν ἱερὸν προσκύνημα δι' ὄλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀναγνωρίζουν τὸν Σουλτάνον ὡς καλίφην καὶ θεωροῦν αὐτὴν ὡς τὸ κέντρον τοῦ καλιφάτου. Ἐὰν ἀφαιρέσητε τοῦτο, τὸ κοσμικὸν σύστημα τὸ ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι ἐπέβαλον ἐπὶ 400 ἔτη εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν θὰ καταρρεύσῃ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἓνας νέος πνευματοποιημένος Ἰσλαμισμὸς, δυνάμενος νὰ ζήσῃ ἐν ἀνεκτικῇ ἁρμονίᾳ μετὰ τῶν ἄλλων μεγάλων τοῦ κόσμου ὀρθοσχευῶν—θὰ ἔχη πάντοτε τὴν θέσιν του. Αἱ Ἀραβικαὶ φυλαί, αἱ ὁποῖαι πάντοτε

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ἀπέκρουον τὸν ξένον καὶ ἠγανάκτουν διὰ τὴν κατοχὴν τοῦ καλιφάτου ὑπὸ προσώπων ξένων πρὸς τὴν φυλὴν Κορές, θὰ ἔβλεπον μετ' εὐχαριστήσεως τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ Τούρκου. Ἀφαιρέσατε ἀπὸ τὸν Σουλτάνον τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα καὶ θὰ ἴδητε ὅτι ἀμέσως θὰ παρουσιασθῇ ἄλλος νόμιμος καλίφης, ὅστις τώρα εἶνε γνωστὸς ὡς βασιλεὺς τοῦ Χετζάζ, ἢ ἄλλος τις γνήσιος ἀπόγονος τοῦ Μωάμεθ. Τὸ τουρκικὸν καλιφάτον καταρρέει. Τὸ καθεστῶς του εἶνε ἔτοιμον νὰ ἐξαλειφθῇ. Ἡ ἀπώλεια τῆς Ἀγίας Σοφίας θ' ἀποτελέσῃ τὸ θανάσιμον κτύπημα.

Ἐξ ἄλλου ἡ Ἀγία Σοφία ἔχει διὰ τοὺς Ἕλληνας πολὺ μεγαλειτέραν σημασίαν ἀπὸ ὅ,τι ἔχει τὸ Γουέστμινστερ Ἀμπεῦ διὰ τοὺς Ἀγγλο-Σάξωνας. Αἱ Ἀθῆναι δὲν εἶναι τίποτε περισσότερον ἀπὸ μίαν ἀρχαιολογικὴν μητρόπολιν βασιλείου τὸ ὅποῖον ἀποτελεῖ μόνον μέρος τῆς πραγματικῆς Ἑλλάδος. Ἡ σημερινὴ δρᾶσις τῶν Ἀθηνῶν εἶνε ἔργον προπαγάνδας καὶ ὀργανώσεως τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἡ ἀληθῆς οἰκονομικὴ, γεωγραφικὴ, ἱστορικὴ, ἐκκλησιαστικὴ καὶ πνευματικὴ μητρόπολις τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ἀκόμη ζυγόν, συγκεντροῦται μέγα μέρος τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς. Ἐπὶ χίλια ἔτη ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ μόνη ἐστία φωτὸς καὶ πολιτισμοῦ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας. Κατὰ τὰ τελευταῖα 450 ἔτη, παρέμεινε ἡ κυνόςουρα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μολονότι δὲν ἐτόλμων οὔτοι νὰ ὁμιλήσουν περὶ αὐτῆς. Ἐὰν καυχῶνται διὰ τὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καταγωγὴν των, αὕτη μετεδόθη εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν Βυζαντινῶν προγόνων των. Διὰ τὸν σημερινὸν Ἕλληνα ἡ Κωνσταντινούπολις περιλαμβάνει τὴν ἱστορίαν τῆς φυλῆς του. Ἄνευ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Ἕλληνες δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὴν πλήρη αὐτῶν ἔνωσιν οὔτε νὰ πραγματοποιήσουν τὰ ἔργα διὰ τὰ ὁποῖα εἶναι ἱκανοί, ἀλλὰ θὰ μείνουν ἀπομεμακρυσμένοι ἀπὸ τὰ ἔθνη τῆς Δύσεως.

Ἡ Ἀγία Σοφία εἶνε τὸ σύμβολον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὅλων αὐτῆς τῶν παραδόσεων—τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἀρχαίᾳ αὐτῆς δόξῃ καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἐξευτελιστικῇ μετὰ τῶν τέχνων τῆς δουλείᾳ.

Η ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Ἐὰν ἀφαιρέσητε τὴν Ἀγίαν Σοφίαν δὲν μένει τίποτε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἶνε ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μὲ τὴν πόλιν τῆς ὁποίας δεσπόζει καὶ ὡς ἰδέα καὶ ὡς πραγματικότης.

Ἐὰν, ἀπὸ τοῦ 325 μ.Χ. δὲν ὑπάρχει τίποτε ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ τὸ ὁποῖον νὰ μὴ συνδέεται ὅπως δῆποτε μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ὁποῖον νὰ μὴ συνδέεται μὲ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Δὲν εἶνε ἐπομένως ἀπορίας ἄξιον ἐὰν ὁ μέγας λόγιος Βικέλας, ἔγραψεν ὅτι "κατὰ τοὺς μακροὺς τῆς δουλείας χρόνους οἱ πόθοι τῶν Ἑλλήνων συνεκεντρώθησαν περίξ τοῦ βεβηλωθέντος ναοῦ τῆς Αἰωνίας Σοφίας." Ἐὰν ἡ ἐπανάκτησις τῆς Ἀγίας Σοφίας σημαίνει θάνατον διὰ τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν, σημαίνει συγχρόνως νέαν ζωὴν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν. Ὁ Γίβων ἐξ ἄλλου ὀρθῶς καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς ὑπερβολῆς ἔγραψεν ὅταν ἐχαρακτήρισεν τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ὡς τὴν "Μητρόπολιν τῆς Ἀνατολικῆς Χριστιανοσύνης." Διὰ τὸν Ἀνατολικὸν Χριστιανισμόν ἡ Ἀγία Σοφία σημαίνει πολὺ περισσότερον παρ' ὅσων ὁ Ἅγιος Πέτρος καὶ τὸ Βατικανὸν διὰ τοὺς Καθολικούς. Τὸ παρὸν οἰκοδόμημα, καὶ τὰ δύο προηγούμενα, ἀπετέλουν τὸ πνευματικόν, εἰς τινα δὲ βαθμὸν καὶ τὸ διοικητικὸν κέντρον τῆς νεωτέρας πατερικῆς περιόδου. Παρὰ τῷ Χριστιανισμῷ ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ κράτος ἀποτελοῦν ἀμφιπλεύρους ὀργανισμοὺς τῆς αὐτῆς κοινότητος, πρὸ τῆς Τουρκικῆς δὲ κατακτήσεως τὰ πάντα συνεκεντροῦντο εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τῶν ὁποίων οἱ θρόνοι ἀντίκρουζον ἀλλήλους ὑπὸ τὸν θόλον τῆς Ἀγίας Σοφίας. Σήμερον ὁ αὐτοκράτωρ ἐξέλιπε καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ πολλῶν ἐθνικῶν κυριαρχιῶν. Συμφώνως ὁμως πρὸς τὴν ἀρχὴν "Μὴ σκοτίζεσαι διὰ λεπτομερείας" ὁ Ἀνατολικὸς Χριστιανισμὸς ἀποτελεῖ ἀκόμη ὄντοτητα συνταυτιζομένην μετὰ τῆς μεγάλης κοινωνίας τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀδελφότητα αὐτοκεφάλων ἐθνικῶν ἐκκλησιῶν, οὐδεμία ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιοῖ φεουδαλικὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅλαι δὲ συνδέονται μετὰξὺ των ἐν θαυμασίᾳ καὶ ἀρμονικῇ κοινῇ ζωῇ.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τῆς ἀδελφότητος τούτης—ἡ ὁποία συμπεριλαμβάνει τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν Ρώστων, τοὺς Ρουμάνους, τοὺς Σέρβους καὶ ἄλλους Γιουγκοσλαφούς, τοὺς Ἑλληνας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας καθὼς καὶ ἄλλας φυλάς.—ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης εἶνε ὁ συμβολικὸς ἀρχηγὸς καὶ ἡ Ἁγία Σοφία ἡ συμβολικὴ Μητρόπολις. Εὐρίσκονται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐνὸς ὃ Πατριάρχης παρτμένει ὑπόδουλος τοῦ Σουλτάνου καὶ ἡ Ἁγία Σοφία τέμενος, ὁ Χριστιανισμὸς τῆς Ἀνατολῆς, ἐὰν δὲν ἀποσυντεθῆ, θὰ παρτμείνη ἐν τινὶ μέτρῳ παράλυτος καὶ τὸ αἷμα τῆς ζωῆς του στάσιμον.

Ἡ ἀπειλευθέρωσις τοῦ ἐνὸς καὶ ἡ ἐπανάκτισις τῆς ἄλλης σημαίνουσαν ἀπαρχὴν νέας περιόδου διαφωτίσεως, ἀδελφοποιήσεως καὶ αὐτοεξελίξεως τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς.

Τὸ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ Μουσουλμανισμοῦ ἕνας Χριστιανὸς θὰ ἦτο αὐθαίρετον· τολμῶμεν ὅμως νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ τέλος τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ ἐν Εὐρώπῃ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ θὰ ἦρχετο γρηγόρως διὰ τοῦ ἀμοιβαίου ἐκείνου σεβασμοῦ καὶ τῆς καλῆς θελήσεως τὰ ὁποῖα εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς ἄλλας μὴ Τουρκικὰς Μουσουλμανικὰς χώρας καταρτίζονται διὰ τῆς κοινῆς κώτων προσόδου καὶ συνεργασίας εἰς κάθε καλὸν ἔργον.

Τὸ ζήτημα λοιπὸν τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ὅπως ἀποφασισθῆ σήμερον, εἶνε τὸ ἐξῆς: Θὰ θελήσῃ αὕτη, φοβουμένη τὰς φανταστικὰς σκιάς αἱ ὁποῖαι ἐπηρεάζουσαν τὴν παλαιὰν τῆς πολιτικῆς καὶ τὴν παλαιὰν τῆς διπλωματίας, νὰ διατηρήσῃ ἐν τῇ ζωῇ τὸ φάσμα τοῦ Τουρκικοῦ Καλιφάτου;

Ἡ θὰ προτιμήσῃ—ὅπως ὁ Γλάδστον, ὁ Λόρδος Σώλσερυ καὶ τὸ δημοκρατικὸν τῆς ἑνστικτοῦ ὑπαγορεύουσαν—ν' ἀκολουθήσῃ τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἡ ὁποία εἶνε συγχρόνως ἡ ὁδὸς τοῦ δικαίου καὶ τοῦ πρέποντος;

Ἐάν, ἄνευ ἰδιοτελῶν σκοπῶν καὶ ἄνευ ὑπολογισμοῦ τῶν θυσιῶν, ἡ Ἀγγλία ἀναστρώσῃ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ θόλου τοῦ μεγάλου ναοῦ, θὰ ἀνάψῃ μίαν δᾶδα εἰρήνης καὶ προσόδου ἡ ὁποία θ' ἀλλάξῃ τὴν ὄψιν τῆς γῆς καὶ τοὺς τρόπους τῆς ἀνθρωπότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Η ΑΙΩΝΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ.

Ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, ὅπως τὴν εὖρεν ὁ Κωνσταντῖνος, ἀπετέλει τὸν κόσμον καὶ ὁ κόσμος τὴν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν. Πρὸς ἀνατολὰς ἦτο τὸ βασίλειον τῆς Περσίας, πρὸς βορρᾶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ πρὸς νότον ἐν Ἀφρικῇ, εὐρίσκοντο ἄγριοι θάρβαροι. Τίποτε περισσότερον. Ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἡ Οἰκουμένη συνεταυτίζοντο ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας.

Μολονότι ἔμωσ ἡ Αὐτοκρατορία συνεκρατεῖτο ἀκόμῃ, ἦτο ὡς κατερειπωμένον οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον μίᾳ ἐλαφρᾷ κροῦσις ἔξωθεν, ἢ ἡ κατάρρευσις ἐνὸς ἀδυνάτου μέρους ἔσωθεν, θὰ τὸ ἔκαμνον νὰ καταρρεῖσῃ.

Διὰ τοὺς ἀρχαίους—ὅπως καὶ διὰ τοὺς ἀνατολίτας σήμερον—διάκρισις μεταξὺ τῆς κοσμικῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐξουσίας δὲν ἦτο νοητὴ. Ἡ εἰδωλολατρεία εἶχεν ἤδη φθαρῆ. Ὁ χριστιανισμὸς εἶχεν ἐξαπλωθῆ παντοῦ καὶ, μολονότι δὲν ἦτο ἀκόμῃ ἡ ὑπὸ τοῦ νόμου ἀναγνωριζομένη θρησκεία, οὔτε ἠγνοεῖτο οὔτε κατεστέλλετο. Τὸ παλαιὸν κυβερνητικὸν σύστημα εἶχε καταστῆ ἀτελεσφόρητον. Τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῆς αὐτοκρατορίας εἶχεν ἀνάγκην ἀναδιοργανώσεως.

Ἦτο κατάλληλος ψυχολογικὴ στιγμή καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ὁ κατάλληλος διὰ τὸ ἔργον ἄνθρωπος. Ἐπεδόθη ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν ἀνασύστασιν τοῦ παλαιοῦ κόσμου καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐφήρμοσε νέον κρατικὸν σύστημα, ἐγκατέστησε νέαν θρησκείαν καὶ ἵδρυσε νέαν πρωτεύουσαν.

Τὸ τελευταῖον ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἔργων δὲν ἦτο τὸ ὀλιγώτερον σπουδαῖον· ἦτο πράγματι τὸ σύμβολον καὶ τὸ ὄργανον τῆς μεταβατικῆς καταστάσεως ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν. Ἐάν, ὅπως συχνάκις λέγεται, ὁ νεώτερος κόσμος εἶνε γέννημα τῆς Ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, τότε ἡ σύλληψις αὐτοῦ ἔγεινε εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Κωνσταντῖνος ἦτο ἀναμφιβόλως μάταιος καὶ κομφομανής. Ἐνε-
τρέφα εἰς πομπὰς καὶ ἦτο ἄπληστος δόξης. Ἐν τούτοις εἶχε
τὴν γοργήν, εὐρείαν καὶ ἀλάνθαστον φαντασίαν τοῦ δημιουργοῦ αὐ-
τοκρατορίας. Ἠνόησεν ἀμέσως ὅτι τὸ Ρωμαϊκὸν σύστημα δὲν ἦτο
δυνατὸν νὰ ἀνασυσταθῇ ποτὲ ἄνευ νέας πρωτεύουσας. Ἡ παλαιὰ
Ρώμη ἔπνεε τὰ λοιψθία. Αἱ ἐπαναστατικαὶ τῆς ἔξεις εἶχον κατα-
στήσει ἐπισφαλῆ τὴν ἐν αὐτῇ διαμονήν. Ἦτο ἐστία τῆς θνησκού-
σης εἰδωλολατρίας. Αἱ μολύνασαι τὴν αὐτοκρατορίαν ἀσθένειαι
εἶχον τὴν πηγὴν των ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Τιβέρεως. Ἐξ ἄλλου
τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος τοῦ χριστιανισμοῦ εὕρισκετο εἰς τὰς
Ἑλληνικὰς χώρας.

Ἐνεκα τούτου ἔλαβε τὴν μεγάλην ἀπόφασιν καὶ ἐσχεδίασε τὴν
ριζικωτέραν καὶ τὴν μᾶλλον βαρυσήμαντον μεταρρύθμισιν ἣ ὅποια
ἐπραγματοποιήθη ποτὲ δι' ἑνὸς καὶ μόνοῦ διατάγματος.

Ἐπεθύμει νὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν εἰς τὸν χριστιανισμὸν προσχώ-
ρησίν του καὶ τὴν γέννησιν τῆς νέας του αὐτοκρατορίας διὰ τῆς
ιδρύσεως νέας πρωτεύουσας ἣ ὅποια ἔπρεπε νὰ εἶνε ἀνταξία μη-
τρόπολις τοῦ ἐκχριστιανισθέντος κόσμου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον
κατεκρήμνισε τὴν δευτέρας τάξεως πόλιν τοῦ Βυζαντίου
(325 μ.χ.) καὶ καταστρώσας τὸ σχέδιον ἐπὶ εὐρυτάτων γραμμῶν
ἔκτισεν αὐτὴν ἐν νέου ἀπαραμίλλως μεγαλοπρεπῆ καὶ τὴν ὠνό-
μασε Νέαν Ρώμην.

Διὰ παγκοίνου συναινέσεως ἡ Αὐτοκρατορικὴ Πόλις, τὴν ὁποί-
αυ αὐτὸς ἔκτισε, ἔλαβε τὸ ὄνομά του. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ὅμως τῶν
ἐγκαινίων της, 11 Μαΐου 330, μέχρι τῆς θλιβερᾶς 29 Μαΐου
1453 καθ' ἣν Μωάμεθ ὁ Β' μετέβαλεν αὐτὴν εἰς κέντρον τοῦ
Ἰσλαμισμοῦ, ἐκράτησε, εἰς τὸν Ἀνατολικὸν τοῦλάχιστον κόσμον,
τὴν ὑπερήφανον θέσιν διὰ τὴν ὁποίαν τὴν προώρισεν ὁ Κωνσταντί-
νος καὶ ἦτο ἡ Νέα Ρώμη, ἡ Πόλις τοῦ Αὐτοκράτορος—τοῦ ἐπὶ
τῆς γῆς ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ— καὶ ἡ Μητρόπολις τοῦ Χριστι-
ανισμοῦ.

Τρεῖς αἰτίαι συνηνώθησαν ὅπως δοθῇ εἰς αὐτὴν ὁ προορισμὸς
οὗτος. Πρῶτον, δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον ἄλλη πόλις, ἣ ὅποια

Η ΑΙΩΝΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

νά παραβληθῆ πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν. Ἀργὰ ἡ γρήγορα, ἔπρεπε νὰ ἐγερθῆ μία μεγάλη πόλις ἐπὶ τοῦ ἐπικλινούς, στρογγύλου πλατέος τὴν βάσιν τριγώνου τὸ ὁποῖον σχηματίζεται ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ πλευρᾷ τοῦ νοτίου στομίου τοῦ Βοσπόρου διὰ τῆς ἐν τῇ ξηρᾷ διεισδύσεως τοῦ θαλασσίου βραχίονος, ὅστις ὀνομάζεται Κεράτιος Κόλπος, καὶ διὰ τῆς κυρτώσεως τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ. Ἡ θέσις ἦτο ιδεώδης δι' ὀχύρωσιν κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους. Ἡ ἐπιφάνεια εἶνε ἀρκετὴ διὰ μέγαν πληθυσμόν. Ὁ ἀὴρ καὶ τὸ ἔδαφος εἶναι ἔξοχα. Τὰ μεγαλείτερα πλοῖα δύνανται νὰ κλεύσουν εἰς διάστημα 7 μιλίων ἐντὸς τοῦ Κερατίου Κόλπου, τὸ στόμιον τοῦ ὁποίου ἤμπορεῖ νὰ προσυλαχθῆ δι' ἀλύσεως. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἡ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ μὲ τὴν πλουσίαν ἀλιεῖαν τῆς εἶνε ἡ ἰδιαιτέρα λίμνη τῆς πόλεως, ἐνῶ τὰ δύο στενὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ τοῦ Βοσπόρου, φαίνονται νὰ εἶναι ἐπίτηδες κατεσκευασμένα διὰ νὰ τὴν ἐξυπηρετήσουν καὶ ὡς δίοδον καὶ ὀχυρὰν πύλην. Κατὰ τοὺς παλαιοὺς τῆς Ἑλλάδος χρόνους, ὅταν οἱ Μεγαρεῖς διῆλθον πλησίον τῆς καὶ ἐπροτίμησαν τὴν Χαλκηδόνα, ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς τοῦ Βοσπόρου ἀκτῆς, τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν δικαίως τοὺς εἰρωνεύθη διὰ τὴν μυωπίαν των. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶδεν ἀμέσως τῆς τοποθεσίας τὰ καταφανέστατα πλεονεκτήματα.

Ἐπὶ πλέον ἡ Νέα Ρώμη τοῦ Κωνσταντίνου εὕρισκετο εἰς σημείον ὅπου συναντῶνται ἡ Εὐρώπη, καὶ ἡ Ἀσία καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐχρησίμευσεν ὡς ἐστία τῶν παλαιότερων ἐκείνων πολιτισμῶν οἱ ὁποῖοι ἀπέιχον πολὺ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Ρώμην ὥστε νὰ εἶναι τίποτε περισσότερο ἢ ὑποτελεῖς εἰς αὐτὴν. Προικοδοτοῦσα τοὺς Ἕλληνας μὲ μίαν πρωτεύουσαν, ἡ ἔλλειψις τῆς ὁποίας οὐδέποτε τοὺς ἔχαμε νὰ αἰσθανθῶν ὅτι ἀπετέλουν ὀργανωμένον κράτος, ἡ Κωνσταντινούπολις μετέβαλε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ μίαν σκορπισμένην ἰδεολογίαν εἰς συγκεκριμένην ἐνότητα. Τὸ παλαιὸν Βυζάντιον ἦτο Ἑλληνικὴ πόλις. Ἡ Νέα Ρώμη διετήρησε τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Οἱ κάτοικοι τῆς ἀκόμη ὀνομάζουν τὸν ἑαυτῶν των Ρωμηοὺς καὶ σᾶς λέγουν ὅτι ὀμιλοῦν Ρωμαῖϊκα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἦσαν Ρωμαῖοι παρὰ μόνον κατ' ὄνομα. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

καθιερώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως πᾶσα Ἑλληνικὴ φιλοδοξία καὶ δρᾶσις συνεκεντροῦτο ἐν αὐτῇ—ἔτρεφεν αὐτὴν καὶ ἐτρέφετο παρ' αὐτῆς—μέχρις ὅτου ἔγεινε διὰ παντὸς ἡ καρδία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τοῦτο, μολοντί διὰ τοὺς ἄλλους Ἀνατολικούς λαοὺς εἶνε ἀκόμη Ρόμη (Ρώμη) ἡ ἰσχυρὰ κυρίαρχος τοῦ κόσμου, διὰ τοὺς Ἕλληνας τὸ ὄνομά της ἔμεινε πάντοτε Πόλι.

Ἡ καταβύθισις τῆς Παλαιᾶς Ρώμης καὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, εἰς τὸν βόρβορον τῆς βαρβαρότητος, ἄφησε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀνέπαφον. Ἡ αὐτοκρατορία ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Καῖσαρ μόνον ἤρχε θεία ἐντολῇ, ἐξειλείφθη ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἡ ὑπὸ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἀνασύστασις τῆς αὐτοκρατορίας ἐν τῇ Δύσει οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Νέα Ρώμη ἔμεινε πάντοτε πρωτεύουσα τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ ὡς ἐκ τούτου κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως προσωρινῶς μὲν ἀλλ' ὀρθῶς, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Οἰκουμενικοῦ.

Ἡ ἱστορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀρθῶς χωρίζεται εἰς τέσσαρα μέρη.

Ἡ πρώτη περίοδος, ἣτις ἄρχεται ἀπὸ τῆς κτίσεως της καὶ φθάνει μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος, εἶδεν αὐτὴν φθάνουσαν καὶ ὑπερβαίνουσαν τὸ ὕψος τῆς λαμπρότητός της. Κατὰ τὴν χρυσὴν ἐκείνην ἐποχὴν τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἰσχύος της—ὀπότε ὅλη ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη εἶχε πνιγῇ εἰς τὸν κατακλυσμὸν τῆς βαρβαρότητος, ἡ δὲ Παλαιὰ Ρώμη εἶχε παύσῃ νὰ ἔχη ἐαυρύτερά τινα—ἡ Κωνσταντινούπολις ἔλαμπεν ὡς μόνος φάρος τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἦτο ἡ Μητρόπολις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, τῆς Μεσογείου καὶ αὐτῆς τῆς Ἰταλίας. Παρήγαγε πολεμιστὰς ὅπως ὁ Θεοδόσιος, ὁ Βελισάριος καὶ ὁ Ἡράκλειτος, ἡγεμόνας δὲ ὅπως τὸν Ἰουστιανὸν ὅστις ἐπανέθεσε τὰ θεμέλια τῆς νομολογίας ἐπὶ βάσεως ἡ ὁποία ἰσχύει ἀκόμη καὶ σήμερον.

Αἱ ἑπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι συνεσπειρώθησαν περὶ αὐτὴν. Οἱ μεγαλείτεροι καὶ ἀσφαλῶς οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν Πατέρων

Η ΑΙΩΝΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι συνέγραψαν τὴν θεολογίαν μας, ἔζησαν ἐντὸς τῆς πνευματικῆς αὐτῆς τροχιάς. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Νεανζίνος καὶ ὁ Φώτιος εἶναι Πατριάρχαι τῆς Ἰκκλῆσίας. Ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ὁ Ἀνατολικὸς Χριστιανισμὸς κατέστη ὁ ἰσχυρὸς, εὐλίγιστος, καὶ ὑγιὲς ὀργανισμὸς τὸν ὁποῖον βλέπομεν καὶ σήμερον. Ἡ Ρωσσία καὶ οἱ Σλαῦοι προσηλυτίσθησαν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὑπ' αὐτῆς. Ὅπουδῆποτε ἔφθανε ἡ ἐπιρροή τῆς εἰσθήρχετο ὁ πολιτισμὸς. Ὅπου δὲν ἔφθανε ἐπεκράτη σκότος. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως προσέβλεπον πρὸς αὐτὴν ὅπως προσβλέπουν σήμερον οἱ λαοὶ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας πρὸς τὸ Λονδῖνον. Ἐκτὸς λοιπὸν τῆς ἀπαραμίλλου καὶ ἀνυπερβλήτου μεγαλοπρεπείας αὐτῆς ὡς πόλεως, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦτο μοναδικὴ εἰς τὸν κόσμον διὰ πλοῦτον, ἀξιοπρέπειαν, ἰσχὺν καὶ ἀνάπτυξιν.

Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἑνδεκάτου, ἦτο ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ παρράγη μεγάλους ἀνδρας καὶ νὰ κατορθῶνῃ οὐχὶ μικρὰ πράγματα. Ἡ δύναμις ὅμως ἐθραύετο βραδέως μεταξὺ δύο ἀμειλίκτων ἐχθρῶν. Κατὰ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα ἡ αἰφνιδία γέννησις τοῦ Ἰσλαμισμοῦ τὴν ἔκαμε νὰ ὑποστῇ πρώτην λυσσώδη ἐπίθεσιν τοῦ Ἀραβικοῦ κόσμου ὁ ὁποῖος κατέκλυσε τὴν Αἴγυπτον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς ἔφερε τὴν πρασίνην σημαίαν του μέχρι τῶν τειχῶν αὐτῆς. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Δ΄ Πρωγωνάτος, ἀνεχαίτισε πράγματι τὴν Ἀραβικὴν ἔφοδον καὶ ἔσωσε ὄχι μόνον τὸν Ἀνατολικὸν ἀλλὰ καὶ τὸν νεαρὸν Χριστιανισμὸν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Μολονότι ὅμως οἱ Ἀραβες ἀπεκρούσθησαν τὸ ἀπολεσθὲν ἔδαφος δὲν ἀνεκτήθη ποτέ καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἔγεινε γρήγορα πάλιν τὸ ἀντικείμενον ἐπιθέσεων ἐκ τῶν ὀπισθεν. Μετὰ τῆς ἐξόδου τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐκ τῆς βαρβαρότητος συνεξῆλθε καὶ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ Παπικὴ. Μεταξὺ τῶν νέων ἀπαιτήσεων τῆς Παλαιᾶς Ρώμης οὐδεὶς συμβιβασμὸς ἦτο δυνατός. Ἡ Κωνσταντινούπολις παρεδέχθη μετὰ τινος μεμψιμοιρίας τὴν ἱεραρχίαν τῆς παλαιᾶς πρωτεύουσας, ἀλλ' οὔτε ἤθελε ν' ἀκούσῃ περὶ τῆς κυριαρχίας αὐτῆς. Ἡ σύγκρουσις, μολονότι ἔγεινεν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ σφαίρα,

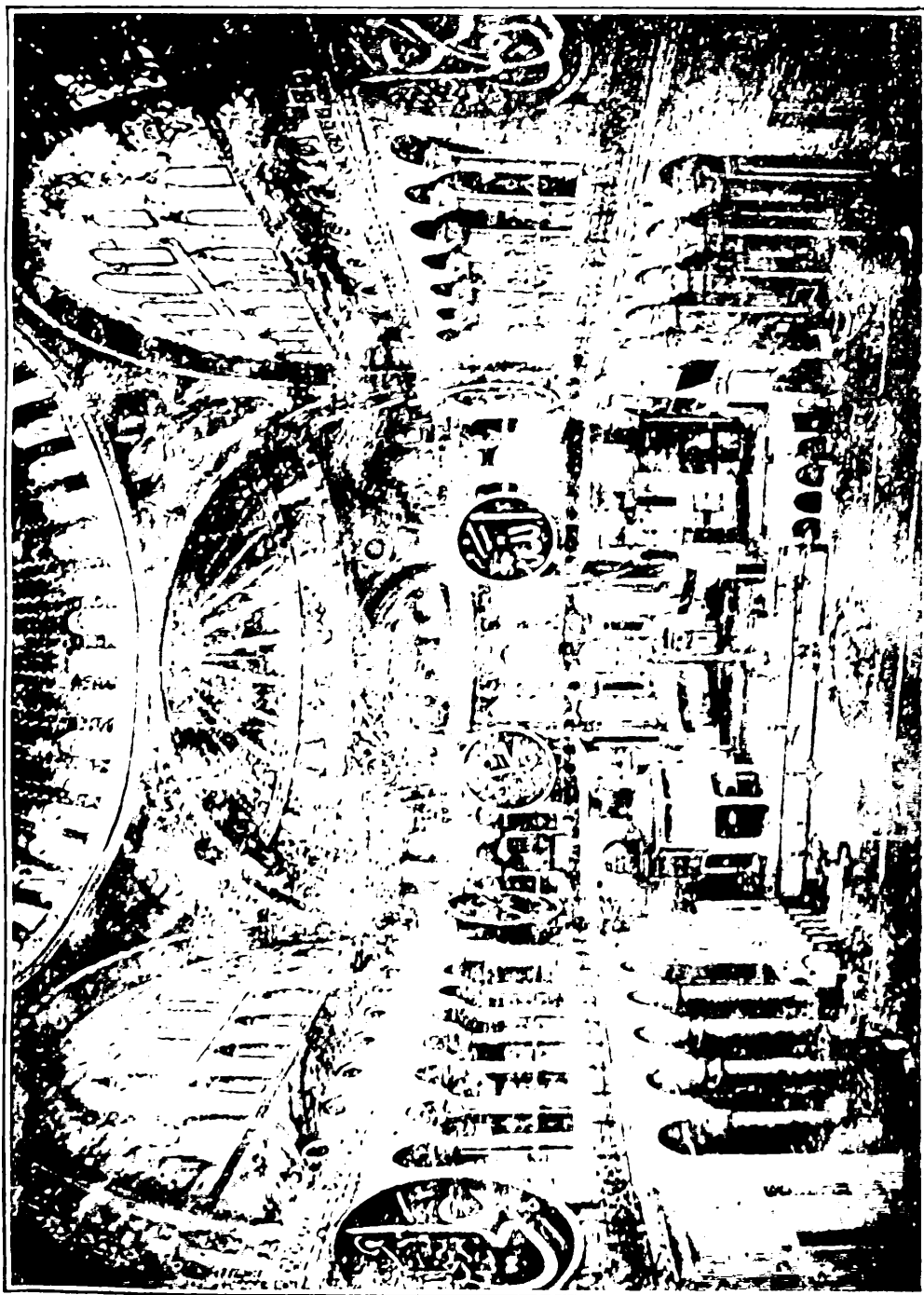
Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ἦτο πράγματι μεταξύ τοῦ ώρίμου πολιτισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ νέου κόσμου ὅστις βραδέως ἐλάμβανε μορφήν ἐν τῇ Δύσει. Ποῖος ἦτο ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Ρώμης, ὁ ἐδρεύων ἐν τῇ ἀκαθάρτῳ καὶ ἡμιερειπωμένῃ ἐκείνῃ πόλει, ὅστις ἐτόλμα αἰφνης νὰ ἐμφανισθῇ καὶ νὰ ὑπαγορεύσῃ τὴν θέλησίν του εἰς τὸν Αὐτοκράτορα ἐν τῇ ζώσῃ μητροπόλει τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὸν Πατριάρχην τῆς Βασιλίσης τῶν Ἐκκλησιῶν; Μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν ἡ ἔρις ἠῤῥξανε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μέχρις ὅτου ἤρχισε τὸ μέγα σχίσμα τὸ ὁποῖον, ἀφροῦ ἐπουλώθη πρὸς στιγμὴν κατὰ τὸν ἔννατον αἰῶνα, συνετελέσθη τῷ 1054. Ὁ Πάπας ἐκήρυξε τὸ ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ ὁ Πατριάρχης κατὰ τοῦ Πάπα. Ἡ συμβολικὴ αὐτὴ προᾶξις ἐστερεοποίησε καὶ συνεπλήρωσε τὴν ἀντιπάθειαν καὶ τὴν ἀποξένωσιν μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Βαθμηδὸν ὁ Καθολικὸς κόσμος ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν εἴτε νὰ θραύσῃ τὴν θέλησιν τοῦ ἐπίμονος αἰρετικοῦ Ἑλληνοσ εἴτε νὰ τὸν ὠθήσῃ εἰς τὴν καταστροφὴν. Οἱ Ἑλληνες περιεφρόνουν τοὺς νεήλυδας καὶ ἔφθασαν νὰ προτιμήσουν τὸ τουρμπάνι τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ τὴν τιάραν τοῦ Πάπα. Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐξιστορήσωμεν ἐνταῦθα τὴν τετάρτην δύσφημον Σταυροφορίαν, τὸν ἀπόπλου τοῦ Βενετικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Δάνδολον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τῷ 1204, τὴν λεηλασίαν τῆς πόλεως καὶ τὰ ὄργια τὰ ὁποῖα διεπράχθησαν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ, τὴν βραχύβιον ἐλλεινὴν ἐν Νέᾳ Ρώμῃ αὐτοκρατορίαν, τὰ τοῦ Καθολικοῦ Πατριαρχείου ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ τῆς νέας ἐγκαταστάσεως τοῦ πρώτου ἐκ τῶν Παλαιολόγων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ οἴκῳ των.

Θὰ ἦτο ἐνδιαφέρον νὰ ὑπολογίσῃ κανεὶς τί θὰ συνέβαινε ἐὰν ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη δὲν μετεχειρίζετο τὰς σταυροφορίας ὅπως δεσμεύσῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω κινήσιν τῆς Ἀνατολῆς, ἐὰν ὁ αἰὼν τῆς προόδου καὶ τῆς διαφωτίσεως ἤρχετο ἐνωρίτερον καὶ εἰς εὐρυτέραν κλίμακα, ἐὰν ὁ Ἰσλαμισμὸς ἐξηφανίζετο ἔκτοτε καὶ ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης εὐλογεῖτο ἔκτοτε μὲ τὴν εἰρηνικὴν καὶ καρποφόρον ἐξέλιξιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ ἡνωμένου καὶ ἀπεράντου Χριστιανισμοῦ.

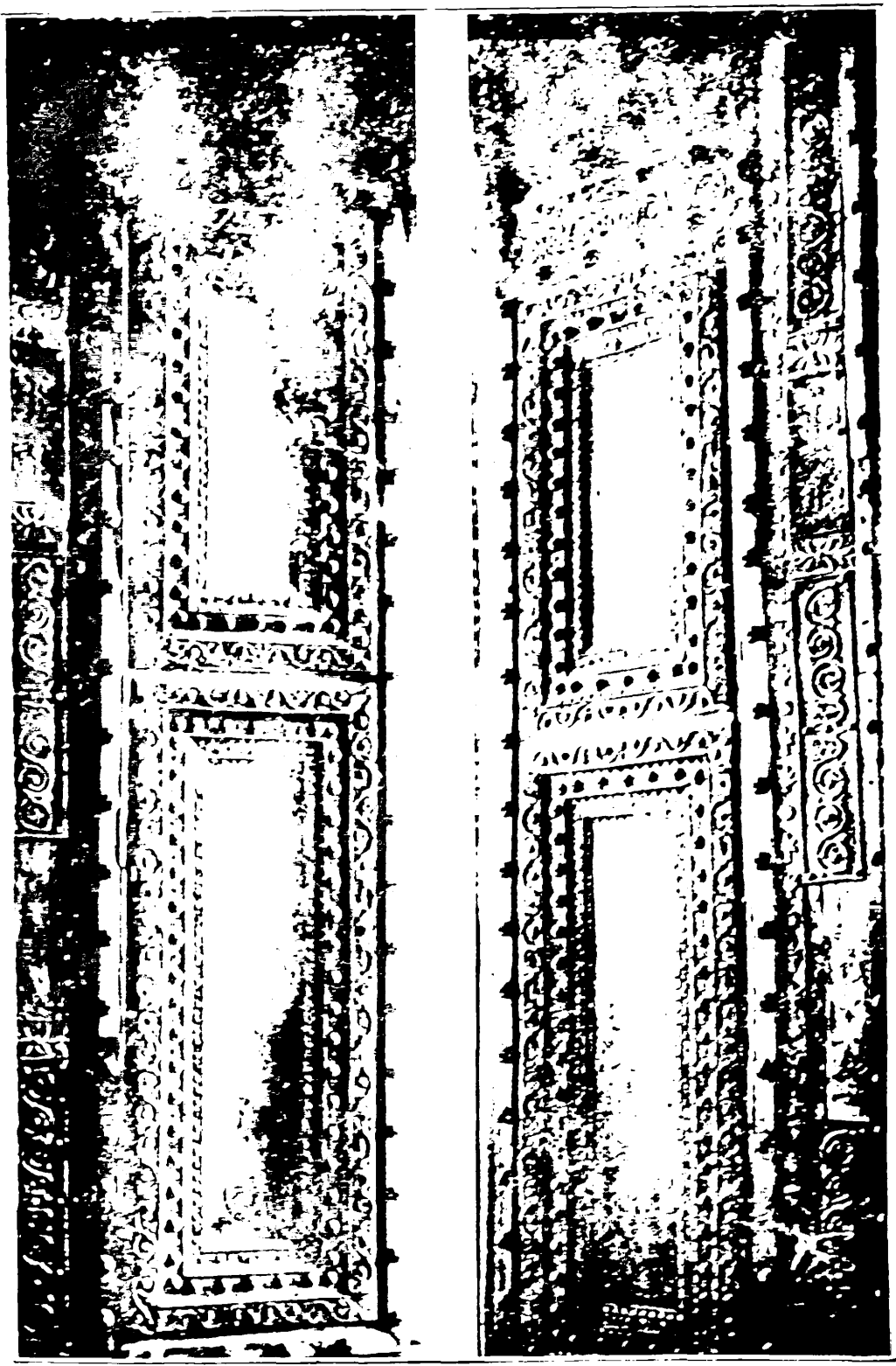
Ἡ Δύσις ἐπλήρωσε τὴν ποινὴν διὰ τῶν μακρῶν πολέμων καὶ

Τὰ εἰσόδεια τῆς Ἁγίας Σοφίας ὅπως εἶναι σήμερα.

†
†

† Η ὠκυπέτη Πύλη, τῆς Ἁγίας Σοφίας

Η ΑΙΩΝΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

τῶν ὀξέων θρησκευτικῶν ἐρίδων ὑπὸ τῶν ὁποίων κατεσπαράχθη καὶ αἱ ὁποῖαι θὰ ἐμετριάζοντο ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἐλευθέρως Ἀνατολῆς.

Τὸ ἔγκλημα ἄλλως τε τῶν σταυροφοριῶν, ὅπως φαίνεται εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἦτο ὅτι κατέφερε θανάσιμον κτύπημα κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐπέφερε τὸν θρίαμβον τοῦ Ἰσλαμισμού.

“Ἐάν,” λέγει ὁ Παπαρρηγόπουλος γράφων περὶ τῆς πρώτης σταυροφορίας, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῆ ἔναντιον τῶν Τούρκων τὰς δυνάμεις τὰς ὁποίας ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ μεταχειρισθῆ ἔναντιον τῶν Λατίνων Χριστιανῶν, θὰ ἤμποροῦσε ν’ ἀπαλλαγθῆ τελείως ἀπὸ πάντα κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν ἀπίστων. Αἱ πιθανότητες ὅμως τῆς ἱστορίας ἔχουν δι’ ἡμᾶς μικροτέραν σημασίαν ἀπὸ τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις τῷ 1204 κατεῖχε μοναδικὴν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἔκτοτε ἠδυνήθη ν’ ἀνακτήσῃ.

Ὁ Ἰουδαῖος Τουδέλα, τριάκοντα ἔτη πρότερον, ἔγραψε: “Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας εἶναι πλούσιοι. Τὰ ἐνδύματά των εἶναι μεταξωτὰ καὶ οἱ μανδύαι των χρυσοστόλιστοι. Ὅταν τοὺς ἐλέπη κανεῖς ἰπεύοντας μὲ τὰς ἐνδυμασίας ταύτας τοὺς ἐκλαμβάνει ὡς βασιλόπαιδας. Ἡ χώρα εἶνε εὐρεῖα καὶ ἔχει ἀφθονίαν κρέατος, φρούτων, ἄρτου καὶ οἴνου. Δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον πλουσιώτεροι τούτων ἄνθρωποι. Μόνον οἱ γνωρίζοντες τὰ σημερινὰ μνημεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως δύνανται νὰ λάβουν ἰδέαν τινὰ τῶν περιγραφῶν τούτων. Ἡ ἔναρξις τῆς τρίτης περιόδου, ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1453, εἶδε τὴν πόλιν, συντετριμμένην καὶ λεηλατημένην, νὰ καθίσταται ἀθλητικὸν πεδῖον διὰ τοὺς ἀπηνεῖς χριστιανοὺς ἐχθροὺς τῆς. Μόλις ἐξεβλήθησαν οὗτοι, οἱ οὐχ ἦττον ἀπηνεῖς Τούρκοι ἤρχισαν ν’ ἀπειλοῦν αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἶδος τι Τούρκων εἶχον ἔλθει ἀπὸ τὰς προγονικὰς των νομαδικὰς χώρας, τὰς στέπτας τῆς Ἀσίας πρὸς βορρᾶν τῶν Ἰνδιῶν, ἀπὸ τοῦ ὀγδόου ἤδη αἰῶνος, ἀσπασθέντες δὲ τὸν Ἰσλαμισμόν ἀπετέλεσαν τὴν κυρίαν μαχητικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ τοὺς ἀπληστοτέρους ἄρπαγας. Οἱ ἀπόγονοι τῶν προδρόμων τού-

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

των συμμοριῶν ἐλυμαίνοντο τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλὰ μολονότι ὡς ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τῶν Ἀράβων, ἦσαν ὀλιγώτερον βάρβαροι: τῶν διαδόχων των, ἐντούτοις ἔπασχον ἀπὸ τὴν οὐσιώδη τῶν Τούρκων μωρίαν καὶ ἀσυνέπειαν* καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ σχηματίσουν καλῶς ὠργανωμένα κράτη.

Κατὰ τὸ 1288 ὅμως, ὁ Ὀσμάν—ἐξ οὗ τὸ ὄνομα Ὀσμανλῆς, ἢ Ὀθωμανός—ὁ ἀρχηγὸς συμμορίας ἐκ νεοφερμένων ἀποίκων, ἱδρυσεν ἓνα Σουλτανᾶτον εἰς ἀπόστασιν 60 μόνον μιλίων ἀπὸ τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ, τὸ ὁποῖον γλήγορα ἤρχισε ν' ἀπειλῆ τὴν ὑπαρξιν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ Σουλτανᾶτον ἐκεῖνο ἐπὶ 8 γενεάς μετεβιβάσθη ἀπ' εὐθείας ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν, ἕκαστος δὲ Σουλτᾶνος ἀπεδείχθη δραστήριος καὶ ἀποφασιστικὸς κατακτητὴς μέχρις οὗτου, ἐπὶ τῷ θανάτῳ Σουλεῖμᾶν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς—τοῦ Ἰουστινιανοῦ τούτου τῶν Ὀσμανλιδῶν—τῷ 1566, ἢ ἔντασις ἐφάνη ἐξαντληθεῖσα.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ὀσμάν, Ὀρχάν, ἀφῆρσεν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τὴν Ἀσιατικὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ ἀμφοτέρως τὰς ὄχθας τῶν Δαρδανελλίων. Ὁ ἔγγονός του, Μουράτ ὁ Α' προσέβαλε καὶ συνέτριψε τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Σέρβους, οἱ ὁποῖοι ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Βαλκανικὴν περὶ τὸν ἑβδομὸν αἰῶνα καὶ ἀσπασθέντες τὸν Χριστιανισμόν, πρῶτον ἦσαν οἱ ἀνήσυχοι ὑπήκοοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔπειτα δὲ οἱ ἀνεξάρτητοι καὶ συχνάκις ἐπικίνδunoι γείτονες. Εἶνε περιττὸν νὰ περιγράψωμεν ἐνταῦθα τὴν μοιραίαν καὶ ἀλησμόνητον μάχην τοῦ Κουρδῆς κατὰ τὸ 1386. Ἡ ἥττα ἐκεῖνη δὲν κατεδίκασε μόνον τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους εἰς δουλείαν, ἐκ τῆς ὁποίας οἱ τελευταῖοι ἐξ αὐτῶν ἀπηλλάγησαν μόνον τῷ 1912, ἀλλ' ἐπέφερε καὶ τὴν περικύκλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρ-

* Παρὰ τὴν σημαντικὴν ποσότητα χριστιανικοῦ αἵματος ἡ Τουρκικὴ φυλὴ ἔχει τὰ ἐξῆς τέσσαρα χαρακτηριστικά: Τὴν εἰς τοὺς νομαδικοὺς λαοὺς παρατηρουμένην ἔλλειψιν τοῦ αἰσθήματος τῆς διαρκείας, τὴν παιδικὴν ἀσυνέπειαν, τὴν πιστὴν ὑπακοὴν τοῦ σκύλου καὶ τὴν ἀγάπην τῆς τίγρεως πρὸς τὴν σκληρότητα.

Η ΑΙΩΝΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

κων. Τίποτε άλλο εκτός τῆς Πελοποννήσου, ὀλίγων νήσων καὶ 60 περίπου τετραγωνικῶν μιλίων περίξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ὑπελείφθη ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Σουλτάν Μουράτ ἐδολοφονήθη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς νίκης του καὶ ὁ υἱὸς του Μπαγιαζίτ θὰ ἐγένετο κάτοχος τοῦ πολλοῦ ἐπιζητουμένου γέρατος, ἐὰν ἡ φοβερὰ εἰσβολὴ τῶν Μογγόλων ὑπὸ τὸν Τιμούρ δὲν ἐξήντλει τὴν δύναμιν τῶν Τούρκων. Τὸ γεγονός δτι ἡ Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπωφεληθῆ τῆς ἀνεκτιμήτου εὐκαιρίας τῆς παραλύσεως τοῦ ἐχθροῦ της ὅπως ἐπανακτήσῃ τὴν θέσιν της, ἀποτελεῖ τὴν καλλιτέραν ἀπόδειξιν τῆς ἐσχάτης ἀδυναμίας της. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ἀνάπαυλα διήρκεσε 50 ἔτη, ἀλλ' ἡ μόνη ἐλπίς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ ἐκ τῆς Δύσεως βοήθεια. Ἡ βοήθεια ὅμως αὕτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δοθῆ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Πάπα. Οἱ ὄροι του ἦσαν σαφεῖς. Ἐὰν ἡ Δύσις ἐπρόκειτο ν' ἀπελευθερώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ Κωνσταντινούπολις πρέπει νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ νὰ γίνῃ Καθολικὴ καὶ Παπικὴ. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχουν δύο χριστιανισμοί. Ἐὰν τὸ μόνον μέσον πρὸς κατάργησιν τοῦ σχίσματος ἦτο τὸ καταστρεπτικὸν ξίφος τῶν Τούρκων, τοῦτο ἦτο προτιμότερον. Ἡ Ἑλληνικὴ πίστις τὸ ἐπροτίμησε. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπροτίμησε νὰ πέσῃ μαχόμενον κατὰ τῶν Τούρκων παρὰ νὰ χαθῆ ἐντὸς τῆς τροχιάς τοῦ Καθολικισμοῦ.

Εἶναι ἀληθές ὅτι πρὸς στιγμὴν οἱ ἀπηλπισμένοι κυβερνήται του ἐδοκίμασαν τὴν ἀνανδρον καὶ πεπλανημένην ὁδὸν τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν ἀρχῶν. Δὲν ὑπάρχει τίποτε ταπεινωτικώτερον καὶ τραγικώτερον εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τὸ ἄκαρπον καὶ περιπαθές ἐκεῖνο προσκύνημα εἰς Φλωρεντίαν, τὸ ὁποῖον ἔγινε τῷ 1438 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ἐπίσης δὲν ὑπάρχει τίποτε κυνικώτερον καὶ θαναυσότερον ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς ἐξευτελιστικῆς ἐνώσεως τοὺς ὁποῖους ἐκαλοῦντο ν' ἀποδεχθῶν ὑποτασσόμενοι εἰς τὴν Ρώμην. Ἡ ἀπόπειρα ὅμως ἦτο χιμαϊρικὴ. Ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη οὐδέποτε ἐπλήρωσε τὸ τίμημα τῆς ἀποστασίας ἐκείνης. Οὐδεμία σταυροφορία ἐπεχειρήθη. Ὁ Πατρι-

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

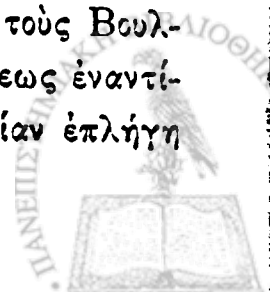
ἀρχῆς ἀπέθανε ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅπου ἐπέσυρε τὴν βδελυγμίαν τοῦ κόσμου διὰ τὴν προδοσίαν του.

Ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Πάπα ἔγινε δεκτὸς εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ὁ λαὸς ὅμως δὲν ἤθελε οὔτε ν' ἀκούσῃ περὶ αὐτοῦ. Ὅταν μὲ διαρπαγὰς καὶ ὄργια τὰ ὁποῖα ἠμιλλῶντο πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων διαπραχθέντα τῷ 1204, ὁ νέος Σουλτάνος Μωάμεθ Β'. ἔσφιξε τὸ δίκτυόν του καὶ κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν Κωνσταντινούπολιν, τῷ 1453, ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία κατεποντίσθη ὅπως ἐν πολεμικὸν πλοῖον τὸ ὁποῖον βάλλει κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς.

Ὁ Γίββων ἀδικεῖ πάντοτε τοὺς Βυζαντινοὺς Ἕλληνας. Ἦτο σκεπτικιστὴς, καὶ ὁ σκεπτικιστὴς συνηθίζει νὰ μυκτηρίζῃ πᾶν ὅ,τι τοῦ ἀπαρέσκει. Τὸ πνεῦμά του ἦτο ἐμπεποτισμένον μὲ τὰς προλήψεις τῶν δυτικῶν ἐκείνων συγγραφέων, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ καταδίκη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἀναγκαία πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ρώμης. Ἦτο δὲ θιασώτης τοῦ κλασικισμοῦ ἐκείνου, ὅστις πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θεοποιήσεως σχεδὸν τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀναγκάζεται νὰ παραδεχθῇ τὸν τέλειον ἐκφυλισμὸν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ ἐπίδρασις τοῦ Γίββωνος μετέδωκεν εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς τὸ μόλυσμα τῆς περιφρονήσεως πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν.

Οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦσαν τὰ παραπτώματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὕτη ὑπῆρξε πράγματι πάντοτε μεγάλη καὶ οὐδέποτε μεγαλειτέρα ἢ ὅσον ἦτο κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς πτώσεώς της. Περικυκλωμένη ἀπὸ ἀσυνειδήτους ἐχθροὺς, μὲ ἠλαττωμένον πληθυσμὸν καὶ περιορισμένον πλοῦτον διετήρησε τὴν ἰκανότητα νὰ παραγάγῃ μεγάλους πατριώτας, μεγάλους διοικητάς, μεγάλους καλλιτέχνας, μεγάλους συγγραφεῖς καὶ μεγάλους ἀγίους. Ἀπὸ τοῦ 325—1453 δὲν ἔπαυσε μαχωμένη. Ἀπώθησε τοὺς Γότθους, τοὺς Οὐνοὺς, τοὺς Ἀβάρους, τοὺς Σλαῦους, τοὺς Γέρσας, τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Ἀραβας. Ἦτο ὁ προμαχὼν τῆς Δύσεως ἐναντίον τοῦ Ἰσλαμισμοῦ μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπλήγη

Η ΑΙΩΝΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

ἐκ τῶν ὀπισθεν ὑπὸ τῶν Λατίνων. Δὲν εἶνε ἀπορίας ἄξιον ὅτι ἐπὶ τέλος ὑπέκυψεν ἐξηγτημένη καὶ ὅτι ἡ λυχνία τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἐκράτησεν ἄσβεστον ἐπὶ χίλια ἔτη, πεσοῦσα ἀπὸ τὰς χεῖράς της ἐθραύσθη καὶ ἡ φλόγα της μόλις ἀνέλαμπε ὑπὸ τὴν κόνιν.

Ἡ τετάρτη περίοδος, ἡ ὁποία χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1453, καὶ ἡ ὁποία φυσικὰ δὲν ἔχει ἀκόμη τελειώση, εἶνε ἡ περίοδος τῆς Τουρκικῆς κατοχῆς.

Μωάμεθ ὁ Β' ἐγνώριζε κάλλιστα, ὅτι διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξησφάλιζε ὄχι μόνον θαυμασίαν καὶ περίδοξον πόλιν ὡς τόπον τῆς διαμονῆς του, ἀλλὰ καὶ τὴν διαδοχὴν μεγάλης αὐτοκρατορίας. Ὅντως ἡ Κωνσταντινούπολις ἔκαμε διὰ τὸν Ἰσλαμισμόν ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ διὰ τοῦς Ἕλληνας κατὰ τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα. Ἐντὸς πενήτηντα ἐτῶν κατέστη ἡ πρωτεύουσα τοῦ ὀρθοδόξου Μουσουλμανικοῦ κόσμου, ὅστις ἔπαυσε ν' ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὰ ἀσθενῆ κράτη, ὅπως ὑπῆρξεν ἐπὶ πέντε ἑκατονταετηρίδας καὶ προσεκολλήθη εἰς τὸ Ὄθωμανικὸν Κράτος.

Τοιοιουτρόπως κατὰ τὸ 1517 ὁ ἐγγονὸς τοῦ Μωάμεθ, Σελίμ, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἀνέτρεψε τὸν Μοταβακκίλ, τὸν τελευταῖον Ἀραβὰ Καλίφην, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα ἀντιπροσώπου τοῦ Ἀλλάχ ἐπὶ τῆς Γῆς. Πράγματι ἀπὸ τοῦ 1453 ἡ μία κατάκτησις διεδέχετο τὴν ἄλλην, μέχρις ὅτου κατὰ τὸ τέλος τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος ἡ ἐξουσία τοῦ Τουρκικοῦ Καλιφάτου ἐπεξετείνετο πέραν τῶν ὀρίων τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ὅπως αὕτη ἦτο κατὰ τὴν μεγαλειτέραν της ἐξάπλωσιν. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο τοιοιουτρόπως ἡ Αὐτοκρατορικὴ πρωτεύουσα τῆς Οὐγγαρίας, Γιουγκοσλαβίας, τῆς Ρουμανίας, Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῶν χωρῶν, αἵτινες περιβάλλουν τὴν Κασπίαν θάλασσαν, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ὀλοκλήρου τῆς Μεσοποταμίας, τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου καὶ Λιβύας καὶ Ἀλγερίου καὶ τῆς Ἀραβίας μὲ τὰς ἱεράς πόλεις Μένναν καὶ Μεδίαν.

Εἶνε πράγματι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἡ κατάρρευσις τῆς

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὅπως καὶ ἡ προηγηθεῖσα αὐτῆς Ἑλληνικῆ. Ὅλαι αἱ παραμεθόριοι χῶραι ἀποσπῶνται ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης. Ἀλλ' ἐνῶ ἡ ζωὴ τοῦ συνόλου λιποψυγεῖ, ἡ Κωνσταντινούπολις παραμένει ἡ καρδιά του.

Ἐπάρχει ἐντούτοις ἡ ἐξῆς διαφορά. Τῷ 1453 ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο καθαρῶς Ἑλληνικῆ, καὶ παρέμεινε ἡ Μητρόπολις τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν αἵτινες ἦσαν ἤδη ὑπόδουλοι. Ὁ Τούρκος ἠδύνατο νὰ δεσπόζῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας* ἡ μᾶζα τοῦ πληθυσμοῦ ἐκεῖ ἦτο Ἑλληνικῆ, καὶ ἐξηκολούθει προσατενίζουσα πρὸς τὴν πόλιν. Σήμερον ἡ Κωνσταντινούπολις εἶνε μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ τουρκικῆ καὶ τοῦτο κατ' ἐπιφάνειαν μόνον. Οἱ λαοὶ τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας ἔχασεν ὁ Σουλτᾶνος, δὲν ἐπιθυμοῦν οὔτε ν' ἀκούσουν τὸν Τούρκον, ἐὰν ἐξαιρέσῃ δὲ κανεὶς ἐν τμήμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸ ὁποῖον ἐξετουρκίσθη διὰ τῆς τελείας σχεδὸν ἐκριζώσεως τῶν Ἑλλήνων, ὅλαι αἱ ἐν τῇ Τουρκικῇ Αὐτοκρατορίᾳ φυλαί, εἴτε Χριστιανικαί, εἴτε Μουσουλμανικαὶ δὲν βλέπουν τὴν ὄραν τῆς ἀπολυτρώσεώς των ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ Τούρκου.

Μεταθέσατε τὸν Σουλτᾶνον εἰς τὸ Ἰκόνιον ἢ καλλίτερον εἰς τὸ Ἑσκῆ-Σεχέρ. Ἀφήσατε τοὺς Ἀραβας ἐλευθέρους νὰ ἐκλέξουν ὅ,τι θέλουν καὶ ἐντὸς εἴκοσι ἐτῶν, ὅπως ὁ νομάς, ὁ Τούρκος θὰ λησμονήσῃ σχεδὸν ὅτι εἶγέ ποτε καταλάβῃ τὴν Νέαν Ρώμην, ἐνῶ ἡ κατοχὴ του θὰ παραμείνῃ μόνον ὡς ἐφιάλτης εἰς τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

* Ἡ πλειονότης τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶνε τώρα Τουρκικῆ, τῶν χριστιανῶν ἐκριζωθέντων βαθμηδὸν ἢ ἐξηναγχασθέντων νὰ ἐξισλαμισθῶσι. Μέχρις ὅμως τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος ἡ πλειοψηφία ἦτο Ἑλληνικῆ.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

του ἦθη καὶ ἔθιμα, ὑπεράνω δὲ ὄλων μὲ τὴν ζῶσαν φλόγα τῆς παλαιᾶς Πίστεως. Αὐτὴ εἶνε ἡ σημασία τῶν μεγαλειωδῶν καὶ συγκινητικῶν ἐκείνων κηρυγμάτων τῶν ἐγκεχαρταγμένων ἐπὶ τῶν μνημείων τὰ ὁποῖα ὁ Μουσουλμάνος, δὲν ἔσχε οὔτε τὴν καλαισθησίαν νὰ διατηρήσῃ, οὔτε τὴν ἐξυπνάδα νὰ καταστρέψῃ. Ἡμπορεῖ νὰ ζήσῃ κανεὶς ἐπὶ ἔτη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ, ὅπως ἕνας ξένος εἰς τὴν χώραν τῶν μυστηρίων, νὰ μὴ θυνηθῆ νὰ λύσῃ τὸν γρίφον, ἀκριβῶς διότι δὲν ἐμάντευσε ὅτι ὑπὸ τὸν ἐξωτερικὸν τῆς πέπλον εἶνε τελείως Ἑλληνική. Ἐὰν ἐξαίρεσῃ κανεὶς ὀλίγα μεγάλα τεμένη, τὰ ὁποῖα ἔκτισαν Χριστιανοὶ κατὰ διαταγὴν τῶν Σουλτάνων, καὶ τὰ ὁποῖα εἶνε τοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, κάθε ἀξιοσημείωτον μνημεῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνήκει εἰς τοὺς ἐνδόξους πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορικῆς χιλιετηρίδος. Ἀπὸ τὴν περίοδον τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου, 684 π.χ.—330 μ.χ., δὲν ὑπολείπεται τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ὀλίγων καθισμάτων εἰς τὸ Ἰπποδρόμιον καὶ ἡ Ρωμαϊκὴ στῆλη τὴν ὁποίαν ἔστησεν ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος Γοτθικός εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης ἡ ὁποία τοῦ ἐχάρισε τὸν τίτλον τοῦ τῷ 269 μ.χ. Ἄλλως τε ὁ Κωνσταντῖνος φαίνεται ὅτι ἐσάρωσε κάθε μνημεῖον τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ἐὰν ἀτενίσῃ κανεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὰς Πριγκιπωνήσους παρατηρεῖ ἀμέσως ὅτι τὸ κύριον αὐτῆς χαρακτηριστικὸν εἶνε ἡ Ἁγία Σοφία. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔκαμε καλὴν ἐκλογὴν τοποθεσίας ὅταν ἤρχισε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ναοῦ εἰς τὸν βορειότερον ἐκ τῶν δύο λόφων οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὴν ἀμβλείαν κορυφὴν τοῦ τριγώνου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ παλαιὰ Κωνσταντινούπολις. Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἦτο ὀλιγώτερον σοφὸς ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ τόπου τοῦ οἰκοδομήματος τὸ ὁποῖον ἀνῆγειρε δύο αἰῶνας πρότερον. Δύναται τις νὰ εἰκάσῃ σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων αὐτοῦ, Ἀνθέμιος, ἔσχε τὴν στοιχειώδη, καὶ ἐν τούτοις οὐχὶ συνήθη, φρόνησιν, νὰ διαπλεύσῃ τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ ἀναζητῶν ἔμπνευσιν ὅπως καταστήσῃ τὸν μέγαν ναὸν ἀπαραίτητον εἰς τὸ ἀπαράμιλλον τοπεῖον.

Ἡ σιλουέτα τοῦ πελωρίου ναοῦ, καθὼς προβάλλει εἰς τὸν ὀρίζοντα μὲ τοὺς τέσσαρας ὑψηλοὺς μιναρέδες οἱ ὁποῖοι ὁμοιάζουν

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

μέ φρουρούς φυλάττοντας αἰχμάλωτον βασίλισσαν, ἀποτελεῖ τὸ διαγνωστικὸν σημεῖον καὶ τὸ σύμβολον τῆς πόλεως τοῦ Κωνσταντινου. Ὅταν κανεὶς πλησιάζῃ βλέπει ὅτι ἡ Ἁγία Σοφία δεσπόζει τῶν πάντων. Εἶνε ἀδύνατον νὰ διαφύγῃ τὸ μάτι οἰουδήποτε παρατηρητοῦ. Δεξιᾷ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπὶ τοῦ ὀλίγον χαμηλοτέρου λόφου εὐρίσκεται τὸ μέγα τέμενος τοῦ Ἀχμεδιέ, κτισθὲν τῷ 1608 ὑπὸ τοῦ πρώτου ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο Σουλτάνου, μέ 6 μιναρέδες.* Εἶνε μίμησις καὶ ἀντίγραφον τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἀριστερᾷ ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πρώτου ἐκ τῶν δύο λόφων φαίνεται ὁ μικρότερος θόλος τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ἡ ὁποία ἐκτίσθη τὸν 8ον αἰῶνα. Ἐκ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν αἱ ὁποῖαι προηγῆθησαν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ὁ ναὸς τοῦ Κωνσταντίνου ἐκάει κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα τῷ 532, ὁ δὲ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκρημνίσθη τῷ 740 ὑφ' ἑνὸς ἐκ τῶν σεισμῶν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐδίδαξαν τοὺς κατοίκους τῆς Νέας Ρώμης τὴν τέχνην τῆς στερεᾶς ἀρχιτεκτονικῆς. Λέων ὁ Ἰσαυρος, ὁ βασιλεύων αὐτοκράτωρ, ἔκτισε ταύτην ἐκ νέου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχεδίου τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Μακρὰν πρὸς δυσμᾶς τοῦ Ἀχμεδιέ ἡ ἀκτὴ ὑποχωρεῖ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἐπὶ τρία μίλια μέχρις ὅτου φαίνεται ὁ πύργος τοῦ Γεντί Κουλέ† καὶ κομψότατος Μαρμάρινος Πύργος ὅστις χρησιμεύει ὡς ἐντευκτήριον κατὰ τὰς νυκτερινὰς διὰ καϊκιου ἐκδρομᾶς. Ἐντεῦθεν ἀρχίζουσι τὰ ἀπὸ μέρους τῆς ξηρᾶς τεῖχη τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τοῦ ἀνωτέρου ἀναφερθέντος τριγώνου. Ἡ ἀπὸ τοῦ πύργου Γεντί Κουλέ θέα δὲν παρουσιάζει τι ἕκτακτον ἐκτὸς ὀλίγων μεγάλων ἐπάλλξεων τῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης τειχῶν,

* Ὁ Ἐπτάπυργος, κτισθεὶς ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ κατακτητοῦ τῷ 1467, εἶνε ἕνα εἶδος Πύργου τοῦ Λονδίνου, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ πολιτικοὶ κατάδικοι, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν εἰς παράπτωμά τι πιπτόντων πρέσβεων ἐφυλακίζοντο.

† Οὐδὲν ἄλλο τέμενος ἐν τῷ Ἰσλαμικῷ κόσμῳ ἔχει 6 μιναρέδες ἐκτὸς τοῦ Μκάιτ Ἀλλάχ, ἤτοι Οἴκου τοῦ θεοῦ, ἐν Μέκκα, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ κεινὴ γνώμη, ἐξηνάχασε τὸν Ἀχμέτ νὰ προσθέσῃ καὶ ἑβδόμον.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ὀλίγους θόλους μὲ τοὺς μιναρέδες των, ἐδῶ δὲ κ' ἐκεῖ πυρπολημέ-
νας ἐκτάσεις ξυλίνων τρεῖλο-οἰκοδομῶν.*

Ἡ Χρυσῆ Πύλη εἶνε πλησίον τοῦ Μαρμαρίνου Πύργου. Ἐὰν
εἰσέλθετε εἰς τὴν Πόλιν διὰ τῆς πύλης ταύτης καὶ ἀκολουθήσῃτε
τὴν ὁδὸν ἣ ὁποία διήκει ὀπισθεν τῶν παρακτίων τειχῶν πρὸς τὴν
Ἁγίαν Σοφίαν, θὰ πατήσῃτε τὴν λεωφόρον τοῦ θριαμβοῦ διὰ τῆς
ὁποίας ὁ Ἡράκλειος, ἀροῦ κατασυνέτριψε τοὺς Πέρσας, ἐπνέ-
φερον ἐν μέσῳ ψαλμῶν, τῷ 629, τὸν Τίμιον Σταυρόν, πολλοὶ δὲ
ἄλλοι κατακτηταὶ παρήλασαν δι' αὐτῆς μετὰ τῶν λαφύρων τοῦ
πολέμου μεταβαίνοντες εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὅπως εὐχαριστή-
σουν τὸν Θεόν.

Ἐκτὸς τῆς Παναγίας Μουχλιώτισσας† κτισθείσης κατὰ τὸν
13 αἰῶνα δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐκκλησία ἐν Κωνσταντινουπόλει ἣ ὁ-
ποία δὲν ἐβεβηλώθη διὰ μετατροπῆς εἰς τέμενος. Ἡ ἐκκλησία
αὕτη εἶνε τῶρα γνωστὴ ὡς ὀπλοφυλάκιον τοῦ Σουλτάνου καὶ εἶνε
δύσκολον νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ τις ὄχι ἔνεκα τῶν μεσαιωνικῶν ὄπλων
τὰ ὁποία περιέχει, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἐκεῖ διαφυλάξεως τῆς ράβ-
δου καὶ τοῦ μανδύου τοῦ προφήτου Μωάμεθ, τὰ ὁποία χρησιμοποιοῦ-
νται κατὰ τὴν χειροτονίαν τῶν Σουλτάνων ὡς Καλιφῶν.

Τὰ ἐπὶ τῶν χαμηλῶν λόφων τρία ταῦτα οἰκοδομήματα μὲ τὴν
παλαιάν των ἱστορίαν καὶ τὴν σημερινὴν χρῆσιν, ἀποτελοῦν θρυ-
μασίαν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

* Αἱ πλείσται τῶν οἰκιῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι ξύλινοι,
ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι τὰς θεωροῦν ὑγεινότερας καὶ βλαπτομένους ὀλιγω-
τερον ἀπὸ τοὺς σεισμούς.

† Ἡ ἐκκλησία αὕτη ὠνομάσθη Μουχλιώτισσα διότι ἐκτίσθη ὑπὸ
μιᾶς ἐκ τῶν θυγατέρων τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου ἣ ὁποία ἦτο χή-
ρα κάποιου Μογγόλου πρίγκηπος. Μωάμεθ ὁ κατακτητὴς ἐδώρησε
τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Χριστόδουλον ὡς ἀμοιβὴν τῆς
ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγέρσεως τοῦ φερωνύμου τεμένους. Ὁ ναὸς οὗτος μολο-
νότι, εἶχε σχεδὸν μεταβληθῇ εἰς τέμενος, ἐντούτοις οὐδέποτε ἔπαυσε
νὰ χρησιμοποιῆται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ Τουρκικὸν τοῦ ὀνομα
"Κὰν Κιλισέ" ἦτοι "Ἐκκλησία τοῦ Αἵματος" διατηρεῖ τὴν μνήμην
τῆς σφαγῆς ἣ ὁποία ἐγίνε εἰς τὴν πύλην τοῦ Φαναρίου τὴν 29ην
Μαΐου τοῦ 1453.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Ἐὰν λοξοδρομήσητε καὶ ἐρευνήσητε μεθ' ὑπομονῆς, θὰ εὑρητε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Μελετηροῦ, κτισθεῖσαν τῷ 463 ὑπὸ τινος πατρικίου ἐκ Ρώμης. Εἶνε τὸ ἀρχαιότερον κτίριον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἡ μόνη ἐκκλησία χωρὶς θόλον. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν σελὶς ἐν τῇ μακρᾷ ἱστορίᾳ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μὴ ἀναφέρεται ἡ ἐκκλησία αὕτη καθὼς καὶ ἡ τῶν Ἀκοιμήτων τὴν ὁποίαν οἱ σχανατικοὶ ἐκείνοι μοναχοὶ τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου, οἱ λεγόμενοι ἀκοίμητοι, ἐπὶ 1000 περίπου ἔτη δὲν ἄφησάν ποτε, ἡμέραν καὶ νύκτα ἄνευ ψαλμῶν καὶ προσευχῶν. Ὁ Ἡγούμενος αὐτῆς ἡμιλλᾶτο εἰς δύναμιν καὶ δρασίαν πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν Μαῦρον Πάπαν τῶν Ἰησουϊτῶν. Πρέπει ὁμως νὰ ἐρωτήσητε κανένα Τοῦρκον διὰ νὰ τὴν εὑρητε καὶ νὰ τοῦ εἰπῆτε "Μίρ Ἀγὸρ Τζαμι-οί." Οἱ Τοῦρκοι τὴν ἄφησαν νὰ μεταβληθῇ εἰς ἐρείπια.

Ἐὰν διαπλεύσητε δι' ἀκατίου τὸν Κεράτιον Κόλπον κατὰ μῆκος διερχόμενοι κάτω τῶν δύο γεφυρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνώνουν τὴν καθυπὸ Κωνσταντινουπόλιν μὲ τὸν Γαλατᾶν καὶ τὸ Πέραν, θὰ εὑρητε κατὰ πρῶτον πρὸς τ' ἀριστερὰ τὸ ἀκρωτήριο τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων. Εἶνε ἀξιοσημείωτος σταθμὸς. Ἀναγνώσατε περὶ αὐτοῦ ἔσα ἀναγράφονται ἐν τῷ κλασικῷ βιβλίῳ τοῦ ἀπομάχου διακεκριμένου Ἀγγλοῦ συγγραφέως Σέρ Ἐδουϊν Πήαρς,* τῷ ἐπωνομαζομένῳ "Ἡ καταστροφὴ τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας." Ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἐξεῦρον καὶ ἐφήρμωσαν τὴν ἄλυσιν† ἡ ὁποία κατὰ τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέρθωσε νὰ κρατήσῃ τὸν στόλον τοῦ Μωάμεθ ἐκτὸς τοῦ Χρυσοῦ Κέρκτου.

Ἁγιοὶ ὅπως ὁ Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Νεωνζηνός, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός καὶ ὁ Φώτιος, ἦρωες ὅπως ὁ Βελισάριος, κα-

* Ὁ περίφημος πρότασις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐρωπαϊῶν δικηγόρων, Σέρ Ἐδουϊν Πήαρς, τοῦ ὁποίου αἱ θαρραλέαι ἀνταποκρίσεις εἰς τὰ "Ἡμερήσια Νέα" τοῦ Λονδίνου ἐπέσυρον τὴν προσοχὴν τῶν Ἀγγλῶν ἐπὶ τῶν Τουρκικῶν ἐν Βατάκ τῆς Βουλγαρίας ὤμοστέων, εὐτυχῶς ζῆ ἀκόμη διὰ νὰ γράψῃ, ὅπως ἐλπίζομεν, τὴν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐκκένωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

† Ἡ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον χρησιμεύσασα ἄλυσις σώζεται ἀκόμη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

σμοκρατορες όπως ο Θεοδοσιος, ο Ουαλεντίος και ο Ιουστινιανός, αχαλινωτοι γυναικες όπως η σύζυγος του Ιουστινιανου, Θεοδώρα, και Άννα η Κομνηνή, συγγραφείς όπως ο Ψραυτσας περιεπατουν, προστηχοντο, έχαμνον τὰ σχέδιά των και έρεμβάζον επι τών λόφων όπου τωρα προβάλλουν μεσα από τὰ δένδρα τὰ κίσκια τών Σουλτανων. Το πτώμα Κυριλλου του Λουκάρεως όστις ήγάπα την Άγγλικαν και επεδίωξε την μετά της Άγγλικανικης Εκκλησίας εγωση, εξεθράσθη επί τών άκτων της Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1638. Μουράτ ο Δ' τον ύπωπεύθη και τον έσολοφόνησε.

Όλόκληρον σχεδόν τὸ πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου Βυζάντιον ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τὸ ὁποῖον περιεγράψαμεν ἀνωτέρω. Πρὸς τὸ ἄνω μέρος τοῦ Κερατίου Ἰόλπου, ἐπὶ τοῦ τρίτου λόφου εὕρισκετο τὸ τέμενος Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς ὅστις ἐδάσισε ἀπὸ τοῦ 1520 μέχρι τοῦ 1566, ἦτο πολὺ ισχυρὸς καὶ ἔκτισε πολλὰ (κάθε ἐραστῆς ἔχει ἀκούσει τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλεϊμάν καὶ τῆς Ρωσίδος συζύγου του Ροξαλάνας.) Παραπάνω πρὸς τὰ τεῖχη τῆς Πόλεως, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψηλοτέρου πέμπτου λόφου, εὕρισκεται τὸ τέμενος Σελιμιέ, κτισθὲν τῷ 1520 ὑπὸ τοῦ πατρὸς του Σελίμ τοῦ Α', ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Τούρκος Καλίφης. Εἶνε μικρότερον μὲν τοῦ Σουλεϊμανιέ, ἀλλ' ἐπιθλητικὸν κτίριον.

Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ Οὐαλεντίου, ὅμως, τὸ ὁποῖον διασκελίζει τὴν μεταξὺ τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου λόφου κοιλάδα, μᾶς λέγει ὅτι τὰ ἀνωτέρω κτίρια ἀποτελοῦν ἀπλᾶς προεξοχάς. Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο ἐκτίσθη κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα· συνδέεται μετὰ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν κομψῶν ὑδραγωγείων τὰ ὁποῖα φθάνουν μέχρι τῶν ἀφθόνων πηγῶν τοῦ δάσους τοῦ Βελιγραδίου παρὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν. Ἀπὸ τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο ὑδρεύεται μέχρι σήμερον ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἐξ αὐτοῦ τροφοδοτοῦνται αἱ θαυμαστικαὶ πολυχύονοι ὑπόγειοι δεξαμεναὶ* τὰς ὁποίας ἔκτισαν οἱ Βυζαν-

* Ἡ περίφημος Δεξαμενὴ τοῦ Βασιλείου εὕρισκεται ἀκόμη ἐν χρήσει. Ἡ τοῦ Φιλοξένου, μὲ τοὺς 1001 χύονας, περιλαμβάνει ἀρχαῖον ὕδωρ διὰ 300,000 ἄτομα ἐπὶ 12 ἡμέρας. Τὰ πτώματα τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀβδούλ Χαμίτ σφαγέντων Ἀρμενίων, τῷ 1895, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν δεξαμενὴν ταύτην καὶ ἔκτοτε διατελεῖ σφραγισμένη.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

τινοὶ αὐτοκράτορες πρὸς ἀποθήκευσιν ὕδατος ἐν καιρῷ πολιορκίας. Αἱ οἰκοδομαὶ ὅμως αἱ ὁποῖαι, διὰ τοὺς ἐλέποντας ὀφθαλμοὺς, διαλαλοῦν ἀμέσως τὴν ἱστορίαν των, εἶναι τὸ ἀπλοῦν ἐκ μαρμαροκονίας Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, καὶ ὁ ἔτι ἀπλούστερος ἄνευ θόλου* πατριαρχικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὅστις κεῖται εἰς τὴν ἀπομεμακρυσμένην, χαμηλὴν καὶ πενιχρὰν συνοικίαν τοῦ Φαναρίου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ πέμτου λόφου.

Ἰστανται ἐκεῖ ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου προσόντος τὸ ὁποῖον νὰ προσελκύσῃ τὴν προσοχὴν ἐκτὸς τῆς συγκινητικῆς τῶν ἱστορίας καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἀθηνάτων ἀναμνήσεων καὶ τῶν ἀσαλεύτων ἐλπίδων.

Αἱ ἐκ ξύλου ἐλαίας γλυφαὶ τοῦ ἐν τῷ ναῷ εἰκονοστασίου καὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου ἀποτελοῦν ὡραῖον δείγμα Βυζαντινῆς ξυλογλυπτικῆς. Ἔχουν ἀσφαλῶς κατασκευασθῆ πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῷ ναῷ ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ ὀλίγαι πολὺ παλαιαὶ εἰκόνες. Αὐτὴ εἶνε ὅλη ἡ ἀρχαιολογικὴ ἀξία τοῦ ναοῦ εἰς τὴν ὁποῖαν μόλις προσέχει εἰς ἐπὶ ἑκατὸ περιηγητῶν.

Ἐπεράνω τῶν Πατριαρχείων, ὡς ἐν ἀντιθέσει, δύναται τις νὰ ἴδῃ τοὺς τέσσαρας τροῦλλους τῆς ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ κτισθείσης, κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα, Παναγίας τῆς Παμμακαρίστου. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην εἶχεν ἐπιτραπῆ νὰ παραμείνῃ ὁ Πατριαρχικὸς θρόνος ἀπὸ τοῦ 1489 μέχρι τοῦ 1586.

Ἐπισθεν, ἐπὶ τοῦ τετάρτου λόφου, φαίνονται οἱ μιναρέδες καὶ ὁ μεγαλοπρεπὴς τροῦλλος τοῦ Φετιγιέ, ἦτοι τοῦ τεμένου καὶ τοῦ τάφου τοῦ Κατακτητοῦ. Κεῖται ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου ὅπου ἄλλοτε εὐρίσκετο ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὅστις περιελάμβανε τὸ ἥρωον ἦτοι τὸ Μαυρωλεῖον τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Μωάμεθ ὁ Β' ἐξέβλεν ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦτον τὸν Πατριάρχην, εἰς τὸν ὁποῖον κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἐπιτρέψει νὰ καταφύγῃ ἐκεῖ, καὶ ὡσὰν

* Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπιτρέπουν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ κτίσουν ἐκκλησίας μὲ θόλους. Αἱ ἐλληνικαὶ ἐκκλησίαι πρέπει νὰ εἶναι σκοτεινοῦ χρώματος καὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχουν κωδωνοστάσια. Καὶ αὐτὴ ἡ Παναγία Μουγλιώτισσα ἐδέχθη νὰ μεταμφιεσθῇ.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

νά ἤθελε νά ἐξορκίσῃ τὸ πνεῦμα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, κατεδάρισεν ἐκ θεμελίων τὸν ναὸν καὶ διεσκόρπισεν εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τὴν κόριν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Αἱ κεναὶ ἐκ πορφυρίτου λίθου σαρκοφάγοι των εὑρίσκονται εἰς τὸ ὑπαιθρον παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῶν παλαιῶν Ἀνακτόρων.

Τὸ σύμπλεγμα τῶν τριῶν τούτων οἰκοδομῶν ἀποτελεῖ τὸ σύμβολον τῆς πτώσεως τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς Πόλεως εἰς τὴν ἐσχάτην τῆς δουλείας ἐκθμίδα.

Δίπλα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Πατριαρχείων ὑπάρχει κλειστὴ καὶ πεφραγμένη πύλη, ἐξώθεν τῆς ὁποίας διαρκούσης τῆς λειτουργίας τοῦ Πάγκα, τῷ 1822, ὁ Σουλτάνος ~~Μαθη~~ ~~Β'~~ Β', ἐξἄλλος ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς ἐξεγέρσεως τῶν εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας ἐπαρχίας τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Πελοποννήσου Ἑλλήνων, διέταξε νά κρεμάσουν τὸν ἥπιον ὀγδοηκοντούτη Πατριάρχην Γρηγόριον Ε'. φέροντα τὰ ἱερά του ἄμφια.

Ἡ πύλη αὕτη δὲν θ' ἀνοίξῃ πρὸ τοῦ ἡ Τουρκικῆ ἐξουσία καταλυθῆ καὶ ὁ θρόνος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἰδίαν τοῦ θέσιν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Τὸ σκήνος Γρηγορίου τοῦ Ε'. ἐφυγαδεύθη κατ' ἀρχὰς εἰς Ρωσίαν καὶ ἔπειτα μετεφέρθη μετὰ πολλῶν τιμῶν εἰς Ἀθήνας ὅπου πρὸς τὸ παρὸν ἀνακύεται. Μέρος τοῦ σκηνίου διὰ τοῦ ὁποίου ἐκρεμάσθη, τὰ ἄμφιά του καὶ ἄλλα ἀντικείμενα διατηροῦνται ὡς πολυτίμητα κειμήλια τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἡ δουλοφονία τοῦ Πατριάρχου ἐχρησίμευσεν ὡς σύνθημα διὰ τὴν φρεστωτέραν ὄλων τῶν σαρχῶν τὰς ὁποίας ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνας καὶ αἱ ὁποῖαι τοὺς ἐκαμαν νά νεύσουν πρὸς τὰ κάτω ἐνώπιον τῶν Τούρκων ἐν δουλικῇ ὑποταγῇ ἢ ὅχι ἐν τελείᾳ ἐγκαταλείψαι τῶν ἐλπίδων των.

Ὁ πενιχρὸς Πατριαρχικὸς ναὸς, ἐνῶ εὑρίσκεται ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τὴν πολυχρόνιον δουλείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἢ ὁποία δὲν ἔληξεν ἀκόμη, εἶνε ἐντούτοις ἡ προσωρινὴ μὲν ἀλλὰ πάντοτε μητρόπολις τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἐκεῖ γίνεται ἡ καθιέρωσις τοῦ Ἁγίου Μύρου δι' ὅλας τὰς ὀρθοδόξους χώρας πλὴν τῆς Ρωσσίας. Ἐκεῖ συναντῶνται τὰ νήματα τῆς θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

ζωῆς τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων. Ἐκεῖ ἄνωθεν τοῦ εἰκονοστασίου εὐρίσκεται τὸ Σταυροπήγιον, ὁ διπλοῦς ἀετός, ὅστις προῆλθεν ἐκ τοῦ Λαβάρου καὶ τοῦ ἐμβλήματος τῆς Ἀρχαίας Ρώμης καὶ ὅστις ἔιατρανοῖ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορικὴ παράδοσις δὲν ἐχάθη ἀκόμη. Μέχρι τῆς τελείας ἄρσεως τῆς δουλείας ὁ Πατριάρχης πρέπει νὰ παραμείνῃ κεφαλὴ τοῦ ἔθνους καὶ νὰ χαίρῃ ἡγεμονικῆς ἐξουσίας. Ὅταν τὸ ἔθνος ἀπελευθερωθῆ θὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν ἡγεμόνα ὅστις θὰ ἐκλεγῆ νομίμως ὑπὸ τοῦ ἔθνους. Διὰ τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπέζησαν.

Ἡ ἀνά τὴν Πόλιν περιοδεῖα συμπληροῦται διὰ τῶν περιφῆμων τριπλῶν τειχῶν τὰ ὁποῖα ὑπερίσπιζον τὴν βάση τοῦ τριγώνου. Ἀνθέμιος (414 μ. Χ.) ὁ ἀντιβασιλεύς, διαρκούσης τῆς παιδικῆς ἡλικίας Θεοδοσίου τοῦ Β', ἠῦξεν τὸ μῆκος τῶν δύο ἄλλων πλευρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ 1 μίλιον καὶ ἔκτισε τὴν ἐσωτέραν γραμμὴν τῶν τειχῶν πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Οὐνων. Κωνσταντῖνος, ὁ νομάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ 447 ἐπεσκεύασε τὸ τεῖχος τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶχε καταρρεύσῃ ἐκ σεισμῶ καὶ ἀκολουθῶν τὸ σχέδιον τῶν φρουρίων τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Νικαίᾳ προσέθεσεν ἕτερον παράλληλον τεῖχος ἔξωθεν, ἔξωθεν δὲ τούτου πρόχωμα καὶ τάφρον. Στασιασταὶ καὶ Βούλγαροι, Γότθοι καὶ Οὐνοὶ καὶ Ἀραβες καὶ πολλοὶ ἄλλοι εἰσβολεῖς ἔκαμον λυσσώδεις ἐπιθέσεις κατὰ τῶν τριπλῶν τούτων ὀχυρωμάτων εἰς πολλὰς περιστάσεις. Ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη ἔμειναν παρθένα μέχρις ὅτου κατὰ τὴν ἀποφράδα ἡμέραν τῆς 29ης Μαΐου 1453 τὸ ὑπὸ τῶν Φράγκων κατασκευασθὲν πυροβόλον τοῦ Μωάμεθ διέτρησε τὸ κέντρον παρὰ τὴν Πύλιν τοῦ Πυροβόλου.

Τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας ἐκ σεισμῶν καὶ ἀπὸ τοῦς Τούρκους κτίστας οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποίησαν αὐτὰ ὡς λατομεῖα. Παρ' ὅλα ταῦτα ἐν τῇ καταπτώσει τῶν εἶναι ἀπαράμιλλα. Ἐνῶ ὁ ἐλληνόπαις περιπατεῖ κατὰ μῆκος τῶν τειχῶν, ἢ κάθετα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ἀνακτόρων τῶν Πορφυρογεννήτων, (911) (τὰ ὁποῖα κακῶς εἶναι γνωστὰ ὡς τὰ τοῦ ἥρωος Βελισσαρίου) ἢ ἴσταται ἐπὶ τοῦ τάφου τὸν ὁποῖον ἡ πα-

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

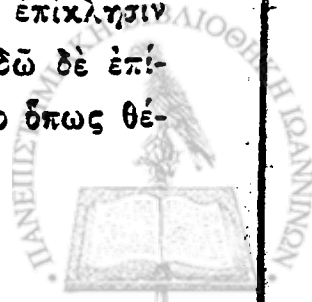
ράδοσις θεωρεῖ ὡς τὸν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ ἀνδρείου ἐκείνου αὐτοκράτορος ὅστις ἔπεσε μαχόμενος παρὰ τὸ διανοιχθὲν ρήγμα, δύναται νὰ μείνη ἀπαθὴς πρὸ τῶν ἀναμνήσεων αἱ ὁποῖαι τὸν προκαλοῦν;

Ἐὰν μία ἀπλῆ ἀνὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν περιοδεῖα διακηρύσσει αὐτὴν Ἑλληνικὴν, αἱ ἐντὸς αὐτῆς ὑπάρχουσαι μαρτυρίαι εἶναι ἐμφαντικώτεραι.

Δὲν δύναται τις νὰ μεταβῆ πουθενὰ χωρὶς νὰ συναντήσῃ μνημεῖον τι τῶν παρωχημένων χρόνων, ὅπως ἡ πελωρία βάσις τῆς στήλης τοῦ Ἀρκαδίου, ἢ μικρὰ τις ἐκκλησίαι, μὴ φέρουσα σήμερον κανὲν ὄνομα, ἢ ὁποῖα, παρὰ τὸ μωαμεθανικὸν κίτρινον χρῶμα τῆς καὶ τὸν μιναρὲν, ἀρνεῖται νὰ μεταβληθῇ εἰς τέμενος. Δὲν ἔχετε ὅμως ἀνάγκην νὰ σημειώσῃτε οὔτε τὸν ἐν Χώρα Ἁγίου Σωτήρα, οὔτε τοὺς Ἁγίους Στέργιον καὶ Βάχχον κειμένους ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ πρώτου λόφου, οὔτε τὴν μικρὰν Ἁγίαν Σοφίαν, τὸν ὀκτάγωνον ναὸν τὸν ὁποῖον ἔκτισεν ὁ Ἰουστινιανὸς ὡς προσφορὰν πρὸ τῆς καταθέσεως τοῦ θεμελίου λίθου τῆς μεγάλης Ἁγίας Σοφίας. Διότι ὑπάρχουν τρία ἐν Κωνσταντινουπόλει κτίρια τὰ ὁποῖα ὑπὲρ πάντα ἄλλα προξενοῦν βαθεῖαν ἐντύπωσιν καὶ εἰς τὸν ἀπαθέστερον Χριστιανόν. Ταῦτα εἶναι τὰ ἐξῆς:

Ἡ Ἀναθεματικὴ Στήλη τῆς Πόλεως ὅπου, τὴν 29 Μαΐου 1453, οἱ Ἑλληνες ἀνέμενον τὴν ἐμφάνισιν ἀγγέλου ὅστις θὰ ἐξεδίωκε τοὺς Τούρκους πέραν τῶν ὁρίων τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔφερε τοὺς 8 ἐκ πορφυρίτου μεγάλους σπονδύλους καὶ τὴν ἔστησε τῷ 325 ὡς σύμβολον τῆς γεννήσεως τῆς μέχρι τότε εἰδωλολατρικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπιθυμῶν νὰ προικίσῃ τὴν πόλιν ταύτην μὲ τὰς ἀρετὰς ἀμφοτέρων τῶν θρησκειῶν, λέγεται ὅτι ἔθεσε ὑπὸ τὰ θεμέλια τῆς μαρμαρίνης βάσεως τὸ Παλλάδιον τῆς Ἀρχαίας Ρώμης τὸ ὁποῖον μετέφερε ἀπὸ τὸ Καπιτώλιον, καὶ τεμάχιον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Ἐδῶ ἤρχετο ἐν πάσῃ μεγαλοπρεπείᾳ κατ' ἔτος τὴν 11 Μαΐου ὁ αὐτοκράτωρ ὅπως ἀκούσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἐπίκλησιν πρὸς τὸν θεὸν ὅπως εὐλογῆσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐδῶ δὲ ἐπίσης εἰς τὸ τέλος πάσης νικηφόρου ἐκστρατείας ἤρχετο ὅπως θέ-

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ἦτο ὅτι παρέσχεν εἰς τοὺς ναύτας τὸ μέσον νὰ ἀνασκάψουν τὰ ερείπια τῶν παλαιῶν χρόνων καὶ νὰ μᾶς τὰ δείξουν γυμνά.

Τὸ τρίτον μνημεῖον, τὸ πρὸς βορρᾶν ἐστημένον, εἶναι πελώριος ἐκ γρανίτου μονόλιθος ὀβελίσκος, τὸν ὁποῖον κατὰ τὸ 393 μ. Χ. Θεοδοσίος ὁ Μέγας μετέφερεν ἐκ τῆς παρὰ τὸ Κάϊρον κειμένης Ἡλιουπόλεως, ὅπου κατὰ τὸ 1500 π. Χ. τὸν εἶχεν ἀνεγείρει ἑμοῦ μὲ τὸν ἄλλον νῦν ἐν Παρισίοις εὐρισκόμενον ὁ Θωθιᾶς Γ'. Θὰ τὸν εἶδε βεβαίως ὁ τοῦ Ἰακώβ πολυάκριβος υἱὸς Ἰωσήφ, διότι ἱστορεῖται περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐνομοθέτη τὴν Ἀσενάθ, τὴν θυγατέρα τοῦ Πετερρῆ, τοῦ ἀρχιερέως τῆς ὼν, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὼν καὶ Ἡλιούπολις εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό. Τὸ βρέφος Ἰησοῦς ἴσως ἐκοιμήθη ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ, διότι ἀξιόπιστος παράδοσις λέγει περὶ τοῦ μόνου ὀλίγας ἑκατοντάδας μέτρων ἀπὸ τῆς ὼν ἀπέχοντος Ματαριᾶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἀνεπαύθη ἡ Παρθένος μετὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον φυγὴν. Ἀνάγλυφά τινα ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ὀβελίσκου παριστάνουσι διάφορα ἐπεισόδια τῆς μεταφορᾶς του καὶ τὴν κατὰ τὴν ἀριξίαν του ἀγαλλίασιν τοῦ Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν του Ὀνωρίου καὶ Ἀρχαδίου. Καὶ ὁ ἐν Λονδίνῳ ὀβελίσκος τῆς Κλεοπάτρας ἴστατο ἄλλοτε ἐν τῇ μακρᾷ ἀφ' ἡμῶν κειμένῃ Αἰγύπτῳ.*

Ποῖος Ἕλληγν δύναται νὰ ἀτενίσῃ πρὸς τὰ δύο ταῦτα μνημεῖα καὶ νὰ λογίζηται εὐχαριστημένος μὲ τὴν παρούσαν κατάστασιν τοῦ Ἰπποδρόμου ;

Τελευταία καὶ φυσικῶ τῷ λόγῳ μεγίστη ὄλων εἶναι ἡ Ἀθάνατος Βασίλισσα, ἡ Εἰκὼν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ ἡ Χαρὰ τῆς οἰκουμένης, ὁ ἐπὶ τῆς γῆς θρόνος τοῦ Θεοῦ, ἡ Μήτηρ ὄλων τῶν Ἑκκλησιῶν τὴν ὁποίαν ὁ μέγας νομοθέτης Ἰουστινιανός, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Σολομῶντα καὶ ὑπερβαίνων αὐτόν, ἀνοικοδόμησε καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Κύριον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας.

Ἐὰν ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι ἡ καρδία τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου, ἡ Ἁγία Σοφία εἶναι τὸ κεντρικὸν κύτταρον αὐτῆς τῆς καρδίας.

* Σήμερον ἡ Ἡλιούπολις ἔχει μόνον ἓνα ὀβελίσκον ἱστάμενον εἰς τὴν ἀνέκαθεν θέσιν του.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τοῦτο λαβὼν ὡς ἀφετηρίαν κατήρτισε τὸ ὅλον σχέδιον τῆς πόλεως. Εἰς τὰ βορειοδυτικὰ ἔστησε τὴν Ἀναθηματικὴν Στήλην καὶ περὶ αὐτὴν ἔκτισε τὴν Ἀγοράν, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ σκηνὴ τῆς νομοθεσίας καὶ τὸ κέντρον τοῦ οἰκονομικοῦ βίου τῆς οἰκουμένης.

Εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ κατεσκεύασε τὸν Ἰππόδρομον, ὅπου ἔστησε τὸν θρόνον ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ αὐτοκράτωρ θὰ προήδρευε τοῦ κοινωτικοῦ βίου τοῦ λαοῦ του.

Εἰς τὰ νοτιοανατολικὰ ἔθεσε τὰ Ἀνάκτορα, ἔνθα ἔμελλον νὰ διεξάγωνται αἱ ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευον ὡς θέατρον τῆς κοσμικῆς του μεγαλοπρεπείας.

Τὸ πρὸς βορρᾶν γήπεδον ἔτρεψεν εἰς πάρκον καὶ κήπους, ἐπιφυλάξας μέρος τοῦ χώρου διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ἡ ὁποία ἔφερεν, ὡς ἡ Ἀγία Σοφία, ὄνομα συμβολίζον τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων.

Περὶ τὸ σύμπλεγμα τοῦτο τῶν αὐτοκρατορικῶν κτιρίων ἐξετείνοντο αἱ κατοικίαι τῶν πολιτῶν, ἔξωθεν δὲ αὐτῶν τὰ τεῖχη τῆς πόλεως.

Ὡς ἡ Νέα Ρώμη ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ καρδιά τοῦ κόσμου, τοιοῦτοτρόπως ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησία ὄφειλε νὰ εἶναι ἡ καρδιά τῆς Νέας Ρώμης.

Ἄξιον σημειώσεως, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, τυγχάνει ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ Ἀγία Σοφία κατέστη ἡ στρόφιγξ τῆς αὐτοκρατορικῆς ζωῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τὰ Ἀνάκτορα, ἔδρα τῆς κυβερνήσεως τοῦ κόσμου, ὁ Ἰππόδρομος, ἐντευκτῆριον τοῦ λαοῦ, ἡ Ἀγορὰ μετὰ τῆς Ἀναθηματικῆς Στήλης, ἔνθα ἐλάμβανον χώραν ἢ ἐπανηγυρίζοντο τὰ μεγάλα συμβάντα τῆς πολιτείας, ὅλα διεκλαδοῦντο ἐκ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας ὡς ἀπὸ κοινοῦ κέντρον.

Ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησία οὐδέποτε ἀπέβαλε τὸν ἀρχικόν της χαρακτῆρα. Καὶ ἡ ἐπωνυμία αὐτῆς, Ἀγία Σοφία, ἡ Αἰώνιος τοῦ Θεοῦ Σοφία, καθὼς ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ της, δηλοῖ τιλίαν σημαντικόν. Δὲν ἀφιερῶθη εἰς κανένα ἄγιον, ἀλλ' εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ ἰδανικοῦ κόσμου, τοῦ κόσμου καθὼς τὸν ἀντε-

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

λήφθη ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἔμελλε νὰ εἶναι ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Χριστοῦ.

Τοιαύτη ἀφιέρωσις ἀνταπεκρίνετο ἐπιτυχέστατα πρὸς τὴν ὀξύνοιαν τῶν Ἑλλήνων ἀποκλείουσα πᾶσαν ἀντιλογίαν καὶ ἀντίστασιν κατὰ τὴν μεταβατικὴν ἐκείνην περίοδον ἀπὸ τοῦ πολυθεϊσμοῦ εἰς τὸν μονοθεϊσμὸν. Οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ὁριγένους, οἱ Νεοπλατωνικοὶ καὶ πλῆθος ἄλλο σχολῶν ὀρθοδόξων καὶ γνωστικῶν μυστικολόγων συνειργάσθησαν εἰς τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ τοῦ συμβολισμοῦ καὶ τὸν κατέστησαν ἀσπαστὸν εἰς ὄλους.

Ἡ ἀφιέρωσις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας μὲ ἐκείνην τὴν ἐπινομίαν ἐσήμαινε μέγα τι διὰ τὸν Χριστιανισμὸν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐχουσα εἰς τὸ πλευρόν της τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Εἰρήνης* (τῆς τοῦ Θεοῦ εἰρήνης ἣτις εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς θείας οἰκονομίας ἐπὶ τῆς γῆς) ἀπετέλει τὸ σύμβολον τοῦ ἰδεώδους τῶν Χριστιανῶν. Καθὼς αὐτὴ ἀνηγέρθη ἐπὶ λόφου δεσπόζοντος τῆς πόλεως ἣτις ἐκυβέρνα τὸν κόσμον, οὕτω καὶ ὁ πνευματικὸς ναὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀχειροποίητος, ὀφείλει νὰ δεσπόζη καὶ νὰ ἐκτείνηται ὑπεράνω τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης πρέπει νὰ εἶναι συνυφασμένη εἰς τὴν μυστηριακὴν αὐτῆς ὀθόνην. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Νίκαια, ἡ Ἀδριανούπολις, τὸ Κίεβον καὶ πᾶσα σχεδὸν πόλις εἰς τὰς ὀρθοδόξους χώρας ἔχει τὴν Ἀγίαν Σοφίαν της.

Ἡ ἀπόρρητος αὐτῆ ἀντίληψις τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ἐπ' αὐτῆς συγκέντρωσιν τῶν ψυχῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ὑποδούλων Σλαύων, ἐνέπνευσε δὲ εἰς τὴν

* Ἡ Ἀγία Εἰρήνη καὶ ἡ Ἀγία Σοφία ἦσαν κτισμένα ἐντὸς τῆς αὐτῆς περιοχῆς, ἐλειτουροῦντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἱερέων καὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἓνας ναὸς. Αἱ δύο ὁμοῦ ἐκαλοῦντο συχνὰ ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ Ἀγία Εἰρήνη ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου τῆς μετροπόλεως τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου, ἀπετελειώθη κατὰ τὸ ἔτος 326 καὶ ὠνομάζετο ἡ Παλαιὰ Ἐκκλησία. Ἐπεκαλεῖτο δὲ συνάμα καὶ Πατριαρχεῖον. Εἰς αὐτὴν ἔγιναν αἱ συνεδριάσεις δύο οἰκουμενικῶν συνόδων. Εἰς αὐτὴν κατέφυγεν ὁ Ἀλέξανδρος διωκόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρίου. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐκκλησιῶν σχέσις δὲν τυγχάνει ὅσον ἔπρεπε γνωστή.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ρωσσίαν τὴν ιδέαν ὅτι ἡ ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπελευθέρωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως τυγχάνει ἰδιαιτέρα ἀποστολὴ δοθεῖσα εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας.

Διὰ τὸν Ἑλληνα ἡ ἀπολύτρωσις τῆς Ἀγίας Σοφίας σημαίνει τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ὑβριζομένου Χριστιανισμοῦ του, τὴν εἰς τὴν πατρίδα του ἐπάνοδον τῶν ἀρχαίων ἡμερῶν τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τὸν Ρῶσον* σημαίνει τὴν συντέλεσιν τῆς τελευταίας πράξεως τῶν χιλιῶν ἐτῶν τῆς Ἀποκαλύψεως (Κεφάλ. Κ'), τὴν διαμόρφωσιν τοῦ κόσμου κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ιδεώδους τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας.

Ὅταν κατὰ τὴν 11ην Μαΐου 330 ὁ Κωνσταντῖνος ἐώρτασε τὰ ἐγκαίνια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Ἀγία Σοφία δὲν εἶχεν ἀρχίσει ἀκόμη. Ἀλλὰ καὶ κατόπιν ἡ οἰκοδόμησις αὐτῆς προέβη λίαν βραδέως. Τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς ἐγένοντο κατὰ τὸ 360 ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου μὲ τελετὰς ἀσυνήθους λαμπρότητος καὶ μεγαλοπρεπείας.

Κατὰ τὸ σχέδιον ἡ Ἀγία Σοφία τοῦ Κωνσταντίνου ὠμείαζε πρὸς μίαν βασιλικὴν ρωμαϊκῆς μεγαλοπόλεως. Ἐκτίσθη ἐπὶ θεμελίων συνταυτιζομένων κατὰ τὴν ἔκτασιν μὲ τὰ θεμέλια τῆς

* Εἰς τὴν εἰκόνα τῆς ἀφιερώσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας, τῆς ἀρχαίας μητροπόλεως τοῦ Νοβογορόδ (κτισθείσης ἐπὶ Ἰαροσλαοῦ τοῦ Σοφοῦ ὅστις ἠγεμόνευσεν ἀπὸ τοῦ 1015 μέχρι τοῦ 1054) βλέπει τις μίαν γυναῖκα ἰδιορρύθμου τύπου ἐν βασιλικῇ περιβολῇ. Εἰς τὴν δεξιᾶν αὐτῆς πλευρὰν τὴν ἀντικρῦζει ὑποκλινομένη ἡ Θεομήτωρ, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν ἐν ὁμοίᾳ στάσει Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής. Ἄνωθεν αὐτῶν κάθηται ἐπὶ θρόνου ὁ Ἰησοῦς μὲ ὑψωμένας τὰς χεῖρας, ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ φαίνεται ὄμιλος ἀγγέλων περιστοιχίζων τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Ὁφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἐν τῇ εἰκόνι μεγαλόσωμος γυνὴ παριστάνει ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. . . . Τὴν ὀνομάζουν καὶ Σοφίαν, τὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν, διότι προφανῶς ἐκφράζει τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀνθρώπου ἀντιπροσωπεύοντος ὀλόκληρον τὸν κόσμον.— Ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Τρουμπέσκη, Ἡ Ἀγία Σοφία, Ἐλπίς καὶ Ἀποστολὴ τῆς Ρωσσίας.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

παρούσης οίκοδομῆς, τοῦθ' ὕπερ ἀποτελεῖ ἀλάσθητον μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἐπιβλητικοῦ τῆς ὄγκου. Τὰ διασωθέντα ἀπομεινάρια τοῦ περικαλλοῦς ὀρόφου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Στουδίτου, ἡ ὁποία ἐκτίσθη ἑκατὸν ἔτη βραδύτερον, μᾶς βοηθοῦν ὅπως σχηματίσωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς ὠραιότητος τῆς πρώτης ἐκείνης Ἁγίας Σοφίας, ὅπου ἤκουον τὴν θείαν λειτουργίαν οἱ αὐτοκράτορες Οὐάλεις, Οὐαλεντιανός, Θεοδοσίος καὶ Ἀρκαδίας, ὅπου οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας συνεκρότησαν τὴν δευτέραν οἰκουμενικὴν σύνοδον, καὶ ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος ἀγωνιζόμενος ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ μαστίζων διὰ τοῦ δεινοῦ τοῦ λόγου τὴν χαναναίαν αὐτοκράτειραν τῆς ἐποχῆς του. Κατεστράφη ἔπειτα διὰ τοῦ πυρὸς ἐν μέσῳ τῶν ταραχῶν αἰτίνας ἐπηκολούθησαν τὰς ὑπὸ τοῦ θείου ρήτορος δοκιμασθείσας κακοπαθείας καὶ τὴν ἐξορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου.

Ἐκτίσθη ἐκ νέου καὶ πολὺ ὠραιότερα τῆς πρώτης ὑπὸ Θεοδοσίου Β', ἀλλὰ καὶ αὕτη κατεστράφη τὴν 15ην Ἰανουαρίου 532 κατὰ τὴν περίφημον στάσιν τοῦ Νίκα, τότε δὲ παρουσιάσθη διὰ τὸν Ἰουστινιανόν, τὸν μέγιστον τῶν Καισάρων τῆς Νέας Ρώμης, ἡ εὐχάριστος εὐκαιρία τὴν ὁποίαν τόσον πολὺ ἐπεθύμει.

Ὁ δυτικὸς κόσμος εἶχε καταρρεύσει εἰς ἐρείπια. Ἡ Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία εὐρίσκετο εἰς τὸ ζενιθ τῆς δυνάμεώς της. Ὁλῆς τῆς οἰκουμένης τὰ πλούτη ἦσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν της. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ ἀνεγνωρισμένη μητρόπολις τῆς Χριστιανοσύνης. Ἡ Ἁγία Σοφία ἦτο ἡ μήτηρ τῶν ἐκκλησιῶν της. Αὐτὸς ἐπελήφθη τοῦ σχεδίου νὰ τὴν καταστήσῃ ἀξίαν τοῦ μεγάλου της προορισμοῦ.

Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δύναμις ἦσαν εἰς τὰς χεῖράς του, εἰς δὲ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀνθεμίου εἶχε μεταξὺ τῶν ὑπηκόων του τὸν κατάλληλον ἄνθρωπον νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον. Ὁ Ἀνθέμιος* οὗτος εἶχε κάμει μίαν μεγάλην ἐφεύρεσιν. Ὁ παλαιὸς

* Περὶ τὰ ὀνόματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Ἀνθεμίου ἐπλάσθησαν τόσοι θρύλοι, ὥστε ἐξισοῦνται σχεδὸν πρὸς τοὺς περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀρχιμήδους.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

κόσμος ἐγνώριζε νὰ ἀνεγείρη μεγάλους τρούλλους ἐπὶ στρογγύλων ἐκκλησιῶν. Τὸ πάνθεον τῆς Ρώμης εἶναι περίφημον. Βασιλικαὶ μὲ ἐπιπέδους στέγας ὑπῆρχον πολλαχοῦ καὶ οὐκ ὀλίγαι, ἀλλὰ διὰ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν τοῦ Κωνσταντίνου δὲν ἦτο ἀρκετὸν νὰ συνίσταται ἐκ τεσσάρων ἴσων πλευρῶν. Ἡ τελειότης τοῦ σχήματος καὶ τοῦ μυστικισμοῦ ἀπῆται διὰ τὸ σύμβολον τῆς Θείας Σοφίας τὸν εὐάρμοστον συνδυασμὸν τοῦ κυκλοειδοῦς καὶ τοῦ τετραγώνου.

Ὁ Ἀνθέμιος ἐδοκίμασε κατὰ πρῶτον τὴν ἐφεύρεσίν του μὲ τὴν κατασκευὴν ἐνὸς τρούλλου ἐπὶ κτιρίου ὀκταγώνου, καὶ ἔκτισε μίαν μικρὰν Ἀγίαν Σοφίαν, ἕνα ναὸν τῶν Ἀγίων Στεργίου καὶ Βάκχου, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου. Τὸ πείραμά του ἐπέτυχε· τότε δὲ στραφεῖς πρὸς τοὺς ἡρειπωμένους τοίχους, τοὺς ἀνεκαίνισεν εἰς τὸ πρὸν ὕψος των, καὶ ὕστερον ἀνήγειρεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς των ἕνα σωστὸν λίθινον τρούλλον.*

Κατὰ τὸ 558 ἔπεσεν ὁ τρούλλος, ἀλλὰ τὸν ἀνήγειρε πάλιν μετὰ τρία ἔτη ὁ Ἰσίδωρος· ἐὰν δὲ ἐξαιρέσωμεν ὀλίγα τινὰ καλλωπίσματα τῶν κατόπιν αὐτοκρατόρων καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων γενομένας παραφθοράς, τὸ μέγα κτίριον, ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, σώζεται σήμερον σχεδὸν ἀπαράλλακτον καθὼς τὸ ἄφισεν αὐτός.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς σταθεῖς ἐντὸς τοῦ ναοῦ του ἀνέκραξε μεγαλοφώνως : Σὲ ἐνίκησα, Σολομών.

Καὶ εἶχε λόγους νὰ εἶναι εὐχαριστημένος, διότι ἐφαίνετο ὡς ἐὰν οἱ συναπτοὶ αἰῶνες τῆς ρωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας, τοῦ ἀνατολικοῦ μυστικισμοῦ καὶ τῆς ἐλληνικῆς τέχνης εἶχον συνασπισθῆ πρὸς ἐπιπόνησιν καὶ παραγωγὴν ἐνὸς καὶ μόνου ἱεροῦ μέλλοντος νὰ παρίσταται ὡς τὸ τέλειον σύμβολον τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἀγαλλιόσεως ἀπάσης τῆς Γῆς.

* Ὁ τρούλλος τῆς ἐν Λονδίνῳ μητροπόλεως τοῦ Ἀγίου Παύλου δὲν εἶναι ἀληθινός. Τὸ κοίλωμά του ὡς τὸ βλέπομεν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας κατέρχεται πολλοὺς πόδας χαμηλότερον ἀπὸ τὴν ἔξωθεν φαινομένην τομῆν.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Λέγουσιν ένίοτε οί τεγνοκρίται ότι τὸ ἐξωτερικὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας εἶναι ἄκομψον, ἀλλὰ δὲν συλλογίζονται ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐγάλασαν τὰς γραμμὰς του ἄφ' ἐνὸς μὲν ἀφαιροῦντες μερικὰ ἀρχιτεκτονικὰ ρυθμοῦ ἀλλοχότου καὶ ξένου πρὸς τὸ ἀρχικὸν ἄφ' ἐτέρου δὲ προσθέτοντες ἐκτὸς τῶν μιναρῶδων ἄλλα στοιχεῖα ἀρχιτεκτονικὰ ρυθμοῦ ἀλλοχότου καὶ ξένου πρὸς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς οἰκοδομῆς. Ἀσῆρεταν λ. χ. τὰς στοὰς τοῦ προαυλίου, καὶ ἀντὶ τῆς κολυμβήθρας, ἡ ὁποία ἔφερε χαραγμένην τὴν παλίνδρομον ἐπιγραφὴν

ΝΙΨΟΝΑΝΟΜΗΜΑΜΗΜΟΝΑΝΟΨ'ΙΝ

(νῖψον ἀνόμημα μὴ μόναν ὄψιν)

ἔθεσαν κρήνην ἀναπολοῦσαν εἰς τὴν μνήμην τὰς εἰς τὰ χαρέμια των εὐρισκομένης. Οὐχ ἤττον ὁμοῦς ὁ ὀφθαλμὸς διακρίνει ὀπισθεν αὐτῶν τῶν ἀδεξίων σπαργανωμάτων τὸ πραγματικὸν κτίριον μὲ ὄλον τὸ ἐπιβλητικὸν του μεγαλείου καὶ μὲ τὴν ἰδιαιτέραν του συμμετρίαν τὴν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοὺς ἀκριβεῖς κανόνας τῆς τέχνης.

«Ἡ ὠραία ἐκκλησίαι τῆς Ἀγίας Σοφίας», καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ Μαντεβίλλ, ἔχει τὸ σχῆμα σταυροῦ ἐντελῶς περίπου τετραγώνου, τὸ πλάτος αὐτῆς ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον εἶναι 235 πόδες, καὶ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς 250. Τὸ κέντρον εἶναι κατὰ ἓνα μόνον πόδα μικρότερον τοῦ τῆς ἐν Λονδίῳ μητροπόλεως τοῦ Ἀγίου Παύλου, ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ ὑψοῦται τὸ εὐρὸ ἡμισφαίριον τοῦ τρούλλου, πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς δυσμᾶς διαγράφονται δύο ἡμιτρούλλια ἴσης διαμέτρου, διαπερώμενα ὑπὸ τῶν τεσσάρων μικροτέρων τρούλλων τῆς ἐξέδρας. Τὸ ὄλον ἀποτελεῖ μέγαν θόλον ὡσειδῆ σχεδὸν κατὰ τὸ σχῆμα, πλάτους 100 ποδῶν καὶ ὕψους 179, ἀπλούμενον δὲ ὑπεράνω τοῦ ὄλου ἐκ 250 ποδῶν τετραγώνου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὸν χωρίζουσι δύο πατώματα στύλων μὲ ἰσαριθμοὺς μικρὰς στοὰς περίξ τοῦ τρούλλου.

Ὁ ἱστοριογράφος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς Φέργουσσον, περιγράφων τοῦτο τὸ μέρος τῆς Ἀγίας Σοφίας, λέγει ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς πλανᾶται ἐκ τῶν μεγάλων ἀψίδων τοῦ ἰσογαίου πρὸς τὰς μικροτέρας τῶν στοῶν, ἐκ τούτων δὲ πάλιν πρὸς τοὺς μικροὺς τρούλλους, οἱ

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ὅποιοι κατευθύνουν τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τὸν μέγαν, εἰς ὃν ἀπολήγει τὸ σύνολον τοῦ θαυμασίου τούτου θόλου. Εἰς τοιαύτας διαστάσεις, ἐπιλέγει, οὐδὲν πρότερον ἢ ἔκτοτε κατεσκευάσθη μὲ τὴν ἐντέλειαν τέχνης.

Ἄλλ' ὁ Φέργουσσον εἶναι λίαν ἐπιφουλακτικός, καὶ ἄς ἐπιτραπῆ εἰς ἡμᾶς νὰ εἴπωμεν ὅτι οὐδὲ τὸ μέλλον θὰ ἴδῃ τίποτε ὅμοιον.

Ἡ ἐντύπωσις εἶναι τῷ ὄντι βασιλικὴ καὶ ἐπιβάλλουσα, εἶναι ἀντάξιον σύμβολον τῆς Χριστιανισμῆς, τῆς ὁποίας ὁ ναὸς οὗτος ἔμελλε νὰ εἶναι τὸ ἥρωον.

Ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι διόλου ἄπορον ὅτι ὅταν οἱ ὑπὸ τοῦ μεγάλου πρίγκηπος τοῦ Κιέβου Βλαδιμήρου ἀποσταλέντες εἰς ἀναζήτησιν τῆς ἀληθοῦς θρησκείας εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἐδήλωσαν ὅτι ἡ ἀποστολὴ των ἐτελείωσε. Τοῖς ἐφάνη ὅτι εἶχον φθάσει εἰς τὸ προαύλιον τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Βλαδίμηρος ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις ἔκτοτε διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Ρωσσίαν.

Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς χριστιανικῆς τῆς δόξης ἡ Ἀγία Σοφία ἦτο ἀναμφιβόλως θέαμα ἀπιστεύτου καλλονῆς καὶ μεγαλοσπεπείας.

Κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς τῆς πλευρᾶς ἐξεστίνετο ὁ θαυμάσιος πρόδομος τοῦ ἐσωνάρθηκος, ἔχων πρὸ αὐτοῦ ἄλλον πρόδομον πενιχροτέρας κατασκευῆς, τὸν ἐξωνάρθηκα, προωρισμένον διὰ τοὺς μετανοῦντας. Ὁ ἐσωνάρθηξ ἦτο στρωμένος μὲ ποικιλόχρωμα μάρμαρα καὶ ἀστράπτοντα ψηφιδωτά, ἀπετέλει δὲ κατάλληλον προθάλαμον διὰ τὸν Καίσαρα, ὅστις διὰ τῶν ἐν αὐτῷ χαλκίνων θυρῶν εἰσῆρχετο εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν του ἐκκλησίαν.

Πᾶς ὁ εἰσερχόμενος σήμερον δι' ἐκείνων τῶν θυρῶν μένει κατὰπληκτος ἀπὸ τὴν στιλπνότητα καὶ λαμπηδόνα τῶν πλουσίων καὶ γλυκειῶν συνάμα ἀποχρώσεων τῶν πορφυρῶν, πρασίνων, ὑποφαίων καὶ ἄλλων ποικιλοχρόμων στηλῶν καὶ μαρμάρων τῶν τοίχων.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐλεηλάτησε τοὺς ναοὺς τῆς ἐκπνεούσης πολυθείας πρὸς συλλογὴν αὐτῶν τῶν λίθων, ὁ δὲ Ἀνθέμιος τοὺς διεμοίρασε μὲ τὴν προσήκουσαν ἀρμονίαν.

Καὶ ὅμως, μολοντί ἀπετέλουν ἀληθὲς ἐντρύφημα διὰ τοὺς ὀφθαλμούς, οἱ λίθοι ἐκεῖνοι ἦσαν τρόπον τινὰ ἀμαυροὶ καὶ ἀπε-

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

τέλουν ένα είδος πλακίστου παραβαλλόμενοι πρὸς τὴν θαυμασίαν μαρμαρυγὴν τῶν διαχρύσεων ψηφιδωτῶν συνθέσεων καὶ τῶν τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι περιεχόμενον τὸν τροῦλλον, τοὺς τρουλλίσκους καὶ τὰ μεταξὺ τῶν μαρμάρων διαλείμματα, προσδίδουσαι εἰς τὸ σεπτὸν κτίριον τὴν ὄψιν μιᾶς τιμαλφοῦς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἄλλὰ καὶ περὶ τῶν μωσαϊκῶν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐχρησίμευσον ὡς ὄχητοὶ διὰ τὴν ὄρασιν, καθοδηγοῦντες αὐτὴν πρὸς τὸ πανυπέρτατον ἀγλάισμα τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὴν ὑπὸ τὸ δυτικὸν ἡμιτροῦλλιον ἀψίδα, ὅπου ἦσαν μὲν ἐστημένοι ὁ ἀργυροῦς ἐπίχρυσος θρόνος τοῦ αὐτοκράτορος* πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἄλλος ὁμοίως διὰ τὸν πατριάρχην πρὸς τὰ ἀριστερά, εὕρισκετο δὲ τὸ ἐκ κέδρου εἰκονοστάσιον καταθέλλον τὸν θεατὴν διὰ τοῦ πλῆθους τῶν εἰκότων του καὶ τῶν ἀναριθμητῶν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου στύλων. Ὅπισθεν αὐτοῦ ὑψοῦτο ὁ μέγας στήλος τῶν ἀγράντων μυστηρίων, ἡμισφαιρικὸς τὸ σχῆμα, ἀπαστρέπτων δὲ διὰ τοῦ χρυσοῦ σταυροῦ καὶ τῶν χρυσῶν κρῖνων ἐπὶ τοῦ κοίλου τοιχώματος, πρὸς τὸ βάθος τοῦ ὁποῖου ἔβλεπέ τις ἀργυρᾶ φατνώματα καὶ ἐδώλια ἐκτεινόμενα εἰς ἡμικύκλιον ὀπισθεν τοῦ ἀγίου βήματος ἐκ χρυσοῦ καὶ τούτου κατεσκευασμένου μὲ παντὸς εἶδους πολύτιμα μέταλλα ἐντὸς αὐτοῦ σφυρηλατημένα καὶ μὲ ἀνεκτίμητον ἐπίστρωμα ἐκ μαργαριτῶν** καὶ φωτοβόλων λίθων.

Τοιαύτη ἦτο ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, περίφημος καὶ ἀπαράμιλλος, ἐπὶ ἑννέα καὶ ἐπέκεινα αἰῶνας. Μὲ αὐτὴν συνδέεται πᾶσα χαρὰ καὶ θλίψις, πᾶσα δόξα καὶ ἀτυχία οὐ μόνον τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τῆς αὐτοκρατορίας. Ὑπὸ τὸν θόλον αὐτῆς ἠκούοντο ἐναλλάξ καὶ ἀκαταπαύστως εὐχαὶ καὶ ψαλμωδίαί, εὐχαριστήρια καὶ ἰκεσίαι, δεήσεις καὶ δοξολογίαί. Ἦτο ὁ πνευματικὸς αἶχος τοῦ ἡγεμόνος καὶ τοῦ ἀγρότου, τοῦ ἀγίου καὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Ἀπ' αὐτῆς οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχ-

* Μάρμαρα τοποθετημένα μὲ ἰδιαίτερον σχέδιον εἰς ἕνα σημεῖον τοῦ θαπέδου ὑπὸ τὸν τροῦλλον δεικνύουσιν εἰσέτι τὴν θέσιν τοῦ θρόνου.

** Ὁ Βιλλαρδουίνος ὁμιλεῖ ἐν ἐκτάσει περὶ ἑνὸς μεγάλου μαργαρίτου, τὸν ὁποῖον ἔκλεψαν οἱ Σταυροφόροι τοῦ 1204.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

χαί διώκων τὸ ὀρθόδοξον πλήρωμα ἀπὸ τὴν Ρωσίαν μέχρι τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ ὄρους Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς αὐτὴν ἐστέρωντο οἱ ἀποκράτορες. Ἀπὸ τοῦ ἀγέροντος αὐτῆς ἐκέρυτταν ὁ Φώτιος. Δύο Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι συνακροτήθησαν εἰς τὰς στυὰς τῆς.* Παρὰ τὸ Ἅγιον Βῆμα τῆς οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Πάπα διέσπασαν τὴν ἐνότητά τῆς Χριστιανικῆς οἰκουμένης καὶ ἀνεθεμάτισαν τὸν Κερούάριον. Ὁ γρηγορεὺς δόγτης Δάνδολος εἶναι θαυμάσιος ἐντὸς τῶν τοίχων τῆς Ἁγίας Σοφίας, τῆς σκηνῆς τοῦ ἀποργιστοῦ πύτου κηκουργήματος. Ἡ Ἁγία Σοφία εἶδε τὴν Δύσιν καταβυθισμένην ὑπὸ τὸ πέλαγος τῆς βαρβαρότητος, μετὰ πολλὰς δ' ἑκατοντάδας ἐτῶν πάλιν ἀνεγειρομένην βαθμηδὸν καὶ βραδέως εἰς τὸν πολιτισμὸν. Εἶδε μακρόθεν τὴν γέννησιν τοῦ Ἰσλάμ εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀράβων, καὶ ἀνέστη, ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ἐξοδὸν τοῦ ἀγρίου τῶν φανατισμοῦ, εἰς τὸν ὅποιον ὑπέκωψαν αἱ ἀδελφαὶ ἐκκλησίαι τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

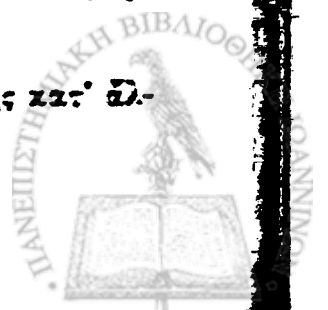
Ἐφαίνετο ἀθάνατος καὶ αἰωνία, σταθερὰ καὶ ἀμετάβλητος ὡς ἡ Ἀκαρπία καὶ Παντοδύναμος Σοφία τῆς ὁποίας ἐτύγγανε τὸ σύμβολον.

Ἄλλ' ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ τέλους οἱ Τούρκοι, οἵτινες ἀσπασθέντες τὴν πίστιν τῶν Ἀράβων ἐπραγματοποίησαν τὸ σχέδιον εἰς τὸ ὅποιον εἶχον ἀποτύχει οἱ Ἀραβες.

Τὴν 29ην Μαοῦ τοῦ 1453 ἡ πρασόνη σημαία τοῦ Ἰσλάμ διεπέρασε τὰ τείχη τῆς Νέας Ρώμης. Ἡ Χριστιανικὴ μητρόπολις ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα πόλις τοῦ Ἰσλάμ, ἡ δὲ Ἁγία Σοφία τζαμί.

Πᾶσαι αἱ ὁδοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄγουσιν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ ὅταν τὴν μύρτην ἐκείνην ἡμέραν Μωάμεθ ὁ Κατακτητὴς εἰσῆλθεν ἔφιππος εἰς τὴν πόλιν, μετέβη, κατ' εὐθεΐαν εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἑλκύνων, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐπὶ ἐκ πτωμάτων σχηματισθέντος τάπητος. Μία στήλη φέρει ὅτι θεωρεῖται τὸ ἀποτόπωμα μιᾶς κήματοφύρτου χειρὸς, τοῦ Μωάμεθ, ὅστις ἠθέλησε διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς νὰ μαρ-

* Εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης κατ' ἄλλους.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

τυρήση τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτελεσθεῖσαν κατοχὴν τοῦ κυριωτέρου λαφύρου.

Ἡμεῖς δὲν ἀκολουθοῦμεν τὸν Γίβωνα, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἱστορίαν του ἐμπαίζει καὶ ὑποτιμᾷ πρόσωπα καὶ πράγματα τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλο τίποτε δὲν ἐπερίμενε κανεὶς ἀπὸ τὸν σκεπτικισμόν του. Εἶναι ὅμως ἀπαράμιλλον ἐκείνο τὸ μέρος τοῦ ἔργου του ὅπου διηγεῖται τὰς ἀρπαγὰς καὶ βιαιοπραγίας τῶν ἀγρίων στρατιῶν τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ τῶν δέκα χιλιάδων Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποτυφλωθέντες ὑπὸ τοῦ φόβου συνωστίσθησαν εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν νομίζοντες ὅτι αὐτὴ ἦτο ἡ θέσις, ὅπου μόνος ὁ Θεὸς ἠδύνατο νὰ τοὺς σώσῃ.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς λεηλασίας οἱ θησαυροὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας εἶχον γίνει ἄφαντοι ἢ μεταβληθῆ εἰς συντρίμματα. Μόνον τὸ γυμνὸν κτίριον ἔμενε, καθημαχμένον καὶ ὀλισθηρόν, μὲ ἀπείρους σωροὺς νεκρῶν σωμάτων.

Ὁ Μωάμεθ ἐφρόντισε καταλλήλως νὰ τὸ προφυλάξῃ ἀπὸ βλάβην φονεύσας ἰδιοχείρως ἓνα στρατιώτην, ὁ ὁποῖος διακόπτων τὴν σφαγὴν τῶν Χριστιανῶν ἐτόλμησε νὰ στρέψῃ τὸν πέλεκύν του κατὰ τῶν γλυπτῶν λίθων. Εἶχε δώσει εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄνδρας πλήρη ἐλευθερίαν ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο περὶ τῶν σωμάτων τῶν ἠττημένων, ἐπεθύλαξεν ὅμως δι' ἑαυτὸν τὰς οἰκοδομὰς τῆς πόλεως, ἐκ τούτων δὲ ἡ Ἀγία Σοφία εἶχεν ἰδιαιτέραν διὰ τὸν νικητὴν σημασίαν.

Παλαιοτάτη πρόρρησις, σύγχρονος ἴσως τοῦ προφήτου Μωάμεθ, ἔλεγεν ὅτι ἡ Ρώμη — ἡ μόνη εἰς τὸν ἀνατολικὸν κόσμον γνωστὴ Ρώμη, ἡ Κωνσταντινούπολις — ἦτο πεπρωμένον νὰ κυριευθῆ ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων καὶ νὰ γίνῃ ἡ πρωτεύουσα τῆς οἰκουμένης ἐξισλαμισθείσης διὰ τοῦ ξίφους.

Ἡ μαγικὴ δύναμις αὐτῆς τῆς ἰδέας εἶχε φέρει τὰς στρατίας τῶν πρώτων Καλιφῶν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἐξωθεν αὐτῆς ὁ τάφος τοῦ Ἐγιούμπ, ὅστις ἔφερε τὴν ἰδιόκτητον σημαίαν τοῦ Προφήτου, θεωρεῖται ἀκόμη καὶ σήμερον ὡς ἓνας τῶν ἁγίων τόπων τοῦ Ἰσλάμ. Οἱ Ἀραβες ἀπέτυχον καὶ ὠπισθοχώρησαν.

Ἡ προφητεία δὲν ἐπραγματοποιήθη δι' αὐτῶν, ἀλλ' ἔμεινε προσφιλὴς παράδοσις μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰσλάμ. Ὁ Μωά-

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

μεθ Β'. ἀπεδύθη εἰς τὴν περιπόθητον ἐπιχείρησιν. Ἡ φιλοδοξία του ἦτο μεγάλη. Ὁ τελευταῖος Καῖσαρ ἀπέθανε. Ἡ Χριστιανικὴ αὐτοκρατορία κατελύθη. Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τὸ Ἰσλάμ ἔγινεν ὁ κύριος τῆς πρωτεύουσας τοῦ κόσμου.

Μεθ' οὗτως ἀπαραιτήτους παραλλαγὰς ἡ νέα τάξις πραγμάτων ὤφειλε νὰ διαρρυθμισθῆ ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς παλαιᾶς. Ὁ σουλτάνος ἀναλαβὼν στάσιν καὶ ἀξίωμα αὐτοκράτορος κατεγγίνετο νὰ καταστήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν πρωτεύουσαν τῆς νέας μουσουλμανικῆς κοσμοκρατορίας. Ἐξέλεξεν ὡς κατοικίαν του τὸ παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Κερατίου κόλπου ἀρχαῖον ἀνάκτορον. Μετωνόμασε τὸν Ἰππόδρομον Ἀτμεῖδαν καὶ τὸν μετεποίησεν εἰς ἐντευκτήριον τῶν προμάχων τοῦ Ἰσλάμ.

Κατηδάρισε τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, καὶ εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐξ ὅλων τῶν χριστιανικῶν ναῶν μόνον αὐτὸν ἐξηράνισεν. Ἐφρόντισε πρωτίστως νὰ ἐπιστρώσῃ μεθ' ἀμμοκονίαμα τὰ ψηφιδωτὰ* καὶ τὰς τοιχογραφίας τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ὀπισθίου τρούλλου τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων παριστάνοντο ὁ Χριστὸς ἐπὶ θρόνου ἔχοντας στήριγμα τὸ οὐράνιον τόξον ἐκτεταμένον ὑπεράνω τῆς οἰκουμένης καὶ ἡ Θεοτόκος μετὰ τὸ Βρέφος. Ἐσκέπασε μετὰ τὸ ἀσβέστωμά του καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τῶν ἀψίδων εἰκονισμένα πρόσωπα τῶν Σεραφεῖμ καὶ ἀφῆρσε τὰ γλυπτὰ στανιδώματα τοῦ ἁγίου βήματος καὶ τοῦ εἰκονοστασίου. Ἐκολόβωσε πᾶσαν ἐπιγραφὴν διαλαχβάνουσιν περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου του ἢ τῆς ζώσης ἱστορίας τῆς ἐπὶ τῆς γῆς Βασιλείας του. Εἰς τὸ κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκοδομῆς θόλωμα ἐτοποθέτησε δείκτην ἐστραμμένον πρὸς τὴν Μέλκην.

Τούτων γενομένων, ἐφρόντισε τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν μεθ' ἑρδόνερον, καὶ ὑψώσας τὸ ἕτος του ἐκήρυξεν ὅτι τῶρα πλέον εἶναι τζαμί.

* Μετὰ τὸν σεισμὸν τοῦ 1847 ὁ ἰταλὸς ἀρχιτέκτων Φοσσάτι, ἐπισκευάζων τὴν ἐκκλησίαν ἀφῆρσε προσωρινῶς τὸ ἐπὶ τῶν μωσαϊκῶν κονίαμα. Λέγεται δὲ ὅτι τὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τοῦ Λονδίνου περιχοσμοῦντα ψηφιδωτὰ εἶναι ἀντίγραφα τῶν τότε ὑπ' αὐτοῦ ληφθέντων σχεδιασμάτων. Μεθ' ἄλλην αὐτὴν τὴν ἐξείρησιν τὰ πρωτότυπα ἔμειναν πάντοτε σχεπασμένα ἀπὸ τοῦ 1453.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀγνοῶν ὅλας αὐτάς τὰς περιπετείας, ἐὰν εἰσέλθῃ εἰς ἀπροόπτου εἰς τοῦτο τὸ κτίριον, τὸ ἀναγνωρίζει ἀμέσως ὡς ἐκκλησίαν. Βλέπει τοὺς ἀναθηματικούς σταυροὺς ἐπὶ τῶν πελωρίων στηλῶν. Εὕρσκει χαραγμένον ἐπὶ τῆς χαλκῆς πύλης τὸ «Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων» καὶ συμπληρώνει ἐκ μνήμης τὸ κείμενον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Αἱ εὐρεῖαι πράσινοι ἀσπίδες, αἷτινες φέρουσι τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀλλάχ, τοῦ Μωάμεθ καὶ τῶν ἡρώων τοῦ Ἰσλάμ, Ἀβουβεκίρ, Ὀμάρ, Ὀσμάν καὶ Ἀλὶ δὲν εἶναι αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν των. Τὸ κτίριον βλέπει πρὸς ἀνατολάς, ὁπόθεν ἀνακύπτει ὁ ἥλιος σύμβολον τοῦ Ἀληθοῦς τῆς οἰκουμένης Φωτὸς. Ἄλλ' αἱ σημερινὰ ψιᾶθαι τῆς προσευχῆς κείνται παραλλήλως πρὸς τὸν δείκτην τῆς Μέκκας, ὅστις εἶναι ἐστραμμένος νοτιοανατολικῶς, ἀλλ' ἀποτελεῖ τὸν ἄξονα, μὲ τὸν ὁποῖον εἶναι συνηρμωμένον κάθε τι ἐντὸς τῆς οἰκοδομῆς, λοξοδρομικῶς. Ἐκτὸς δὲ τούτου, καθὼς αἱ ἀκτῖνες τῆς μεταμελείας φωτίζουσιν ἐνίοτε μίαν καρδίαν εἰς τὴν ὁποίαν, ἂν καὶ σφραγισμένην μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Ζῶντος Θεοῦ, εἰσέβαλε τὸ πονηρὸν πνεῦμα καὶ τὴν κατέχει, τοιοῦτοτρόπως ἔρχονται ἡμέραι ἐκτάκτου εὐδίας, καθ' ἃς ὁ ἥλιος πλημμυρίζει τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ τότε ὑπὸ τὸ τουρκικὸν κονίαμα διακρίνεις τὰς γραμμάς τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου.

Ἡ Ἁγία Σοφία εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερον ἐκκλησία, μωλωπισμένη ἐκκλησία, ἡ ὁποία δὲν θέλει νὰ μείνῃ τζαμί, ἀλλ' ἐπιμένει διὰ τὴν πλήρη τῆς ἀποκατάστασιν.

Μετὰ παρέλευσιν ἐξήντα ἐτῶν ὁ ἔγγονος τοῦ Μωάμεθ Σελὶμ Α΄. συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τοῦ πάππου του. Ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀνέτρεψε τὸν θρόνον τοῦ τελευταίου ἄραβος Καλίφου, ἔγινε κύριος τῶν κειμηλίων τοῦ Προφήτου, τὰ ἔφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰ ἐφόρεσεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τὰ κατέθεσεν εἰς τὴν παρακειμένην ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, καὶ ἐκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης μέχρι σήμερον ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπῆρξεν ἡ ἱερὰ πόλις τῶν Μουσουλμάνων, οἵτινες θεωροῦσι

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ὡς τὸν ἀγιώτατον αὐτῆς τόπον, ἀναγνωρίζουσι δὲ τὸν σουλτάνον ὡς Καλίφην των.

Δὲν εἶναι σκοπὸς τοῦ παρόντος φιλοπονήματος νὰ δείξῃ ποῖον ρόλον ἔπαιξεν ἀπὸ τοῦ 1453 ἡ Ἀγία Σοφία εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

Θέμα αὐτοῦ εἶναι ἡ τύχη τῶν Ἑλλήνων,* εἰς τοὺς ὁποίους τῶν πάντων στερηθέντας ἀπέμειναν μόνον οἱ ὀφθαλμοὶ διὰ νὰ κλαύσουν. Εὐτυχῶς δὲ καὶ ὁ ἰσχυρὸς τῆς φυλῆς των χαρακτήρ, ὅστις δὲν τοὺς ἄφισε νὰ ἀπολεσθῶσιν ὀλοσχερῶς καὶ ἡ Πίστις, διὰ τῆς ὁποίας ἐξηκολούθουν νὰ ζῶσι καὶ διαρκοῦντος τοῦ ἀβιώτου αὐτῶν βίου.

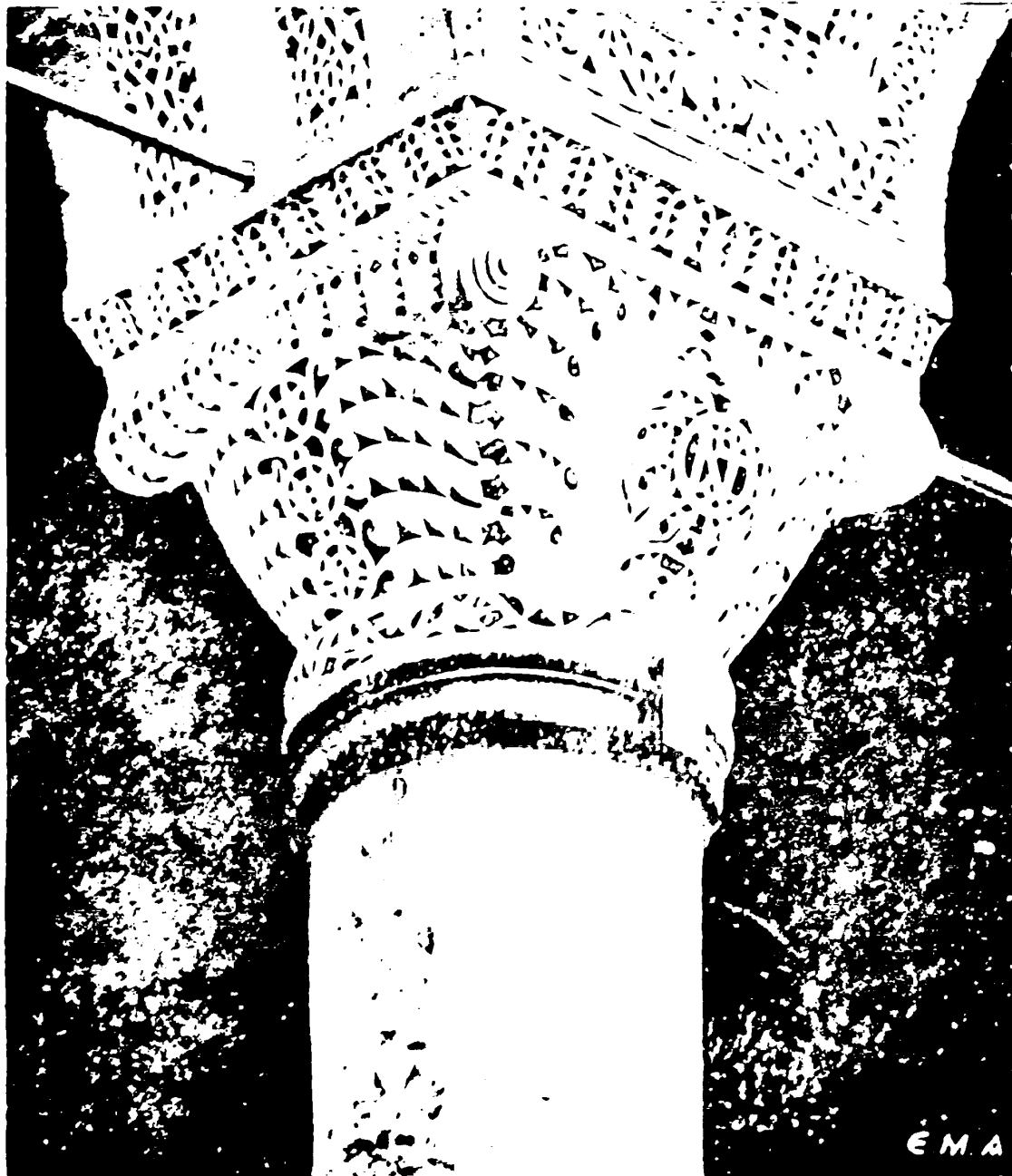
"Ὅ,τι τοὺς ἔσωσεν ἐκ παντελοῦς ἀφανισμοῦ ἦτο ἡ θρησκεία, διὰ τὴν ὁποίαν τόσα ὑπέστησαν δεινά. Εὐρίσκονται σχεπτικισταὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὄχι ἀρνησίθρησκοι.** Διὰ τὸν Ἑλληνα τῆς Νέας Ρώμης ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξεν ὅ,τι ὁ γάλλος πολιτευτῆς καὶ ἱστοριογράφος Τιέρ ὠνόμαζε «τὴν ἄλλην πατρίδα, τοῦ πνευματο-πολιτικοῦ εἴδους». Κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ διωγμοῦ αὐτὴ ὑπῆρξε διὰ τὸν Ἑλληνα τὸ μόνον κτῆμα. Αὐτὴ διεφύλαξε τὴν γλῶσσαν, τὴν φυλὴν καὶ τὴν περὶ ἀναστάσεως ἐλπίδα του.

Ἐπέφερε πρὸ πάντων διὰ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἠδύνατο πάντοτε νὰ ἀτενίζῃ, ἀλλ' οὐδέποτε νὰ εἰσέλθῃ. Διερχόμενος παρ' αὐτὴν ὤφειλεν, ἐπὶ ποινῇ θανάτου, νὰ μὴ πλησιάζῃ τόσον, ὥστε νὰ ἐπιπτεν ἡ σκιά του ἐπάνω εἰς τοὺς τοίχους τῆς. Δὲν ἦτο ἀκίνδυνος οὐδὲ ὁ ἐν σιγῇ μονόλογος περὶ αὐτῆς, διότι ὁ φιλόποτος ὀφθαλμὸς τοῦ τυράννου παρευθεὺς ἐξιχνίαζε τὰς σκέψεις τοῦ τολμῶντος τοιοῦτόν τι.

Καὶ ὅμως, ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἔζων ἀκόμη (μία μεγάλη ἔκτασις γῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἔμειναν ἑλληνικαί), οὐδέποτε ἀπέβαλον τὸ θάρρος, γνωρίζοντες

* Εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον σχιαγραφοῦνται αἱ ἀπίστευτοι βιωτικάι συνθήκαι, εἰς τὰς ὁποίας ὑπήχθησαν ὑπὸ τοῦ τυράννου.

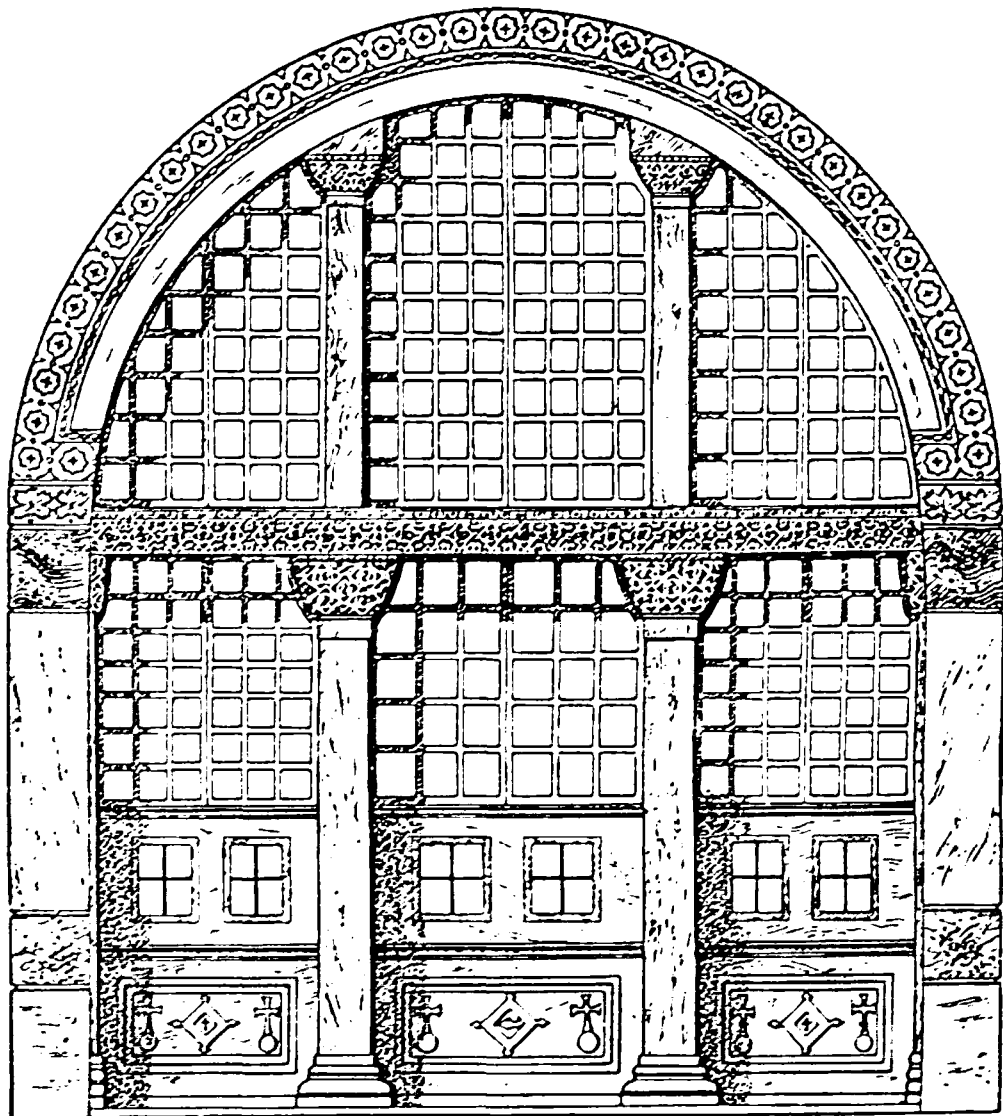
** Εἶναι ἄξιον σημειώσεως πῶς, παρ' ὅλας τὰς ὑλικὰς ὠφελείας τὰς ὁποίας οἱ Οὐνιάται καὶ ἄλλαι εὐνοούμεναι αἱρέσεις προσφέρουσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, τόσον πολὺ ὀλίγους προσηλύτους κατώρθωσαν μεταξὺ αὐτῶν νὰ σαγηνεύσωσι.

Κεφάλαιον τῶν μεγάλων κίονων.

[Αἱ περισσότεραι τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ χρησιμοποιηθεισῶν εἰκό-
νων ἐλήφθησαν ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ μυθιῶδες ἔργου τοῦ κ. Ε. Μ. Ἀν-
τωνιάδου.]

Ἡ μεγάλη ἀνατολική θύρα τοῦ νοτίου κεντρικοῦ ὑπερώου.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ὅτι θὰ ἤρχετο ὁ καιρὸς, καθ' ὃν καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ Μεγάλη των Ἐκκλησία θὰ ἀπολυτρωθῶσι.

Παρῆλθον ἀρκετοὶ αἰῶνες καὶ ἡ μεγάλη ἐλπίς δὲν ἐπραγματοποιήθη, τὴν ζωογονοῦσιν ὅμως πολλαὶ παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι λαβοῦσαι ἀρχὴν κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς δουλείας μετεβίβασθησαν διαδοχικῶς εἰς τοὺς ἀπογόνους καὶ τρέφουσιν ἀκόμη καὶ σήμερον τὴν φαντασίαν παντὸς Ἑλληνόπαιδος.

Περὶ τῆς Χρυσῆς τραπέζης τῆς Ἀγίας Σοφίας διαθρυλεῖται ὅτι μετεφέρθη ἐπὶ πλοίου τὴν νύκτα πρὸ τῆς ἀλώσεως, ὅτι τὸ πλοῖον ἐναυάγησεν εἰς τὴν Προποντίδα, ὑπεράνω δὲ τῆς θέσεως ὅπου ἐβυθίσθη τὸ ἱερόν ἐπιπλον τὰ κύματα εἶναι πάντοτε ἤπια καὶ τὸ ὕδωρ ἐκπέμπει γλυκυτάτην εὐωδίαν.* "Ὅταν θὰ πέσῃ ἡ ἡμισέληνος καὶ ἀναστηλωθῇ ὁ σταυρὸς, ἡ τράπεζα θὰ ἀφίση τὸν ὑποβρύχιον κρυψῶνά της, ἀνευ δὲ σκάφους καὶ κωπηλασίας θὰ ἐπανέλθῃ μόνη εἰς τὸν Κεράτιον Κόλπον.

Τότε θὰ ἀνοίξῃ καὶ ἡ στήλη ἡ αὐτομάτως περικλείασα τὸν ἱερέα, ὅστις ἐπὶ τῇ ἀφίξει τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς τὸ αὐτόθι παρεκκλήσιον, καὶ ὁ ἱερεὺς θὰ ἐξέλθῃ διὰ τὴν ἀποπερατώσῃ τὴν διακοπεῖσαν λειτουργίαν.

Εὐθύς ἅμα τελειώσῃ ἡ καῦσις μιᾶς παναρχαίας λαμπάδος τοῦ Ἀγίου Βήματος, ἡ Ἐκκλησία θὰ γίνῃ πάλιν χριστιανική. Τὸ πιστεύουσι καὶ οἱ Τούρκοι, δι' αὐτὸ τὴν ἀνάπτουν μόνον κατὰ τὴν Λαϊλάτ-οὐλ-Κούδρ, τὴν μεγάλην νύκτα τοῦ Ραμαζάν.

Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀναφαίνεται φεγγοβολῶν ὑπεράνω τοῦ τρούλλου πύρινος σταυρὸς, ὅμοιος μὲ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον εἶδεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν Μιλθίαν γέφυραν ὅπου κατετρόπωσε τὸν Μαξέντιον. Οἱ Κλέφτες τὸν εἶδαν κατὰ τὸ 1822 καὶ ἐχάρησαν. Οἱ Τούρκοι ἐπροσπάθησαν νὰ τὸν σβύσουν. Ὁ οἰωνὸς ἀπέβη ἐναντίον των.

* Δὲν εἶναι ἀπίθανον τὸ ἀδόκνον ὅτι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδίδεται τὸ μυστικὸν περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπου εὐρίσκονται χρυμμένα τὰ χρυσὰ της κειμήλια.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Κάθε ἔτος τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα μυστικὴ ὀρθόδοξος λειτουργία* τελεῖται ἐντὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας. Τὸ ἐμαρτύρησαν δερβίσαι αὐτόπται τοῦ θαύματος, οἵτινες ἤκουσαν ψαλλόμενον τὸ Χριστὸς Ἀνέστη. Σουλτᾶνοι διέταξαν ἐρεύνας καὶ ἀνακρίσεις, ἀλλ' οὐδέποτε ἐθεάθη ἄνθρωπος διαρκούσης τῆς ἱεραουργίας.

Κάθε Μεγάλῃν Πέμπτην κάλαθος μὲ κόκκινα αὐγὰ ἀνευρίσκειται παρὰ τὴν θέσιν, ὅπου ἄλλοτε ἴστατο ὁ θρόνος τοῦ Πατριάρχου.**

Ἡ Χριστιανὸς εἰσερχόμενος μὲ πίστιν κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν βλέπει πῶς ἄγγελοι καὶ μεταστάντες ἅγιοι συνεχίζουσι τὴν παλαιὰν παράδοσιν διεξάγοντες τὰς ἑορτασίμους τελετάς. Ἡ λειτουργία των γίνεται ὑπὸ τὸ φῶς μιᾶς καὶ μόνῃς λαμπάδος κρεμαμένης ἐκ τῆς στέγης.

Οἱ ἀκόλουθοι στίχοι ποιηθέντες ὑπὸ τινος ἀνωνύμου ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1458 ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, πανταχοῦ δὲ μετὰ τῶν Ἑλλήνων διαδεδομένοι, δεικνύουσι πόσον στερεὰ εἶναι ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος πίστις των καὶ ἐλπίς.

Πῆραν τὴν Πόλην, πῆραν τὴν, πῆραν τὴ Σαλονίκη !
Πῆραν καὶ τὴν Ἀγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
Πούχε τρακόσια σήμαντρα κ' ἐξῆντα δυὸ καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.
Σιμὰ νὰ βγοῦνε τ' Ἀγία κ' ὁ Βασιλιάς τοῦ κόσμου
Φωνὴ τοὺς ἦρθ' ἐξ οὐρανοῦ, ἀγγέλων ἀπ' τὸ στόμα :
'Αφῆτ' αὐτὴν τὴν ψαλμωδιά, νὰ χαμηλώσουν τ' Ἀγία,
Καὶ στείλτε λόγο στὴ Φραγκιά νὰ ἔρθουν νὰ τὰ πιάσουν,
Νὰ πάρουν τὸ χρυσὸ Σταυρὸ, καὶ τ' ἅγιο Εὐαγγέλιο,
Καὶ τὴν Ἀγία Τράπεζα, νὰ μὴν τῆγε μολύνουν».
Σὰν τ' ἄκουσε ἡ Δέσποινα, δακρύζουν οἱ εἰκόνες.
«Σώπα, κυρία Δέσποινα, μὴν κλαίγῃς, μὴ δακρύζῃς»
Πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς, πάλε δικὰ μας θᾶναι».

* Ἀλλαγῶ τῆς Τουρκίας ἀκούει τις ἄλλα θρυλήματα αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Εἰς τὴν Νίκαιαν, λόγου χάριν, ἐπικρατεῖ ἡ ἰδέα ὅτι ὑπάρχουσι Μουσουλμᾶνοι, οἱ ὅποιοι πράγματι εἶναι Χριστιανοί, καὶ φυλάττουσιν ἐν τῷ κρυπτῷ τὰς τελετάς τῆς ἀληθινῆς των θρησκείας.

** Ἡ κατὰ τὸ Πάσχα διανομὴ τῶν αὐγῶν εἶναι τακτικὸν ἔθιμον εἰς τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Εἰς τὴν ἑλληνικὴν λειτουργίαν ὑπάρχουσι τρεῖς ἱερώταται στιγμαί.

Πρώτη εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ κληρὸς ἐξερχόμενος ἐκ τῆς βορείου θύρας τοῦ εἰκονοστασίου μὲ τὸν ἄρτον καὶ οἶνον τοὺς περιφέρει διὰ μέσου τοῦ ὑποκλινομένου ἐκκλησιάσματος μέχρι τῆς ἀναπεπταμένης Ὠραίας Πύλης καὶ τοὺς ἀποθέτει ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης.

Ἡ δευτέρα στιγμή εἶναι ὅταν ὑπὸ τὸν ἦγον τῶν κωδῶνων τελεῖται ἡ θυσία.

Ἡ τρίτη εἶναι ἡ τῆς ἐξόδου τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων ἢ τῆς ἐπαναφορᾶς τῶν ὑπολειμμάτων τῆς Θείας Κοινωνίας διὰ μέσου τοῦ πλήθους καὶ τῆς βορείου θύρας τοῦ εἰκονοστασίου, μεθ' ὃ ἀκλουθεῖ ἀμέσως ἡ εὐλογία τῶν πιστῶν καὶ ἡ ἀπόλυσις.

Οἱ ἀνωτέρω στίχοι σχετίζονται πρὸς τὴν τρίτην τῶν βαρυστημάντων τούτων στιγμῶν.

Ἡ σκηρὴ εἶναι εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν κατὰ τινα μεγάλην ἐορτὴν τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου κάθηται ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ γενναῖος ἦρως ὅστις μετ' ὀλίγον ἀπέθανε μαχόμενος κατὰ τὴν ἄλωσιν καὶ ἐτάφη ἄγνωστον κοῦ παρὰ τὰ τεῖχη της. Ἡ σύζυγός του κατέχει τὴν θέσιν της εἰς τὴν ὑπερχειμένην στοά. Τὰ στίλβοντα πετράδια τῶν αὐλικῶν καὶ ὁ χρυσοῦς ἱματισμὸς τῶν σωματοφυλάκων ἀμιλλῶνται ἀνεπιτυχῶς πρὸς τοὺς τοίχους, οἱ ὅποιοι τοὺς περιβάλλουσιν. Ἐχουσι σημάνει οἱ κώδωνες ἀναγγέλλοντες τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου συμπάσης τῆς γῆς. Ὁ μέγας τροῦλλος εἶναι γεμάτος ἀπὸ τὸν ἀτμὸν τοῦ θυμιάματος καὶ ἀντηχεῖ τοὺς εἰς τὸν ὕψιστον ἐκφωνουμένους ὕμνους.

Ἄλλ' αἰφνης, ὅταν τὸ μακρὸν δράμα τῆς λειτουργίας βαίῃ πρὸς τὸ τέλος του, ἀκούεται μία φωνή. Εἶναι τῶν ἀγγέλων, οἱ ὅποιοι ψάλλουν τὸ μοιρολόγι τῆς πόλεως :

«Τετέλεσταί σου, ἡ πόλις ἔληξεν. Ἴδου εἰσέρχονται οἱ βδελυροὶ καὶ θὰ σὲ μιάνουν. Κρύψε τὸν Σταυρὸν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ Ἅγιον Βῆμα. Στείλε ἀνθρώπους εἰς τὴν χώραν τῶν Φράγκων καὶ παρακαλέσατέ τους νὰ τὰ πάρουν διὰ νὰ τὰ φυλάξουν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Πόσον μεγάλη πρέπει νὰ ὑπῆρξεν ἡ ἀδημονία των, ἡ ὁποία μετέτρεψε τὸ ριζοβολημένον μῖσος τῶσων αἰῶνων εἰς ἀπηλπισμένην περὶ βοθηείας κραυγὴν.

Ὅμως ἀφοῦ πᾶσα εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἔχυσε πικρὰ δάκρυα εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς σκληρᾶς τύχης τοῦ οἴκου Ἐκείνης, ἡ ὁποία ἐπὶ χίλια ἔτη τὸν εἶχε καθέξει ὡς βασίλισσα, ἠκούσθη ἡ παρτηγορία «Ἠσύχασε, Δέσποινα πανυπερτάτη, θὰ περάσουν χρόνια καὶ καιροί, ἀλλ' ἡ Ἁγία Σοφία θὰ εἶναι πάλιν ἰδική σου».

«Θὰ ἀπορήσετε λοιπόν, ἠρώτησε πρό τινων ἡμερῶν ὁ Δρ Μπάρρους,* ἐάν, ὅταν μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἀνακωχῆς οἱ συμμαχικοὶ στόλοι ἐπέπλευσαν τὸν Ἑλλάσποντον καὶ ἑλληνικὰ πλοῖα ἠγκυροβόλησαν πρὸ τοῦ Κερατίου Κόλπου — θὰ ἀπορήσετε, ἐάν αἱ ἀθηναῖκαὶ ἐφημερίδες ἐδείχθησαν τόσον εὐέλπιδες περὶ ἐπικειμένης πραγματοποιήσεως τῆς μεγάλης ἰδέας τῆς φυλῆς των ; Ἄγοῦ οἱ Φράγκοι ἀπέστειλαν τὰ πολεμικά των οὐχὶ ὅπως σώσωσι δι' ὑπεξαίρεσεως, ἀλλ' ὅπως φέρωσιν ὀπίσω τὸν Σταυρόν, τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν ;»

Ἄπὸ τοῦ ἔτους 1912 ἡ Ἁγία Σοφία τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι πάλιν ἐκκλησία. Ἀλλὰ ποῖα ἀπόφασις θὰ ληφθῇ περὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ περὶ τῶν τέκνων της ;

* Πρύτανις τοῦ ἐν Λονδίνου Κίγκ'ς Κόλλεδγκ, εἰς τὸν λόγον του τῆς 23ης Ἰανουαρίου 1919 κατὰ τὸ συλλαλητήριον τοῦ Κάννον Στρήτ Ὁτέλ, διὰ τοῦ ὁποίου ἔγινε ἀρχὴ εἰς τὰς δημοσίους ἐνεργείας περὶ ἐπαναφορᾶς τῆς Χριστιανικῆς λατρείας εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΤΟΥ.

Ὁ Κύριος Χ. Γ. Ουέλς εἰς τὸ μυθιστόρημά του «Ὅταν Ἐξυπνήσῃ ὁ Κοιμώμενος» σκιαγραφεῖ τὴν μετὰ παρέλευσιν 2,000 ἐτῶν ἐνδεχομένην ἐξέλιξιν τῆς Ἀγγλίας. Τὸ Λονδῖνον θὰ ἔχῃ γίνοι τότε ἓνα μόνον κτίριον, μὲ ὑαλίνην στέγην καὶ τεράστιον ὕψος. Ἡ ποικίλη δρᾶσις των καὶ τὰ διάφορα στρώματα τῆς κοινωνίας θὰ κατοικῶσι καὶ θὰ ἀναπτύσσωνται εἰς τὰ πολλαπλᾶ του ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τῆς γῆς πατώματα. Οἱ πλούσιοι καὶ οἱ εὐποροὶ θὰ καταλάβωσι τὰ ὑπερκείμενα τερπνὰ καὶ εὐάερα διαμερίσματα, οἱ δὲ πτωχοὶ καὶ αἰωνίως ὀφειλέται θὰ ἀποτελέσωσι μίαν τάξιν εἰλώτων ἀναγκαζομένων νὰ ζῶσιν ὡς δοῦλοι εἰς τὸν βαθὺν ἀόρατον ὑπόκοσμον. Οὐδέποτε θὰ βλέπωσι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ ἅπαξ πορευθέντες εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς οὐδεμίαν θὰ ἔχωσιν ἐλπίδα νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν ἄνω κόσμον.

Ἡ ἀπαισία ἐκείνη εἰκὼν παρέχει μίαν ιδέαν τῶν βιωτικῶν ὄρων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους οἱ ἰθαγενεῖς Χριστιανοὶ τῆς Τουρκίας ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας κατῴρθωσαν — διὰ μερικοὺς τρόπους θὰ εἶπω μόλις ἠδυνήθησαν — νὰ παρατείνωσι τὴν ὑπαρξίν των. Ὅλην τὴν ζωὴν των διῆλθον πάντοτε εἰς τὸν ὑποχθόνιον λάκκον τοῦ Κυρ. Οὐέλς ὑπὸ τὸν πειρασμὸν τῆς βεβαιότητος ὅτι καθ' οἴανδήποτε στιγμὴν ἢ ἀπάρνησις τῆς θρησκείας των θὰ τοῖς καθίστα δυνατὴν τὴν μετάβασιν εἰς τὸν ἄνω εὐδαίμονα κόσμον τῶν Τούρκων.

Αἱ φρικωδέσταται αἰφνίδιαι σφαγαί, αἵτινες μὲ διαλείμματα ὁλοὲν βραχύτερα διαπραττόμεναι ἐξέπληξαν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ κατετρόμαξαν τὸν κόσμον, προκαλοῦσαι ἐν Ἀγγλίᾳ σφοδρὰν — ἀλλὰ δυστυχῶς ἐφήμερον — ἀγανάκτησιν, ἔχουσι μικρὰν σχετικῶς σημασίαν παραβαλλόμεναι πρὸς τὴν βαθμιαίαν ἐκμηδένισιν σώματος, ψυχῆς καὶ πνεύματος, τῆς ὁποίας εἶναι

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

παραίτιοι εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Τουρκίας οἱ ὑφ' οὗς διατελοῦσιν ἀπάνθρωποι περιορισμοί.

Ἐὰν ἀπὸ τοῦ 1914, καθ' ὃν χρόνον ἡ προσοχὴ τοῦ κόσμου ἦτο ἀλλαγῶν ἐστραμμένη, ἐφονεύθησαν 800,000 Ἀρμενίων, μυριάδες δὲ Ἑλλήνων καὶ ἄλλων Ἐθνικοτήτων, ἢ ἐὰν κατὰ τὸ 1895 αἱ ὁδοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐβάφθησαν ἐρυθραὶ μὲ τὸ αἷμα τῶν Ἀρμενίων,* αἱ δὲ εὐρυχωρόταται αὐτῆς δεξαμεναὶ δὲν ἐξήρουν εἰς τὴν ἀπόκρυψιν τῶν πτωμάτων, ταῦτα συνέβαινον διότι κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τὸ σύνθημα τῆς πανωλεθρίας ἐδίδετο πάντοτε ἐκ τῶν κύκλων τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τῷ 1591, ὁ Μουράτ Γ', ὑπέικων εἰς τὴν πίεσιν τῶν οὐλεμάδων ἐπρότεινεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ ἀλλαξοπιστίας καὶ θανάτου, ὅτι δὲ καὶ ἄλλοτε παρόμοιοι στρόβιλοι σινατισμοῦ συνετάραξαν τὴν Τουρκίαν, τὸ σχέδιον ὅμως τῆς ὀλοσχεροῦς ἐξοντώσεως τῶν Χριστιανῶν ἢ τῆς συστολῆς αὐτῶν εἰς ἀναξίας λόγου ὁμάδας εἶναι πρόσφατος ἰδέα τῆς παρακμαζούσης αυτοκρατορίας ζητούσης νὰ ἀποτρέψῃ τὸν κίνδυνον τῆς ἀπελευθερώσεώς των.

Μία Εὐρώπη ἰσχυρὰ καὶ ἠνωμένη θὰ ἠδύνατο βεβαίως διὰ προσφόρων μέτρων νὰ παρεμποδίσῃ τὴν περαιτέρω ἐπανάληψιν τῶν φοβερῶν ἀνοσιουργημάτων, τὰ ὅποια ἔκαμαν τὸν Κάννιγγ νὰ κηρυχθῆ ἔναντιον τῶν προληπτικῶν παραδόσεων τῆς βρετανικῆς διπλωματίας, παρεκίνησαν τὸν Γλάδστωνα εἰς τὴν ἀμείλικτον αὐτοῦ σταυροφορίαν καὶ μετέτρεψαν περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του καὶ αὐτοῦ τοῦ Λόρδου Σώλσβαρου τὰς βλέψεις.

Χάριν τῆς δικαιοσύνης θὰ εἶπω ὅτι ὑπάρχουσι πολλοὶ μεταξὺ τῶν Τούρκων διαρρήδην ἀποδοκιμάζοντες τὰς ἐνεργουμένας βιαιο-

* Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1895 οἱ ἀχθοφόροι καὶ ἄλλοι τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν ὅλοι ἐφωδιασμένοι μὲ ἰδιαιτέρου τινὸς σχεδίου ρόπαλα, τὰ ὅποια σπανιώτατα ἀνεφάνησαν πρότερον ἢ μετὰ ταῦτα.

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΤΟΥ.

πραγίας, αἱ ὁποῖαι εἰς τὰς καλλιτέρας τάξεις τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου προκαλοῦσιν εἰλικρινῆ ἀποτροπιασμόν.*

Ἄλλ' ἡ ἐξέτασις τοῦ ὄλου ζητήματος ἄγει τινὰ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ χερίστον ἐναντίον τοῦ Χριστιανοῦ ἀδίκημα τοῦ Τούρκου εἶναι ὅτι οὗτος ἐπιμένει νὰ τοῦ ἐπιβάλλῃ τὸν δυσβάστακτον καὶ ὀλέθριον ζυγὸν τῶν μουσουλμανικῶν του ἀντιλήψεων. Διότι δὲν πρόκειται περὶ προσωπικῆς τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ ἢ τοῦ ὄλου ἔθνους μοχθηρίας καὶ σκληρότητος, ἀλλὰ περὶ ἀρχῶν.

Κατὰ τὸ Ἰσλάμ, ὡς τὸ ἀντιλαμβάνεται ὁ Τούρκος, θὰ ἦτο παράλογος ἡ ἐπὶ μουσουλμανικοῦ ἐδάφους μετ' αὐτοῦ συμβίωσις τοῦ Χριστιανοῦ ἐν καταστάσει ἰσονομίας καὶ ἀμοιβαίας ἀνεκτικότητος. Ἡ θέσις τοῦ Χριστιανοῦ πρέπει νὰ εἶναι εἰς τὸν ὑπόκρισμον.

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἐνῶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς Ἰνδίας ὁ Μουσουλμᾶνος εὐήμερεῖ καὶ προοδεύει ὑπὸ κυβερνήσεις χριστιανικᾶς, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐμπιστευθῇ ὁ Τούρκος μὲ τὴν διοίκησιν τῶν Χριστιανῶν.

Ὑπάρχουσι βεβαίως, καὶ πάντοτε ὑπῆρξαν, ἐξιδανικευμένοι ἐρμηνεῖαι τῆς διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ μὴ ἐναντιούμενοι πρὸς τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τῶν ἴσων δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀδελφότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἄλλ' ἡ θεωρία τοῦ Ἰσλάμ, καθὼς ἐν γένει τὴν παρεδέχθη ἡ διάνοια τῶν Τούρκων, παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον ἀπλουστάτην μορφήν.

Ὁ Μωάμεθ ἐδίδαξεν ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Ἀπόστολος** τοῦ ἐνὸς καὶ μόνοι Θεοῦ. Ὅτι ὄχι μόνον ἐπλασεν ὁ Θεὸς ὅλα τὰ πράγματα καὶ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὰ πάντα λαμβάνουσι χώραν κατὰ τὸν ὀρισμὸν του. Ἐλευθέραν βούλησιν δὲν ἔχει ὁ ἀνθρώπος

* Κατὰ τὸ 1912 διάσημος ἰμάμης εἶπεν εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ παρόντος ἔργου ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπώλεια τῆς Τριπολίτιδος ἦτο ἡ τιμωρία τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς κατὰ τῶν Ἀρμενίων ὀμότητας.

** Ἡ λέξις Ρεσοὺλ δὲν σημαίνει, ὡς συνήθως μεταφράζεται, τὸν Προφήτην, ἀλλὰ τὸν Ἀπόστολον.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ὡδὲ διὰ τὸ περιμυρόν. Ὁ Ἄλλοχ διατάσσεται πᾶν πρῶτον πρῶ-
ξιν, πᾶν σκέψιν καὶ πᾶν ἀσθημα.* Ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου μὲ
τὰ ἄπειρα αὐτῆς ἐπεισόδια εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ἐκπολι-
τεται κατὰ ὅλην τὴν λεπτομερεῖαν συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν
αὐτοῦ, καὶ δὲν δύναται νὰ παρεκλιθῆ πρὸς ἕρῃαν κληματα-
γράφου, ὅπου τὰ πρόσωπα ὑμῶσι καὶ κινῶνται ἐπικριθῶς κατὰ
τὸ σχέδιον τοῦ ἐπινοητοῦ.

Ὁ Ἄλλοχ διαφεύει εἰς δύο κατηγορίας τὸς περισταθόντας
τὸ ἕρῃαν.

Μὲ ἐκείνους τῆς πρώτης κατηγορίας διατάσσεται ἐν σ α λ α ἰ α ,
τωτέστι ἐν εἰρήνῃ, τὸς ἰσχυρὰ καὶ τὸς καθυστερὰ εὐτοχεῖς. Τρι-
εῖς εἶναι οἱ πιστοί, οἱ Μουσομάχοι,** τὸς ὁμοίως ἀκίβητοι
ὁ παράδεισος. Ἐπιτολικάτως ἀδικήσας τὴν εὐρίαν : Ἄλλος
θεὸς πλὴν τοῦ Ἄλλοχ δὲν ὑπάρχει, καὶ ὁ Μωάμεθ εἶναι ὁ Ἀ-
πόστολος αὐτοῦ. Ὁ ἐπίλοιπος κόσμος εἶναι οἱ ἐξώλεις καὶ πρῶ-
λαις τοῦ ἕρῃαντος. Δι' αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει θεοποιεῖν εἶναι προ-
δικαζόμενοι νὰ μένωσιν ἐν τῇ ἀπιστίᾳ κατὰ τὴν προὔστην ζήτην,
καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν νόστον κατὰ τὴν μέλλουσαν. Εἶναι
Κ α ρ ι ρ ῆ μ ,*** ἄπιστοι.

Ἡ ἀποστολή τοῦ Μωάμεθ ἦτο νὰ κερύξῃ τὸ Ἰσλάμ ἐν
κόσμῳ διηλατῆ εἰς τὸν ὅποιον δὲν θὰ ὑπάρχει θέσις διὰ τὸν μὴ
μουσομάχον καὶ ὅπου αὐτὸς θὰ ἐνήργησιν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ
Ἄλλοχ. Τὸ Ἰσλάμ ἔπρεπε νὰ διαδοθῆ διὰ τοῦ ξίφους, ὅπως
ὅστε νὰ περιλαβῆται εἰς τὰ δίκτυά του ὁλόκληρον τὴν εὐκρινέ-

* Κ ρ ι μ ῆ τ. τὸ δίκτυον διὰ τοῦ ὁποῖου ὄρῃαι ὁ Ἄλλοχ τὰ
τοῦ βίου τοῦ ἀτόμου, παράγεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον εἶμας κ ἰ σ α μ α ,
κόπτω. Εἶναι ἡ εὐαρέστη, ὡς καρπὸς, τὸν ὅποιον ἐκφέρει ὁ γεω-
ργὸς καὶ ἐστέγιωται.

** Μ ο υ σ ο λ ῖ μ ῆ μ ἀριστοί, πηθευτικὴ μετοχή ἐνὸς εἴματος ση-
μαινόνσα τὸς γινόμενος δακτύλος ἐν εἰρήνῃ. Ὁ σπαρτέριος γαι-
ρετιστὸς τῶν Μουσομάχων «Σαλιὰ ἀλεῖκου» μὲ τὴν ἐκάντησιν
«Ὀυαλεῖκου ἐσσυλιὰ» (Εἰρήνη, ὅμιν καὶ Ἰαῖν εἰρήνη) ἀντα-
λλάσσεται μόνον μεταξὺ Μωαμεθάνων.

*** Ἐκ τοῦ ἀρχαίου εἶματος κ ἰ ρ α ρ α , ἀρῶμαι.

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΤΟΥ.

νην. Ὁ «Οἶκος τῆς Εἰρήνης» ὄφειλε νὰ ἀγωνίζεται ἀνευδότης πρὸς τὸν «Οἶκον τοῦ Πολέμου», τουτέστι τοὺς ἀπίστους λαούς. Ἐντὸς τοῦ Ἰσλάμ δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη κανεὶς Καφίρ εἰδωλολάτρης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἡ ἀποστολή του μετεβιβάσθη εἰς τὸν πρῶτον Καλίφη* Ἀβουέκρ, κατὰ δὲ τὴν παροῦσαν περίεσον εἶναι ἐμπιστευμένη εἰς τὸν Σουλτάνον.**

Συμφώνως πρὸς τὰ εἰρημένα, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μωάμεθ ὄφειλον νὰ διεξάγωσιν ἀκαταπαύστως ἓνα Γεχὰδ ἤτοι ἱερὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς λοιπῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους τοῦ Ἰσλάμ δὲν ἔπρεπε νὰ συγχωρῆται ἡ διαμονὴ εἰς κανένα μὴ μουσουλμάνον.

Ἐλήφθη ὅμως τὸ μέτρον ὅπως εἰς δύο περιπτώσεις ἐπιτρέπεται ἡ μὴ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ κανόνος.

Ὁφείλουσι κατὰ πρῶτον οἱ Μωαμεθανοὶ νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὰς συμφωνίας, τὰς ὁποίας συνωμολόγησαν μὲ τοὺς ἀπίστους. Ὡς ἐκ τούτου ἱερὸς πόλεμος δὲν δύναται νὰ κηρυχθῆ κατὰ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν μὲ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουσι συνθῆκαι περὶ εἰρήνης, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἀπέχουσι πάσης ἐπιθέσεως.***

Καὶ ἐπειδὴ κατὰ δεῦτερον λόγον ὁ Μωάμεθ ἐδήλωσεν ὅτι τὸ Ἰσλάμ ἦτο ἡ διόρθωσις καὶ συμπλήρωσις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ

* Χαλίφα ἀραβιστί, δηλ. διάδοχος. Τὸν Σουδάν Μαχδι διεδέχθη ὁ καλίφης Ἀβδουρραχμάν.

** Ὁ Σουλτάνος ἔχει — ἢ μᾶλλον εἶχεν — εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὴν Μέκκαν, μίαν πλαστὴν περὶ τῆς καταγωγῆς του γενεαλογίαν, καὶ κατὰ τὰ νενομισμένα περιεβλήθη ἐν μεγάλῃ πομπῇ τὸν μαγδύαν τοῦ Μωάμεθ. Εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ὅμως κατάληψιν τοῦ Καλιφάτου ὑπέκυψαν μόνον ἐξ ἀναποδράστου ἀνάγκης οἱ Ἀραβες, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ ἀληθὴς Καλίφης πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸ γένος των, ἂν καὶ οὐχὶ πάντοτε εἰς τὴν ἰδιαίτεραν φυλὴν τῶν Κορεΐσχ. Ὁ σερίφης τῆς Μέκκας (νῦν δὲ βασιλεὺς τοῦ Χεδζάτζ) καὶ ὁ Ἀγᾶ Χάν κατάγονται ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μωάμεθ Φατιμά.

*** Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μεγάλου πολέμου οἱ οὐλεμάδες τῆς Μέκκας καὶ ἄλλων μουσουλμανικῶν χωρῶν μελετήσαντες τὸ ζήτημα ἀπεφάνθησαν ὅτι, ἀφοῦ ἡ ἐπίθεσις προέρχεται ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἀπεκλείετο ἡ ἰδέα ἐνὸς Γεχὰδ.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

τῷ Χριστιανισμῷ,* ἔκρινε διάκρισιν μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς** — Ἑβραίων δηλ. καὶ Χριστιανῶν — ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν ἀφ' ἑτέρου. Ὡς ἐκ τούτου, ἐν δὲν ἀνθίσταντο, ἀλλ' ὑπετάσσοντο, ὁ Μουσουλμᾶνος ἐρείδετο τῆς ζωῆς τῶν πρώτων καὶ δὲν τοὺς ἀφῆρει τὴν περιουσίαν.***

Ἄλλ' αὕτη ἡ ἀσφάλεια ἦτο παρεχόμενος γινόμενῃ κατὰ χάριν καὶ ἐξ ἐπιεικείας, μὴ ἀπορρέουσα ἐξ ἀδιαφιλονεικίτου δικαιώματος. Ὁ Χριστιανός, ὅστις τὴν ἐξήτει, ἦτο πλάσμα πολὺ διάφορον τοῦ γνησίου Μουσουλμᾶνου. Ὅταν ἀπαρνούμενος τὴν πίστιν τοῦ ἠσπάζετο τὸν Μωταμεθισμόν, ἡ διαφορὰ ἔπαιε μόνον κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιφάνειας, καὶ οἱ δύο εἶδημοι ἀδελφοὶ ἐξηκολούθηον ἀνήκοντες εἰς δύο εὐσιωδῶς διακλειμένους κατηγορίας. Ἡ ἐν τῷ Ἰσλάμ δικαιοσύνη τοῦ ἐνὸς ἦτο νόμιμος καὶ δικαιωματικὴ. Ὁ ἄλλος εὗρίσκετο ἐκεῖ διότι τὸ Κοράνιον τὸν ἠγείνετο νὰ ζῆ. Ἡ θέσις τοῦ ἦτο ὡς ἡ τῶν προβάτων καὶ τῶν βοῶν, μᾶλλον, παρὰ ὁμοία πρὸς τὴν θέσιν τοῦ τούρκου Μουσουλμᾶνου.

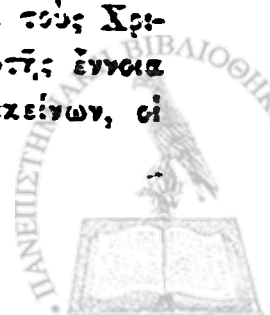
Ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶναι ἀναπόσπαστος ἀπὸ τὴν διάνοισιν τοῦ Τούρκου. Ὁ Ἕλληγ καὶ ὁ Ἀρμένιος εἶναι τὰ ζωντανά του, οἱ ραγιαῶδες του.† Ὁφείλει νὰ τοὺς μεταχειρίζηται μὲ ἀγαθότητα, διότι ὁ νόμος τοῦ Ἰσλάμ ἀπαγορεύει τὴν ἀπηνήρωπίαν, ὅσῳ δὲν τυχάνει ἀναγκαίᾳ. Ἐκτὸς τούτου, ἐνθυμεῖται ὅτι ἐνδύεται μὲ τὸ μαλλί, τρώγει ἀπὸ τὸ κρέας καὶ πίνει ἀπὸ τὸ

* Εἶναι πασίγνωστον τὸ δόγμα τοῦ Μωάμεθ ὅτι ὁ Μωῦσῆς καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς προηγέθησαν αὐτοῦ εἰς τὴν προφητικὴν ἀποστολήν. Τὸ Ἰσλάμ τοὺς σέβεται ὁμοῦ μὲ ἄλλας προσωπικότητας τῶν Ἁγίων Γραφῶν.

** Ἀγγλ.-ελ.-Κιτσίδ.

*** Ἡ τσιαούτι, εὐμένεια ἐπεκτείνεται καὶ εἰς ἄλλους πρεσβεύοντας θεϊστικὰς δοξασίας.

† Κ τ ῆ ν ο ς σημαίνει ἡ ἀραβικὴ λέξις ραγια, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Τούρκοι ἐπιστήμως καὶ εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν καλοῦσι τοὺς Χριστιανούς. Εἶναι φυσικῶς ἐπόμενον ὅτι ἡ προσβλητικὴ αὐτῆς ἐννοία προκαλεῖ ἐξ ὑπαμοιβῆς ἀνάλογα αἰσθήματα ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὴν μεταχειρίζονται.

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΤΟΥ.

γάλα των. 'Αλλ' ἐὰν τὸν ἐνοχλήσουν ἢ ἐὰν φωραθοῦν σχεδιάζοντες στάσιν κατὰ τῆς κυριαρχίας, τότε ναί, θὰ φερθῇ μὲ αὐτοὺς καθὼς φέρεται μὲ τὰ ζώφια.

Αὐτὴ εἶναι, καθὼς οἱ πλείστοι τῶν Τούρκων ἀφελῶς τὴν ἐννοοῦσιν, ἡ φυσικὴ καὶ δικαία θέσις τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν χώραν τοῦ 'Ισλάμ.

Αὐτὸς ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι δίδει τὴν ἐξήγησιν τῶν διωργανωμένων σφαγῶν, εἰς τὰς ὁποίας προέβησαν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Πᾶς τόπος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνεστηλώθη ἡ Πρασίνη Σημαία ὀφείλει νὰ μένη διὰ παντὸς ἀναπόσπαστος ἀπὸ τὸ 'Ισλάμ. Πᾶσα στάσις ἐκ μέρους τῶν ραγιαδῶν εἶναι ἔνδειξις ἀχαριστίας ἀπειλοῦσα συνάμα καὶ τὸ μέλλον τοῦ 'Ισλάμ. Πᾶσα περὶ αὐτῆς ἰδέα ἀρκεῖ ὅπως δικαιολογήσῃ τὴν ἐξόντωσίν των.

Τὸ σύστημα διοικήσεως, εἰς τὸ ὁποῖον ὑποβάλλονται οἱ πανταχοῦ τῆς Τουρκίας ραγιαδες στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὡς ἀνωτέρω τεθειμένης ἀρχῆς περὶ τῆς ἐν τῇ χώρᾳ θέσεως αὐτῶν. Καθὼς οἱ εὐτυχισμένοι τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Οὐέλς φροντίζουν μόνον περὶ τῶν συμβαινόντων εἰς τὸν ὑπέργειον αὐτῶν κόσμον, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Τούρκος δὲν παραζαλίζεται καθ' ὅλου διὰ τὸν ὑπόκοσμον τῶν ραγιαδῶν. Εἰς τὰς μεταξὺ τῶν δύο τούτων κόσμων σπανίας σχέσεις, φυσικά, ὁ Χριστιανικὸς ὀφείλει νὰ ὑποκύψῃ. 'Αλλ' εἰς τὸν ἐν γένει βίον, εἰς τὰ συνοικέσια καὶ εἰς τὰς οἰκονομικὰς ἐπιχειρήσεις μένουσιν καὶ ἀναπτύσσονται χωριστὰ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. 'Ο Τούρκος ἓνα μόνον πρᾶγμα θέλει νὰ βλέπῃ, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ φορολογοῦνται ἀφειδῶς. Τὸ ποσὸν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀφαιμάξεως ἐκφράζει εὐφύεστατα ἢ ἐλληρικῆ παροιμία

Τοῦρκον εἶδες; ἄσπρα θέλει· κι' ἄλλον εἶδες; κι' ἄλλα θέλει.

'Εὰν πρέπει νὰ ὑποφέρωνται οἱ ραγιαδες εἰς τὴν Τουρκίαν, ὀφείλουσι τούλάχιστον νὰ εἶναι προσοδοφόρα κτήνη.

'Εκτὸς τούτου, αἱ ἀντιλήψεις τῶν Τούρκων εἶναι καθ' ὅλα ἀνατολικαί, διὰ δὲ τὸν ἀνατολίτην τὸ μόνον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνδέει τοὺς ἀνθρώπους εἰς σχηματισμὸν μιᾶς κοινότητος εἶναι ἡ θρησκεία. Τὸν ἀκούεις ὁμιλοῦντα περὶ Μωαμεθανοῦ τῆς τουρ-

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

κικῆς ἢ τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, οὐδέποτε ὁμως περὶ Τούρκου ἢ Ἑλλήνου τοῦ μωαμεθανικοῦ δόγματος. Τὸ αἶμα, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πατρις κρατοῦσι τοὺς ἀνθρώπους ἠνωμένους, διὰ τὴν ἐμπρακτον ὁμως συμβίωσιν ὅρος ἀπαραιτήτος τυχάνει ἡ κοινή θρησκεία. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ἡ ἀμοιβαία σχέσις τῶν Μουσουλμάνων εἶναι πανταχοῦ ἡ αὐτή, οὕτως ὥστε, κατὰ θεωρίαν τοῦλάχιστον, ὁ Μουσουλμάνος τῆς Κίνας, τῶν Ἰνδιῶν ἢ τῆς Σιχάρας ἔχει εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν τὰ αὐτὰ μὲ τὸν Τούρκον δικαιώματα.

Ὁ Τούρκος ἀπαξιοῖ καὶ τῆς ἐλάχιστης προσοχῆς ἐκείνο τὸ ὅποιον ὑφ' ἡμῶν ὀνομάζεται Ἐθνικότης δι' αὐτὸν εἶναι λέξις ἄμοιρος πάσης σημασίας. Μὴ λαμβάνων διόλου ὑπ' ὄψιν ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικὰ φυλῆς, ἠθῶν, γλώσσης καὶ διακονῆς στιβάξει ὅλους τοὺς ραγιαδες τοῦ αὐτοῦ θρησκευματος εἰς μίαν ἀγέλην, καὶ ἀναθέτει εἰς τὸν πνευματικὸν αὐτῶν ἡγέτην τὴν φροντίδα νὰ προνοῆ περὶ τῆς τύχης των.

Στερεῖται ὡσκόπως πάσης διὰ τὸν Τούρκον ἐννοίας ἡ ἀλλαγῶν γινομένη διάκρισις μεταξὺ πολιτείας καὶ ἐκκλησίας. Τὸ Ἰσλάμ εἶναι ὑφ' ὅλης τῆς ἐπόψεως μία θεοκρατία. Ὁ Καλίφη, ἀντιπρόσωπος ὢν τοῦ Θεοῦ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, συνδυάζει τὰ ἀξιώματα βασιλέως καὶ πάπα. Περιορίζεται ὁμως ἡ ἐξουσία του ὑπὸ τοῦ Σείτχ-ούλ-Ἰσλάμ καὶ τῶν οὐλεμάδων, οἱ ὅποιοι ἐρμηνεύουσι τὸν περὶ πάντων διαλαμβάνοντα καὶ οὐδέποτε μεταβαλλόμενον νόμον τοῦ Ἄλλάχ. Οἱ Τούρκοι ἐφραντάθησαν ὅτι καὶ τὸ σύστημα τῶν Χριστιανῶν δὲν διαφέρει πολὺ τοῦ ἰδικοῦ του. Ὁ Καῖσαρ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν Καλίφην, ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ ἐπίσκοποι πρὸς τὸν Σείτχ-ούλ-Ἰσλάμ καὶ τοὺς οὐλεμάδες. Εἰς τὰς μουσουλμανικὰς χώρας τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν δύνανται νὰ ἀσπῶσι μόνον ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἄλλάχ καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ διωρισμένοι.*

Ὅσάκις λοιπὸν χριστιανικῆ τις ἐπαρχία ὑπετάσσεται εἰς τὸ Ἰσλάμ, ὁ μουσουλμάνος κατακτητὴς ἐφρόντιζε κατὰ συνέπειαν

* Οἱ Ἐμίρ, ὡς λόγου χάριν ὁ Ἐμίρ τοῦ Ἀργανιστάν, ὅστις καίποτε κεκτημένος ἀπαράγραπτα κληρονομικὰ δικαιώματα βασιλέως, εἶναι κατὰ θεωρίαν ὁ διωρισμένος τοῦ Καλίφη. —

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΤΟΥ.

νά περιβάλλη τὸν πρῶτον αὐτῆς ἐπίσκοπον μὲ πλήρη ἐξουσίαν διοικήσεως τῶν νεωστὶ προσαρτηθέντων ραγιαδῶν.

"Ὅ,τι ἔχαμε κατὰ τὸ 1453 ὁ Μωάμεθ Β'. μὲ τοὺς "Ἑλληνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἀπλῶς ἡ ἐφαρμογὴ μιᾶς πρὸ πολλοῦ καθιερωμένης ἀρχῆς. Ἄφ' οὗ εἶδεν ὅτι τὰ στρατεύματά του ἔκαμαν ἀρκετὴν χρῆσιν τῆς περὶ βιαιοπραγιῶν καὶ ἀρπαγῆς, δοθείσης ἀδείας, διέταξε νὰ παύσωσι, καὶ ἐδέχθη τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων ὑπὸ τοὺς συνθήεις ὅρους.

Τούτου γενομένου, τοὺς διέταξε νὰ δηλώσωσιν ἐλευθέρως ποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἔχωσι Πατριάρχην.* Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐξέλεξαν τὸν Γεννάδιον,** ὁ δὲ Σουλτᾶνος ἀμέσως τὸν διώρισε περιβάλλων αὐτὸν μὲ ἡγεμονικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ραγιαδῶν οὐ μόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἀπάσης τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας.

Τοιοτοτρόπως φερόμενος ἠκολούθει τὴν ἀνέκαθεν ὀρισθεῖσαν πορείαν. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἦτο ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῶν ὀρθοδόξων κοινοτήτων. Ἄλλ' ἦσαν ἐκτάκτου σημασίας αἱ συνέπειαι τοιούτου διορισμοῦ. Κατὰ τὸ 1453 ὁ Μωάμεθ Β'. ἦτο ἡδὴ κυρίαρχος τῶν Ρουμάνων, τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων καὶ ἄλλων Ἰουγοςλαύων τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου. Ἐξαιρουμένης μιᾶς μικρᾶς ὁμάδος, ἡ ὁποία, ὅπως τύχη εὐρωπαϊκῆς προστασίας ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐδέχθη τὴν μετὰ τῆς Ρώμης ἔνωσιν τοῦ 1439, αἱ φυλαὶ αὐταὶ ἀνῆγον ὅλοι εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἀπέναντι τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας εἶχον ἐπὶ αἰῶνας διατελέσει ἀνεξάρτητοι, ἡ δὲ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως θρησκευτικὴ ἐξουσία ὑφίστατο δι' αὐτὰς κατ' ὄνομα μόνον καὶ οὐχὶ ἐμπράκτως. Οὐχ ἦττον ὅμως μὲ τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων ἐθεωροῦντο Ἕλληνες, διότι ἦσαν ὀρθόδοξοι.

* Ἡ ἔδρα τοῦ Πατριάρχου εἶχε μείνει κενὴ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ 1439 θανάτου τοῦ Ἰωσήφ Β'. Ἡ ἐκλογὴ διαδόχου εὐνοοῦντος τὴν μετὰ τῆς Ρώμης ἔνωσιν ἤθελε προκαλέσει ἐπανάστασιν.

** Οὗτος ἦτο μέγας πατριώτης καὶ ἀκραδάντων πεποιθήσεων πατριάρχης, διατελέσας ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀπορριπτόντων τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ψηφισθεῖσαν Ἐνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ἐλογίζοντο ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Γλῶσσαν,* καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀστικῶς καὶ πνευματικῶς ὑπήγοντο εἰς τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου.

Φυσικὴ συνέπεια τῶν ἐπὶ ἐξήκοντα μετὰ ταῦτα ἔτη τουρκικῶν κατακτῆσεων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Συρίᾳ, Παλαιστίνῃ, Μεσοποταμίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν συγχώνευσις τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους εὐρισκομένων ὀρθόδοξων.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης προήχθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς πρίγκηπα συνάμα καὶ ἀρχιερέα ὄλων τῶν Ὀρθόδοξων ραγιαδῶν, ἡ δὲ ἐξουσία του ἐξετείνετο ἐπὶ χώρας εὐρυτέρας καὶ αὐτῆς τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐν τῇ ἀκμῇ της.

Ἐξ ὄλων τούτων ἐπῆλθε τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι τὰ διεσπαρμένα μέλη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὰ ὁποῖα οἱ Μουσουλμᾶνοι ἀπὸ τοῦ ὀγδόου ἤδη αἰῶνος ἀπέσπασαν τμηματηδὸν ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν, συνηνώθησαν πάλιν εἰς τὸν ὑπόκοσμον τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης ἔχοντα ὡς κεφαλὴν τὸν Πατριάρχην.

Καὶ ὁ Πατριάρχης μένει ἀκόμη ἡ κεφαλὴ τοῦ γένους, «διότι, γράφει ὁ Βικέλας, οἱ ἀπανταχοῦ γῆς Ἑλληγες καὶ οἱ Ἑλληγες τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου καὶ οἱ Ἑλληγες τῶν εἰσέτι ὑποδούλων ἐπαρχιῶν στρέφουσι πάντοτε τὰ βλέμματα πρὸς τὸ ταπεινὸν Φανάρι, ὅπου κατοικεῖ ὁ ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς των».

Ἡ πρὸς τοὺς Πατριάρχας ἀδιάπτωτος ὑποταγὴ καὶ ἀφοσίωσις τοῦ ἔθνους ἀποδεικνύει πόσον ἡρωϊκῶς ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ τοὺς μακροὺς τῆς δουλείας αἰῶνας. Ἦσαν πάντοτε εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ σουλτάνου, καὶ ἐὰν ἔθετον προσκόμματα εἰς τὴν θέλησίν του ἐτιμωροῦντο διὰ καθαιρέσεως, ἀκρωτηριασμοῦ ἢ θανάτου. Ἐὰν ὅμως ἐξυπηρέτουσαν τοὺς σκοποὺς του, τότε

* Γλῶσσα, ἀραβιστὶ Μίλλετ. Ἐκτὸς τῶν δύο μεγάλων Μίλλετ, τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀρμενικοῦ, ὑπῆρχον μέχρι τοῦ 1839 ἄλλα δύο, τὸ Ἑβραϊκὸν καὶ τὸ ρωμαιο-καθολικόν. Ἐκτοτε ὅμως ἀνεγνωρισμένα Μίλλετ εἶναι καὶ τὸ προτεσταντικόν, τὸ βουλγαρικόν, τὸ τῶν μαρωνιτῶν καὶ τὸ νεστοριανόν. Νεστοριανοὶ ὀνομάζονται οἱ παλαιοὶ Σύριοι οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἀσσυρίαν καὶ δεσποῦντες τοῦ μεγάλου πολέμου ὑποστάντες διωγμούς.

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΤΟΥ.

ἠδύναντο νὰ ζῶσιν ἐν πολυτελείᾳ καὶ νὰ συλλέγῃσι πλοῦτη ἐκμεταλλερόμενοι τὸ ὑπ' αὐτοὺς ποιμνιον διὰ λογαριασμὸν των. Ὡφειλον νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικοὶ εἰς τὰ φερσίματά των, οὐ μόνον χάριν τῆς προσωπικῆς των ἡσυχίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ποιμνίου, κατὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐξέσπα ἡ ἐκδίκησις τοῦ τυράννου, ἐὰν ἤθελον τὸν προκαλέσει. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι μερικοὶ ἐπολιτεύθησαν δουλοπρεπῶς. Ἀλλὰ πᾶς ὁ ἀμερολήπτως διεξερχόμενος τὸν ἀσυγκρίτως πολυαριθμότερον κατάλογον τῶν εἰς τὴν ἀγγλόνην, τὴν παῦσιν καὶ τὴν ἐξορίαν καταδικασθέντων πείθεται ὅτι οἱ Πατριάρχαι ἀνεφάνησαν θαυμασίως πιστοὶ εἰς τὴν ἀποστολὴν των.

Ἀποτελέσματα τῆς εἰς τὸ καθῆκον προσηλώσεώς των ὑπῆρξαν ἡ διάσωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τὸν κίνδυνον παντελοῦς ἐξαφανισμοῦ καὶ ἡ, ὀπέναντι ἀσημάντων τινῶν ἀποστασιῶν, ὑπὸ πολλῶν ἑκατομμυρίων ψυχῶν ἐπὶ αἰῶνας ἐγκαρτέρησις καταθλιπτικωτάτης δουλείας, τῆς ὁποίας, ἐὰν ἐδέχοντο τὴν ἐξωμοσίαν, ἠδύναντο δι' ἀπλῆς ἐκφωνήσεως ὀλίγων λέξεων νὰ ἀπαλλαγῶσι.

Ἄλλοι Χριστιανοὶ τῆς Τουρκίας, περὶ ὧν ἀρμόζει νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα, εἶναι οἱ Ἀρμένιοι, τὰ παθήματα τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν — ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι εἶναι δυνατόν τοιοῦτόν τι — ἀκόμη δεινότερα τῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δοκιμασθέντων.

Οἱ Ἀρμένιοι ἀποτελοῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν πλειονότητα τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ τὴν εὐρείαν χώραν, ἣτις ἐκτείνεται ὀπισθεν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τὰς νοτίους ἀγκτὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῆς θαλάσσης τῆς Συρίας. Μία παροικία Ἀρμενίων, παλαιὰ καὶ πολυάριθμος, ζῆ καὶ ἀκμάζει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Σπουδαία αὐτῶν ὁμάς εὐρίσκεται ὡσαύτως ἐν Ρωσίᾳ καὶ ὁ πραγματικὸς πατριάρχης τῶν Ἀρμενίων, Καθολικὸς τιτλοφορούμενος, ἐδρεύει εἰς τὴν ρωσικὴν πόλιν Ἐτσμιεδσίν. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐλληνικῆς αυτοκρατορίας ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπεπειράθη νὰ ἐξελληνίσῃ τὸν ἀρχαῖον τοῦτον καὶ πολιτισμένον λαόν, μὲ ἀποτέλεσμα ὅμοιον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον παρετηρήθη εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν Συρίαν. Ἐπειδὴ στάσις κατὰ τῆς κυβερνήσεως τῶν Καισάρων ἦτο

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ἀδύνατος, ἐχρησιμοποιήθη ἡ θρησκεία πρὸς διατύπωσιν ἐνὸς ἐπιστήμου γνωρίσματος τῆς φυλῆς. Ὡς οἱ Κόπται καὶ οἱ Σύροι, εὔρον καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἀφορμὴν θεολογικῶν διενέξεων πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους, καὶ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα χωρισθέντες ἀπ' αὐτοῦ ἀπετέλεσαν ἰδικήν των Ἐθνικὴν Ἐκκλησίαν.

Διὰ τούτου τοῦ μέσου οἱ Ἀρμένιοι κατώρθωσαν νὰ διασώσωσι τὴν ἀτομικότητα τῆς φυλῆς των διακρινόμενοι εἰς οἶον βαθμὸν καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐθνικοτήτων.

Κατὰ συνέπειαν τούτου ὅταν ὁ Μωάμεθ τῷ 1459 ἔφραεν εἰς πέρας τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀρμενίας, ἐσχημάτισεν ἕνα Μιλλέτ Ἀρμενικὸν καὶ τὸ ἔθεσεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν ἐνὸς ἀρμενίου Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.* Ὁ θεσμὸς οὗτος εἶναι καὶ σήμερον ἐν ἰσχύϊ.

Μὲ τὴν παράλειψιν τῶν σχετικῶς ὀλίγων λατίνων Οὐνιατῶν,** ἡ ὑπαρξίς τῶν ὁποίων ὀφείλεται εἰς τὴν ἔξωθεν ἐκ διαδοχῆς προστασίαν τῆς Γένοβας καὶ τῆς Γαλλίας, οἱ ραγιάδες τῆς Τουρκίας διαιροῦνται εἰς τὰς δύο μεγάλας ἀγέλας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀρμενίων. Τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα ἀποτελοῦσιν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν δύο διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων ἐθνικότητας. Ὁμιλοῦσι διαφόρους γλώσσας, ἔχουσι διάφορα ἔθιμα καὶ ἦθη, ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν κατοικοῦσι διαφόρους συνοικίας. Ὅ,τι ἔχουσι κοινὸν εἶναι ἡ ἱστορία τῶν διωγμῶν καὶ καταπιέσεων. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἱστορίας ταύτης πολὺ ὀλίγας λεπτομερείας γνωρίζομεν μέχρι τοῦ δεκάτου ἐνάτου

* Τὸ πατριαρχεῖον τοῦτο ἱδρυσεν ὁ κατακτητὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι ἐθεώρει ἀναγκαῖον νὰ κρατῆ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν του τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀρμενίων ραγιάδων.

** Οὐνιατάι ὠνομάσθησαν ὅσοι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, Ἀρμενίων καὶ ἄλλων φυλῶν ἐδέχθησαν τὴν μετὰ τῆς Ρώμης ἔνωσιν. Χάριν τῆς γαλλικῆς προστασίας ἡ τουρκικὴ διοίκησις ἐφάνη πάντοτε εὐνοϊχωτέρα πρὸς αὐτούς. Τὸ καταπληκτικὸν γεγονός ὅτι ἡ προνομιοῦχος αὐτῶν θέσις δὲν παρώρμησε πολλοὺς ἐκ τῶν ὁμοφύλων των νὰ προσέλθωσιν εἰς τὰς τάξεις των ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς σταθερότητος τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀρμενίων.

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΤΟΥ.

αἰῶνος. Ὁ ἐλληνικὸς κόσμος εἶχεν ὀλίγιστα παράθυρα, εἰς δὲ τὸν ἀρμενικὸν εἶναι ζήτημα ἂν ὑπῆρχε κανένα. Οὐδεμία ἐμπεριστατωμένη ἔκθεσις ἢ περιγραφή ὑπὸ Εὐρωπαίου συντεταγμένη περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς. Οἱ ραγιάδες δὲν ἐτόλμων νὰ καταστήσωσι γνωστήν τὴν ἀθλιότητά των. Θὰ ἦτο παραφροσύνη εἰς ἐπεχείρουν τὴν ἔγγραφον ἀφήγησιν τῶν παθημάτων των.

Εἰδήσεις τινὲς ὅμως, τὰς ὁποίας συνάγομεν ἐκ τῶν χρονογράφων, διαφωτίζουν ἐπαρκῶς τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Αὐτὸς ὁ Μωάμεθ Β'. ἔδιδε τὸν τόνον. Ἡ εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Γενναδίου Ἰσιδώρον Β'. ἐπιβληθεῖσα θανατικὴ ποινὴ, ἢ ἀποκοπὴ τῆς ρινὸς καὶ καθαίρεσις τοῦ μετ' αὐτὸν Πατριάρχου ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ἀσφάλεια τῶν ραγιάδων ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς φαντασίας καὶ τῶν ὀρέξεων τῶν κυριάρχων των. Τὸ πταῖσμα τοῦ Ἰσιδώρου ἦτο ἡ ἀντίστασις τοῦ πρὸς τινὰ Μουσουλμᾶνον θέλοντα νὰ λάβῃ ὡς δευτέραν γυναῖκα μίαν Χριστιανήν.

Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὴν Ἀγίαν Μαρίαν Μουγλιώτισσαν καὶ τὸ Φανάρι, οἱ Ἕλληνες εἶχον κατὰ τὸ 1607 ἐξωσθῆ ἀπὸ ὅλας τὰς ἀρχαίας των ἐκκλησίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλας πόλεις. Ἄδεια πρὸς ἀνέγερσιν νέας τινὸς ἐκκλησίας ἐδίδετο μόνον ἀπέναντι δωροδοκίας. Τροῦλλοι καὶ κώδωνες δὲν ἐπετρέποντο, καὶ ἡ ὅλη οἰκοδομὴ ἔπρεπε νὰ εἶναι πενιχρὰ καὶ ἄκομψος.

Εἰς τὸν Χριστιανὸν ἀπηγορεύετο νὰ ἐπιβῆ ἵππου, ἢ, εἰς ἐλάμβανε πρὸς τοῦτο ἄδειαν, ὡφείλε νὰ ἀφιππεύσῃ ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει ἐνὸς Τούρκου. Ἐὰν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐκάθητο εἰσῆρχετο Τούρκος, ὡφείλε νὰ σηκωθῆ. Ὡφείλε νὰ ἐνδύεται μὲ σκοταδερὰ καὶ εὐκόλως ἀναγνωριζόμενα χρώματα. Ὁ πῖλος τῶν ἱερέων δὲν ἔπρεπε νὰ ἔγῃ πλατύγυρον. Καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα.

Ἄλλ' αὐταὶ αἱ ἀηδεῖς καὶ ἐξευτελιστικαὶ διατάξεις εἶναι μόνον αἱ ὁραταὶ ἐνδείξεις μιᾶς ἀφορήτου τυραννίας.

Ὁ ραγιάς πρέπει νὰ πληρώνῃ τὸ χαράτσι, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκτᾶ τὸ δικαίωμα νὰ μὴ τοῦ ἀφαιρεθῆ ἡ κεφαλὴ κατὰ τὸ τρέχον φορολογικὸν ἔτος.

Ἡ ἀπὸ τοῦ Ἰσλάμ ἀποστασία συνεπιφέρει θάνατον. Ὁ Χρι-

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

στιανός ὅστις ἐπιστρέφει εἰς τὴν πίστιν του ἀποθνήσκει χάριν αὐτῆς.

Ἡ ὀπλοφορία ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς Χριστιανούς.

Χριστιανός τυπτόμενος ὑπὸ Τούρκου καὶ τολμῶν νὰ ἀνταποδῶσῃ τὰ ἴσα ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου. Ὁ Χριστιανός ὁ ὁποῖος ἄφρινε τὴν σκιάν του νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς ἓνα τζαμί ἀπεκεφαλίζετο.

Οὐδεὶς Χριστιανός ἠδύνατο νὰ κάμῃ κατάθεσιν ἐναντίον Τούρκου. Ἄλλ' ἐπανόρθωσις ἀδικήματος διαπραχθέντος εἰς βάρος Χριστιανοῦ ἐγίνετο μόνον ἐπὶ τῇ βάσει καταθέσεων Τούρκων μαρτύρων.

Ἄλλ' ὅλα ταῦτα καὶ πλῆθος ἄλλο σκληρῶν περὶ τῶν ραγιαδῶν νόμων ἦσαν «μηδὲν παραβαλλόμενα πρὸς τὸν φόρον τοῦ αἵματος, τὴν στρατολογίαν δηλ. τῶν παιδῶν, ἣ ὁποία ἐνηργεῖτο μέχρι τέλους τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς ὁποίας ἐγέμιζεν, ὡς ἡ παρουσία τοῦ διαβόλου, πάντα οἶκον ἐλληνικὸν φόβου καὶ τρόμου. Μουσουλμᾶνοι πράκτορες περιήρχοντο κατὰ πενταετίαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐκ τῶν ὑπερβάντων τὸ ἔβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας των παιδῶν ἐλάμβανον ἓνα ἐπὶ πέντε. Εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐξέλεγον πάντοτε τὸν ὠραιότατον. Οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἐγνώριζον ὅτι οἱ οὕτως ἀπαγόμενοι παῖδες ἐχάνοντο διὰ παντός. Ἀνετρέφοντο ὡς Μουσουλμᾶνοι, καὶ ἔζων καὶ ἀπέθνησκον ὡς Γενίτσαροι. Οἱ ὡς ἐκ τῆς γενετῆς των ἀποτελοῦντες τὴν ἐλπίδα τῆς φυλῆς μετεβάλλοντο εἰς ἐχθρούς της. Μὲ τὸ ἴδιον αὐτῆς αἷμα οἱ διώκται της κατεσκεύαζον τὰ ἐργαλεῖα τῆς ἐξοντώσεώς της. Οὐδὲν ἄλλο ἐκ τῶν εἰς δουλείαν περιπεσόντων ἐθνῶν ὑπεβλήθη εἰς παρόμοιον βασανιστήριον».*

Πολλὰ τῶν ἀπανθρώπων τούτων καὶ ἀποτροπαίων διατάξεων δὲν ἐφαρμόζονται πλέον. Ἡ βαθμιαία παρακμὴ τῆς στρατιωτικῆς του δυνάμεως καὶ ἡ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀσχουμένη πίεσις ἐξ Εὐρώπης ἠνάγκασαν τὸν Τούρκον νὰ τὰς ἐγκαταλείψῃ. Ἄλλὰ τὸ οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον περιγλείει εἰς τὰ ὑπόγειά του ζῶντα συνάμα καὶ ἀπονεκρωμένον τὸν ραγιαῖν ὑφίσταται ἀκόμη μὲ μικρὰς μόνον σημασίας διαφορὰς. Εἰς τὴν περὶ τοῦ ὑποκόσμου ἀντίληψιν

* Βικέλα, Ἡ Ἑλλάς πρὸ τοῦ 1821.

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΤΟΥ.

τοῦ Τούρκου δὲν ἐπῆλθεν οὐδεμία πραγματικὴ τροποποίησις. Καὶ οὔτε θὰ ἐπέλθῃ ἐφ' ὅσον ἡ Κωνσταντινούπολις μένει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του.

Εἶναί: ἀδύνατον νὰ διαγράψῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς παντοειδοῦς βλάβης, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν εἰς τὸν Ἕλληνα ἢ διηνεκῆς καὶ ἀδυσώπητος καταπίεσις τοῦ Τούρκου ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Θὰ ἀναφέρω μόνον ὀλίγα τινὰ τῶν φρικτῶν τῆς ἀποτελεσμάτων.

Αἱ πλουσιώτεραι καὶ εὐτυχέστεραι γῶραι τοῦ κόσμου εἶχον μετατραπῆ εἰς ἐρήμους. Ὁ περιηγούμενος τὴν βαλκανικὴν χερσόνησον, εὐθὺς ἅμα διαπεράσῃ τὰ πρὸς τὴν Τουρκίαν σύνορα, ἡσθάνετο τὴν μετάβασιν ἀπὸ τόπους ἔνθα ἐβασίλευε τὸ μειδιάμα εἰς τὸ κατοικητήριον τῶν ἀδιαλείπτων στεναγμῶν.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας εἶχε κατέλθει εἰς τὸ ἕκτον τοῦ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἐν αὐτῇ διαβιούντος.

Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ἄλλοτε οἱ Ἕλληνες ἦσαν οἱ μόνοι κάτοικοι, σήμερον ἀποτελοῦσιν ἓνα μικρὸν καταδυστατευόμενον πολλοστημόριον.

Εἰς μερικοὺς τόπους ἀπέβαλον τὴν χρῆσιν τῆς προγονικῆς τῶν γλώσσης.*

Τὸ μέτρον τῆς πίεσεως, ἡ ὁποία ἐπὶ τετρακόσια ἔτη ἐξησκήθη εἰς τὸν ὑπόκοσμον τῶν Χριστιανῶν, δύναται νὰ ὑπολογισθῇ ἐκ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐξεληθόντων ἀπὸ τὴν μακροχρόνιον ἐκείνην φυλάκισιν καὶ ἐκ τῶν μακρασμένων αὐτῶν σωμάτων.

Οἱ ὀλίγοι Εὐρωπαῖοι, οἵτινες εἶχον τὸ θάρρος καὶ τὰ μέσα νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰ σχεδὸν ἀπρόσιτα καὶ ἄγνωστα τῶν Ἑλλήνων κρησφύγετα λέγουσι πάντες περὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν διατρεχομένου κινδύνου τελείας ἐξοντώσεως. Καὶ οἱ φίλα καὶ οἱ τὰ ἐναντία φρονεῦντες περὶ τῶν Τούρκων εἶναι σύμφωνοι ὡς πρὸς τοῦτο.

Ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, ἔγραφεν ὁ Πουκβίλλ, εἶναι ἡ χώρα τῶν θρήνων καὶ ὄδυρμῶν. Εἰς τὰς εἰσόδους τῶν μεγάλων

* Ἡ πρὸς διάδοσιν τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς ἑταιρία τοῦ Λονδίνου ἐτύπωσε διὰ τούτους τοὺς ραγιαδες μετάφρασιν τῶν Ἀγίων Γραμμάτων εἰς τουρκικὴν μὲν γλῶσσαν, μὲ ἑλληνικοὺς ὁμοίως χαρακτῆρας.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

πόλεων κρέμονται ἀγγύοναι εἰς μέγα πλῆθος καὶ ὑψοῦνται πύργοι κατάμεστοι ἀνθρωπίνων κρανίων. Δὲν συναντᾶς κανένα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐνδυμασία νὰ μὴ προδίδῃ ἐσχάτην ἔνδειαν. Ἐξουσία, δημοσία τάξις, ἡσυχία, ἀσφάλεια ζωῆς καὶ περιουσίας δὲν ὑφίστανται. Οἱ καλοὶ τρόποι εἶναι ἄγνωστοι. Ὁ ἔχων χρήματα σπεύδει νὰ τὰ κρύψῃ».

Ὁ Λήκ λέγει «Ὅσάκις ὁ Ἄλῃ πασσαῖς ἐξέρχεται εἰς περιόδειαν περιμένει κατὰ νὰ λάβῃ ἀπὸ κάθε χωρίον. Οὔτε τὴν πανώλη οὔτε τὴν πείναν φοβοῦνται τόσο οἱ ἐντόπιοι ὅσον τὴν προσέγγισίν του».

Περὶ τῆς Κρήτης λέγει ὁ Ὀλιβιέρ ὅτι ἐκεῖ «περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον τόπον συνηθίζουσιν οἱ Τοῦρκοι μὲ τὴν παραμικρὰν πρόφασιν ἢ νὰ φονεύωσιν ἰδιοχείρως τὸν Ἕλληνα ἢ νὰ τὸν παραδίδωσιν εἰς τοὺς δημίους».

Ὁ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος περιηγητῆς Ἦτων παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς : «Εἰς τὸν ραγιαῖν δίδεται μόνον ἡ σκληρὰ ἐκλογὴ μεταξὺ τοῦ θανάτου καὶ τῆς πληρωμῆς τοῦ χαρατσιοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ κατακτητοῦ Δὲν ὑπάρχει οὐδὲ ἐν παράδειγμα ἐκδόσεως φετῶ κηρύσσοντος ὅτι ὁ φόνος ἐνὸς Χριστιανοῦ ἀντίκειται εἰς τὰ διδάγματα τῆς Πίστεως. Ἐὰν τυχὸν συνηγορῇ τις ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐπιδεικνύει συμπάθειαν, τὸ πράττει ὠθούμενος ἀπὸ πολιτικὰ ἐλατήρια ἢ ἀπὸ οἴκτον Ὅπουδῆποτε ἐγκατεστάθη ἡ τουρκικὴ ἐξουσία, ἐκεῖ ἡ ἐπιστήμη καὶ τὸ ἐμπόριον, ἡ εὐζωΐα καὶ ὁ ἀνθρωπισμὸς ὠπισθοδρόμησαν ἀδιακόπως. Καὶ δὲν ἤρξεσθησαν εἰς τὴν παρ' ἑαυτοῖς δεσπόζουσαν βαρβαρότητα καὶ μισαλλοδοξίαν, ἀλλ' ἠθέλησαν νὰ ἀποσβέσωσι καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰ φῶτα τῆς σκέψεως καὶ τῆς μαθήσεως». Διὰ τῶν τελευταίων τούτων λέξεων τοῦ Ἦτων ἡ τραγικότης τῆς εἰκόνας φθάνει εἰς τὸ κατακόρυφον.

«Ἡ ἀρπαγὴ καὶ ἡ βία, ἔγραφε τὸν παρελθόντα Νοέμβριον ὁ Λόρδ Μπράυς, ἀκμάζουσιν ἐν Τουρκίᾳ ὅσάκις διαπράττονται ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν.

Καὶ διεπράχθησαν πάντοτε κανονικώτατα καὶ τακτικώτατα. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς εὐρέθησαν ραγιαῖδες ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τοῦρκων, δὲν παρῆλθε μία ἡμέρα χωρὶς, ἐπὶ τῇ βάσει νόμου τινὸς ἢ

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΤΟΥ.

καὶ ἄνευ τούτου, ἓνας Χριστιανὸς νὰ μὴ ὑποστῆ εἴτε κλοπὴν εἴτε θάνατον, ἢ χωρὶς μία Χριστιανὴ νὰ ὑποβληθῆ εἰς ἀτίμωσιν ἢ ὑπαχθῆ εἰς δουλείαν. Ὁ ραγιαῖς μὲ τὴν περιουσίαν του, μὲ τὴν σύζυγον, τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας του ὑπάρχουσι μόνον διὰ νὰ τοὺς ἀπολαμβάνῃ ὁ αὐθέντης. Ταῦτα δὲ συμβαίνουσι ἀκόμη καὶ τώρα διαρκούσης τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Εἰρήνης.

Ἡ βαρύτερα ἐναντίον τῶν Τούρκων κατηγορία εἶναι ὅτι πρόγραμμα τῆς πολιτικῆς των ὑπῆρξεν ἡ ἀπόσβεσις τῶν φώτων τῆς σκέψεως καὶ τῆς μαθήσεως εἰς ὅλας τὰς ὑπ' αὐτῶν κατακτηθεῖσας χώρας.

Εἶναι δύσκολον γὰ φαντασθῆ τις ὅλην τὴν φρίκην αὐτοῦ τοῦ βασανιστηρίου διὰ τὸν Ἕλληνα κατατηκόμενον ὑπὸ τὴν ἀθλιότητα καὶ ἐξουθένωσιν τοῦ ὑποκόσμου καὶ συλλογιζόμενον ὅτι ἄλλοτε, ὅταν ἡ Εὐρώπη ἦτο ἀκόμη βάρβαρος καὶ ἐν ἀγρίᾳ καταστάσει, ἡ πατρίς του ἦτο ἐνδοξος διὰ τὸν πλοῦτόν της καὶ τὰ φῶτα.

Καὶ τῷ ὄντι, ἐνῶ ἀλλαγῷ ἐκυφορεῖτο ὁ νεώτερος πολιτισμὸς, αὐτὸς κατήρχετο ἀδιαλείπτως βαθύτερον εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς χυδαιότητος· καθ' ὅσον δὲ ἐπολλαπλασιάζοντο εἰς ἄλλους τόπους αἱ κατακτήσεις τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς εὐκοσμίας, κατὰ τοσοῦτον ἐκυλίετο καὶ αὐτὸς εἰς τὴν κατωφέρειαν τοῦ ἐξευτελισμοῦ. Ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ὀδυνηρῶν ἐκείνων καὶ ἀτελευτήτων αἰώνων, καθ' οὓς διεσκεδάζοντο αἱ ἐλπίδες του καὶ ἠραιοῦντο αἱ ἀναμνήσεις, τῷ ἔμμενον ἐν τούτοις ἡ βεβαιότης ὅτι, ἐάν ποτε κατῶρθωνε νὰ ἀπαλλαγῆ τῆς τουρκικῆς τυραννίας, θὰ ἐδεικνύετο ἱκανὸς νὰ καταλάβῃ ἐξέχουσιν θέσιν εἰς τὴν πρωτοπορείαν τοῦ πολιτισμοῦ.

Καὶ ὅταν ἐπὶ τέλους, δοθείσης εὐκαιρίας, ἤρχισε τὸν περὶ ἐλευθερίας ἢ θανάτου ἀγῶνα, οὐδέποτε ἔτυχε τῆς συνδρομῆς τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ μόνος ἐξέβαλε τοὺς Τούρκους ἐξ ἐνὸς μέρους τῆς ὑποδουλωθείσης χώρας του.* Ἐλαβε δὲ τὸ θάρρος καὶ τὴν δύναμιν νὰ τὸ κάμῃ, διότι οὐδέποτε ἀπέβαλε τὸ συναίσθημα τῆς

* Σκοπὸς τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος τοῦ 1821 δὲν ἦτο ὁ σχηματισμὸς τοῦ μικροῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἡ ἀπελευθέρωσις ὅλων τῶν Ἑλλήνων τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

έθνικῆς του ἐνότητος καὶ ἀξίας. Μερικοὶ πατριάρχαι ἢ ἐπίτροποι αὐτῶν ὑπέκυψαν ἐνίοτε εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς δωροδοκίας· ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατόν μὲ τὰς ὑφισταμένας περιστάσεις νὰ μείνωσιν ὅλοι ἀδιάφοροι; Ὁφείλεται ὁμῶς μετὰ θετικότητος εἰς τοὺς Πατριάρχας ἢ συγκράτησις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ ἓνα δεσμὸν, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τῆς μακροχρονίου ἀγωνίας καθίστατο ὁσημέραι σφικτότερος. Εἰς πᾶσαν πόλιν, εἰς πᾶν χωρίον ἢ Ἐκκλησίαν ἦτο ὁ τόπος, ὁ μόνος τόπος, ἔνθα ὁ Ἕλληγν ἠδύνατο νὰ κρατῆ ὑψωμένην τὴν κεφαλὴν ἐνθυμούμενος τοὺς προγόνους του. Ἐκεῖ ἠδύνατο νὰ ἀκούῃ περὶ τῆς ἀρχαίας δόξης, νὰ ἐμπνέηται ἐκ τοῦ παρελθόντος, καὶ νὰ ἐνισχύηται εἰς τὴν πεποιθήσιν ὅτι ὑπέφερε χάριν μιᾶς ιδέας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ὀφείλει τις καὶ τὴν ζωὴν του προθύμως νὰ δώσῃ. Ἐκεῖ ἐστερεοποιεῖτο ἡ πίστις του ὅτι, τάχιον ἢ βράδιον, ἔμελλεν ἡ νύξ νὰ παρέλθῃ καὶ ἡ ἡμέρα νὰ ἀνατείλῃ.

Ἡ θρησκεία ἦτο τὸ αἷτιον τῆς ὑποδουλώσεως τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ πάλιν εἰς τὸν ὑπόκοσμον ἡ δουλεία τὸν ἔσωσεν ἀπὸ τὴν ἐξόντωσιν.

«Ἐν συνόψει, ἔγραψεν ὁ Βικέλας, καὶ ὁπωςδήποτε ἂν ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα, ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ὀφείλει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του τὴν διάσωσιν τῆς Πίστεως, τῆς Γλώσσης καὶ τῆς Ἐνότητός του».

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν συγκεντροῦται ὄχι μόνον ἡ δόξα τοῦ ἐλληνικοῦ γένους ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ παθήματά του.

Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ καρδιά τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εὐρίσκαται ἀκόμη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πλείστων ἄλλων ἐλληνικῶν τόπων εἶναι ραγιάδες τῶν Τούρκων.

Ἡ κοινὴ λαχτάρα τῶν Ἑλλήνων ὅλης τῆς οἰκουμένης εἶναι διὰ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν.

Ἡ ἀπολύτρωσις τῆς Ἀγίας Σοφίας σημαίνει τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους. Κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι μετὰ τὸν ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν δοκιμασθέντα θάνατον, ὁ Χριστιανισμὸς τῆς Ανατολῆς **ΑΝΕΣΤΗ ΑΛΗΘΩΣ.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΤΟ ΦΡΟΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ.

Εἰς ἡμᾶς ἀπλοῦς πολίτας τῆς Ἀγγλίας ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ περὶ τῆς εἰρήνης συνδιάσκεψις ἐνδέχεται ἔστω καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ θεωρήσῃ ὡς ἐπιδεκτικὴν ἀναβολῆς τὴν κατάργησιν τῆς ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου.

Αἱ ἐπὶ ἑκατὸν συνεχῆ ἔτη περιελθοῦσαι εἰς ἡμᾶς πληροφορίες περὶ τοῦ πῶς οἱ Ὀθωμανοὶ μεταχειρίζονται τοὺς ραγιαδες μᾶς ἄγουσιν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Γλάδστωνος διατυπωθὲν συμπέρασμα : « Ἄς αὐτοκυβερνῶνται κατ' ἀρέσκειαν οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ Χριστιανούς δὲν πρέπει πλέον νὰ κυβερνῶσι ».

Ἄφ' ἧς λοιπὸν ἡμέρας ὑπεγράφη ἡ ἀνακωχὴ οὐδεμίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἠσθάνθημεν πλέον ἀνησυχίαν. Ἐβλέπομεν μόνον καθ' ἑκάστην εἰς τὰς ἐφημερίδας ἐὰν περιεῖχον τὴν εἴδησιν τῆς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀποδόσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Τοιαύτη εἴδησις θὰ ἐσημείωνεν ἐποχὴν χρησιμεύουσα ὡς ἀπδειξίς ὅτι αἱ ἀνυπολόγιστοι θυσίαι τοῦ μεγάλου πολέμου κατέληξαν εἰς ἓνα τοῦλάχιστον τρανὸν καὶ ἀνεκτίμητον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα κέρδος.

Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ὁξφορδ διηρμήνευσεν ὄλων ἡμῶν τὸ φρόνημα ὅταν τὴν 23ην Ἰανουαρίου 1919 εἰς τὸ συλλαλητήριον τοῦ Κάννων Στρήτ Ὡτέλ ἐξεφράσθη οὕτω πως : « Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ στιγμὰι ἀπαιτοῦσαι ἐξωτερικὴν τινα πράξιν ὡς σύμβολον τῆς ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ κυριαρχούσης ιδέας. Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἡ Βαστίλλη εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀποβάλλει τὸν ἀνέκαθεν προορισμὸν της, ἀλλ' ἐξήγειρε τὴν φαντασίαν τῶν Γάλλων καὶ τὴν κατηδάφισαν ὡς σύμβολον. Ἡμεῖς παριστάμεθα σήμερον εἰς τὴν τελευταίαν μιᾶς μεγάλης τυραννίας, καὶ ἡ φαντασία μας φέρεται πρὸς μίαν συγκεκριμένην ιδέαν, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Σοφίας

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ μεγίστη τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἡμεῖς ἀξιούμεν ἄνευ δισταγμοῦ ὅτι πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἀρχαῖόν της προσιμόν».

Ἡ ἀναμνησμένη εἰδήσις δὲν ἐδόθη. Ἦρχισαν ἀπὸ ἐναντίας νὰ κυκλοφορῶσιν ἀπαίσιαι φήμαι. Τὸ ζήτημα εἶναι λίαν ἀκινθῶδες. Ἴσως ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ κηρυχθῆ ἐλευθέρα καὶ αὐτοδιοίκητος, ἢ θὰ ἀφεθῆ ὁ Σουλτάνος ὡς κυρίαρχος αὐτῆς. Ἡ Ἀρμενία ἐνδέχεται νὰ γίνῃ αὐτόνομος ὑπὸ τὴν τουρκικὴν σημαίαν, ἢ νὰ τεθῆ ὑπὸ τὴν συγκυριαρχίαν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἢ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν μιᾶς μόντης κατ' ἐντολὴν τῶν ἄλλων. Ἐν μέσῳ τῶν παντοειδῶν τούτων εἰκασίῳν τὸ μόνον καταρχινὲς συμπέρασμα ἦτο ὅτι οὔτε βεβαιότης οὔτε πιθανότης ὑπῆρχε περὶ εὐτόλμου καὶ εὐθυτόμου καταργήσεως τοῦ νοστήματος, ἀλλὰ μόνον προσφυγὴ εἰς τὰ παλαιὰ ἱατροσόφια πρὸς παράτασιν τοῦ βίου τοῦ ἀσθενοῦς γέροντος τῆς Εὐρώπης.

Ἀπεκαλύφθη συνάμα τὸ μυστικὸν ὅτι οἱ ἐν τέλει ἐνευθέτουσιν τὸν περιοδικὸν τύπον ὅπως ἀποφεύγῃ τὰς συζητήσεις περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Εἰς τὰ πολιτικὰ ὄργανα τῆς δημοσίας γνώμης οὐδέποτε ἐράνη ἡ ἐλάχιστη περὶ Ἀγίας Σοφίας μνεῖα, γενικὴν δὲ καὶ περὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐτήρησαν σιωπὴν. Τὸ γράσειον τοῦ τύπου δὲν ἐχοιμᾶτο.*

Τὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω προμαντεύματα δὲν ἦσαν βεβαίως εὐάρεστα.

Ἄλλ' ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου κρίσις τοῦ ἀγγλικῆ κοινῆ δὲν εἶχεν ἀνάγκην προπαρασκευῆς. Ἡ γνώμη του ἦτο ἤδη μερρω-

* Οἱ Τσέρτς Τάϊμς τῆς 31ης Ἰανουαρίου ἔγραφον: «Δὲν εἶναι μυστικὸν τώρα ὅτι αἱ ἀρχαὶ σφοδρῶς ἀποδοκιμάζουσι διὰ πολιτικούς λόγους πάντα ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ λόγον περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἀλλ' ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν καθήκον μας νὰ ἐκτεθῶμεν εἰς οἰονδήποτε ἐκ τῆς παρακοῆς ἐπαπειλούμενον κίνδυνον». Τὸ ἐν λόγῳ περιοδικὸν εἶχε δημοσιεύσει τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1918 ἀξιολογώτατον ἄρθρον ἰσχυριζόμενον ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι ἐλληνικὴ καὶ πρέπει νὰ τεθῆ ὑπὸ ἐλληνικὴν διοίκησιν.

ΤΟ ΦΡΟΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

μένη. Ἦρκεσε νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν ὁ σύνδεσμος πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀγγλίας καὶ Ἀνατολῆς, καί, εὐθὺς ἀμέσως σχεδὸν ἄνευ προσκλήσεως κατηρτίσθη πρὸς τοῦτο Ἐπιτροπή. Ὁπαδοὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, τῶν Ἐλευθέρων Ἐκκλησιῶν, τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς, δημόσιοι ἄνδρες πάσης τάξεως καὶ παντὸς κόμματος ἐδήλωσαν ὁμοφώνως ὅτι «μόνη ἐγγύησις διὰ τὴν εἰς τὴν Χριστιανωσύνην ἀπόδοσιν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν καλὴν μεταχείρισιν τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν εἰς τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολὴν εἶναι ἡ κατάργησις τῆς τουρκικῆς διοικήσεώς ἐν Κωνσταντινουπόλει.»

Ἐνταῦθα ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ ζήτημα φαίνεται ἀπλούστατον. Ἀλλ' ἔχει σοβαρὰς δυσκολίας ἢ στάσις τὴν ὁποίαν οἱ πολιτικοὶ μας προσκαλοῦνται νὰ λάβωσι κατὰ τὰς ἐν Παρισίοις διεθνεῖς συσκέψεις.

Ὁ μέγας πόλεμος δὲν ἔφερεν εἰς πέρας τὴν σύγκρουσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐρίδων καὶ ἀντιζηλιῶν, αἱ ὁποῖαι πολλάκις τὴν μὲν διπλωματίαν τῆς Εὐρώπης περιήγαγον εἰς ἀδιεξόδους περιπλοκάς, τὴν δὲ ἱστορίαν αὐτῆς ἐστιγμάτισαν διὰ τῆς ἀναγραφῆς γεγονότων, ἐνθα κυριαρχεῖ ἡ ἀσύστολος χρῆσις τῆς βίας καὶ τῶν στρεψοδίκων ἐπιχειρημάτων.

Αἱ διαπραγματεύσεις τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Εἰρήνης παρέχουσιν εὐπρόσδεκτον ἀφορμὴν πρὸς φιλονεικίας καὶ ἀμοιβαίαν ἱκανοποίησιν ἐθνικῶν πόθων καὶ ἐθνικῶν συμφερόντων. Πρόκειται περὶ συναλλαγῆς, καὶ ἐπωφελεῖς παραχωρήσεις ἀναμένονται ἐκ πάντων πρὸς πάντας.

Τίνος ὅμως ἐξυπηρετοῦνται τὰ συμφέροντα, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀφεθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Τούρκου ;

Ἐὰν μία Δύναμις Εὐρωπαϊκὴ, οἷονεὶ κατορθώουσα τὸν τετραγωνισμόν τοῦ κύκλου, εἰσάξῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἴσα δι' ὅλους δικαιώματα, τίς θὰ παραδεχθῆ ὅτι κατὰ συνέπειαν οἱ αὐτόθι Ἕλληνες δὲν θὰ αὐξηθῶσι μετὰ τεραστίας ταχύτητος εἰς πληθυσμόν, πλοῦτον καὶ πολιτικὴν ἐπιρροήν ; ἢ ὅτι μετὰ δέκα ἢ δεκαπέντε ἔτη δὲν θὰ ἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὴν λύσιν κηρύττοντες, ὡς ἄλλοτε οἱ Βούλγαροι τῆς Ἀνα-

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

τολικῆς Ρωμυλίας, τὴν μετὰ τῶν ὁμοεθνῶν των ἔνωσιν ;* Καὶ ἔάν ἐπιχειρηθῆ τοιοῦτόν τι, θὰ λάβῃ τὰ ὄπλα ἡ Ἀδελφότης τῶν Ἑθνῶν διὰ νὰ τὸ ἐμποδίσῃ ;

Καὶ τίς ἄλλως τε θὰ ὑποθέσῃ, μετὰ τὴν παρὰ τοῖς Νεοτούρκοις παρατηρηθεῖσαν ὑποκρισίαν, ὅτι πραγματικὴ βελτίωσις δυνατόν : νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὴν θέσιν τῶν Χριστιανῶν καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν Τουρκικὴν διοίκησιν ;

Μολονότι εἶναι σχετικῶς μικρὰ ἡ ἐν Τουρκίᾳ «Λατινικὴ Γλωσσαι»,** ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, ὡς προτάτις αὐτῆς, ἔχει ἀναγκασθῆναι σπουδαῖόν τι συμφέρον νὰ διαφυλάττῃ καὶ ἐνδέχεται ὡς ἐκ τούτου νὰ ἐπιδιώξῃ ἐντολὴν ἀρμοσθείας εἰς τὴν γῶρην τοῦ Σουλτάνου. Εἰς κάποιον μάλιστα μέρος τῆς Εὐρώπης διατυπώθη ἡ εἰσήγησις ὅτι χάριν φιλοφροσύνης πρὸς τὴν Γαλλίαν ἡ Ἁγία Σοφία ἔπρεπε νὰ δοθῆ εἰς τοὺς Οὐνίτας, οἱ ὅποιοι εἶναι καθολικοί. Ἐάν ἐλατθάνετο τοιαύτη ἀπόφασις, θὰ ἀπέβαινε βεβαίως εὐάρεστος εἰς τοὺς φανατικοὺς τοῦ παπισμοῦ, οἱ ὅποιοι πάντοτε ἐθεώρησαν τὴν ὑπαρξίν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ὡς σεβαστωτάτην προσβολὴν κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ τῆς Ἐκκλησίας καθεστῶτος.

Ἄλλ' ἐνταῦθα χωρεῖ ἡ παρατήρησις ὅτι κατὰ μὲν τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ἡ Εὐρώπη, ἐπίστευσεν ἴσως εἰλικρινῶς ὅτι οἱ Ἕλληγες ὄφειλον νὰ ὑποστῶσι τὴν δουλείαν καὶ μὲ κίνδυνον ὀλοσχεροῦς ἐξοντώσεως, τιμωρούμενοι διὰ τὴν κηδεύουσαν αὐτῶν ἐπιμονὴν εἰς τὴν ιδέαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς των ἀνεξαρτησίας. Σήμερον ὅμως ὁ τοιοῦτος τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι λογίζεται παμπάλαιος, καὶ ἡ παρούσα γενεὰ περιμένει νὰ ἴδῃ τὸν Πάπιν ἀσμένως ὑποστηρίζοντα τὴν πρότασιν περὶ ἀποδόσεως τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τοὺς Ἕλληγας.

Οὐδὲν θὰ ἤδύνατο νὰ συντελέσῃ περισσότερον εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν ἀπανταχοῦ γῆς Χριστιανῶν, εἰς τὴν ἐκρίνωσιν τῆς ἀπ' αἰῶνων ἐπικρατούσης δυσπιστίας, ἐχθρότητος καὶ ἀντιζηλίας, εἰς

* Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι πλέον ἀναγκαία διὰ τοὺς Ἕλληνας, παρ' ὅσον ἡ Ρώμη διὰ τοὺς Ἰταλοὺς.

** Οἱ τοῦ δυτικοῦ δόγματος Χριστιανοί.

ΤΟ ΦΡΟΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

τὴν εἰρήνευσιν καὶ πρόοδον τοῦ κόσμου παρ' ὅσον ἓνα ὠραῖον πρὸς συνδιαλλαγὴν διάβημα τοῦ Πάπα τιθεμένου ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐργαζομένων ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου εἰς τὴν Μεγάλην του Ἐκκλησίαν, ὅπως οὕτως ἐπισφραγισθῆ τὸ τέλος τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Σκοπὸς τῆς παρούσης πραγματείας δὲν εἶναι ἡ συζήτησις τοῦ τρόπου καθ' ὃν θὰ ἠδύνατο ἡ Ἰταλία νὰ ἴδῃ ἱκανοποιημένον τὸν πόθον τῆς περὶ ἐπεκτάσεως εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου, οὐδὲ προτίθεται νὰ δώσῃ τὴν λύσιν τῶν μεγάλων δυσκολιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναφύονται ἐκ τῶν ἀξιώσεων τῶν διαφόρων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς.

Περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς πρωτεύουσαν μιᾶς βαλκανικῆς ὁμοσπονδίας περιστρέφετο τὸ πολιτικὸν μας ὄνειρον πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν. Ἄλλ' ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία καὶ ἡ πολιτικὴ βασιλείων ἐκ Γερμανίας ὀρμωμένων ἐπέφεραν τὴν προσωρινὴν ματαίωσιν ἐκείνου τοῦ σχεδίου.

Εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἡ γλῶσσα, ἡ μόρφωσις, αἱ κοιναὶ παραδόσεις καὶ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα ἀποτελοῦσι τὰ κύρια στοιχεῖα τῆς ἐθνικότητος. Ὄταν θέλωμεν νὰ μάθωμεν εἰς ποῖον ἔθνος ἀνήκει τις, δὲν ἐξετάζομεν τί θρήσκευμα πρεσβεύει, καθὼς δὲν παρατηροῦμεν τί χρῶμα ἔχουσιν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του.

Εἰς τὰς βαλκανικὰς ὅμως χώρας, παρ' ὅλας τὰς διαβεβαιώσεις τῶν ἐν αὐταῖς πεπαιδευμένων καὶ διπλωματῶν ἢ τῶν ἔξωθεν δι' αὐτὰς ἐνδιαφερομένων, πρῶτιστον διὰ τὸν πολὺν κόσμον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐθνικότητος εἶναι ἡ θρησκεία.

Ἡ ἔκτακτος εὐκαμψία, μεθ' ἧς ἡ πολιτικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας προσαρμόζεται πρὸς τὰς περιστάσεις, καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλεγγύης, τὸ ὁποῖον παρέμεινεν ἐκ τοῦ κοινοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν βίου, ἐνισχύουσι τὴν πεποιθήσιν μας ὅτι ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ἁγίας Σοφίας ὡς κοινῆς ἀπάντων μητρὸς ἢ ἑνώσις τῶν βαλκανικῶν ἐθνῶν καὶ σφιγκτοτέρα θὰ καθίστατο καὶ εἰς τὰ ἀποτελέσματά της πρακτικωτέρα.

Θὰ ὑπερχαρῶσι βεβαίως καὶ οἱ Ἰουγοςλαῦοι καὶ οἱ Ρουμᾶνοι ὅταν ἡ Ἁγία Σοφία ἀποδοθῆ εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ἴσως ἐνδέχεται τὰ μέλη τῶν θαυμαστῶν ἐκείνων ἐξ Ἀμερικῆς σχολείων καὶ ἀποστολῶν, δι' ὧν ἐπετεύχθη ἡ ἀναγέννησις τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐρρίφθη τὸ ἄλας τῆς ζωῆς ἐπὶ τὴν σηπομένην Τουρκίαν, νὰ μὴ δέχωνται μὲ ἐνθουσιασμὸν τὴν ἰδέαν τῆς ἐπανόδου τοῦ Πατριάρχου εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Διότι οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἠδυνήθη νὰ ἀναιρέσῃ τὴν σφαλερὰν τῶν ἀντίληψιν ὅτι ὁ Ἕλληγ δὲν εἶναι καθόλου ἀνώτερος τοῦ ἰθαγενοῦς τῶν ἡμιβαρβάρων χωρῶν. Ἡ θρησκεία του, λέγουσι, συνίσταται εἰς τὰς προλήψεις τοῦ μεσαιῶνος, καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν ἀποδλέπουσιν οὐχὶ εἰς τὴν ἠθικὴν διάπλασιν τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλ' εἰς τὴν ἀλληλοδιάδοχον κατὰ τόπους προαγωγὴν τῆς ἀποστασίας ἀπὸ τῆς πατροπαράδοτου αὐτῶν πίστεως. Τὸ βέβαιον ἔμως εἶναι ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀμερικανός, ἀφοῦ ἅπαξ ἀναγνώρισῃ τὸ δίκαιον τῆς ἀξιώσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ συλλογισθῇ τὰ ἐκ τῆς ἱκανοποιήσεώς της προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, θὰ γίνῃ ὁ ἐνθουσιωδέστατος αὐτῆς συνήγορος. Γνωρίζει πολὺ καλὰ τὸν Τοῦρκον, καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν παράτασιν τῆς ἐπὶ τῶν ραγιαδῶν τυραννίας του.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρεταννίαν ὑπάρχουσι δύο τάξεις ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀντιλαμβάνονται μετ' ἰδιαιτέρας εὐνοίας τὴν ἐπιστροφὴν τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς τὸν δικαιοῦχον αὐτῆς κτήτορα.

Ἡ πρώτη συνίσταται ἐκ τῶν Ἀγγλο-ινδῶν, οἵτινες φοβοῦνται τὴν ὑπ' αὐτῆς παραχθισομένην ἐντύπωσιν μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν μὲ τοὺς ὁποίους συζῆ. Καὶ ναὶ μὲν παραδέχονται ὅτι ἡ εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἀπόδοσις τοῦ ἱεροῦ της χαρακτῆρος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα τῆς νίκης τῶν συμμάχων. Ὅτι ἡ Τουρκία οἰκαιοθελῶς ἀπεδύθη εἰς πόλεμον ἐπιθετικόν, οὐχὶ εἰς ἀμυντικόν, Γεγάδ, συνεπιφέροντα τὸ δι' ὅλους τοὺς Μωαμεθανοὺς καθῆκον τῆς ὑπερασπίσεως. Ὅτι ἡττηθεῖσα ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ τὰ ἀγτίποινα. Ὅτι ὁ νικητὴς τῆς σήμερον θέλει ἀπλούστατα καὶ φυσικώτατα νὰ λάβῃ ὀπίσω ἐκεῖνο τὸ ὅποιον τοῦ ἀφῆρεσεν ἄλλοτε τὸ ξίφος.

Ἄλλ' ἀφ' ἐτέρου δὲν εἶναι φρόνιμον νὰ παίξῃ κανεὶς μὲ τ' ἀναμμένα κάρβουνα. Ἐξ ἐνὸς σπινθῆρος δύναται νὰ προκύψῃ ὄλο-

ΤΟ ΦΡΟΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

κληρος πυρκαϊά. Ἐκ Βουχάρας, λόγου χάριν, μεταβαίνουνσιν ἀδιακόπως προσκυνηταὶ εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ὡς ἱερὸν τοῦ μωαμεθανισμοῦ τέμενος. Τὸ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀβδούλ Χαμὶδ διατραφέν πανισλαμικὸν αἶσθημα ἀπέκτησε δύναμιν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον. Οὐδεὶς δύναται νὰ ὑπολογίσῃ τὴν ἔντασιν τοῦ φανατισμοῦ, ὅστις ἤθελὲν ἐκραγῆ καὶ ὡς πῦρ ἐν μέσῳ εὐφλέκτου ὕλης διαδοθῆ κατὰ τὰς ἀσιατικὰς γώρας ἐξικνούμενος καὶ ἐντὸς τῶν Ἰνδιῶν.

Καθ' ἡμᾶς ὅμως ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι σπουδαῖος. Ἄς ἀντιμετωπισθῆ μὲ τόλμην, καὶ παρέρχεται ὡς ἀτμός. Ἀλλ' εἴτε μέγας εἴτε μικρὸς εἶναι, πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῆ. Ἡ Ἀγία Σοφία δὲν δύναται νὰ εἶναι ταύτοχρόνως καὶ ἐκκλησία καὶ τζαμί, μεταξὺ δὲ τῶν δύο οὐδὲλως ἀμφιβάλλει ἡ Ἀγγλία περὶ τοῦ τί πρέπει νὰ εἶναι.

Τὴν δευτέραν τάξιν ἀποτελοῦσιν οἱ διπλωμάται, οἵτινες πρὸς λύσιν τοῦ πολυωδύνου ζητήματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγκατετέθησαν μὲν κατὰ τὸ 1915 νὰ τὴν παραχωρήσουν εἰς τὴν Ρωσσίαν, δὲν πείθονται ὅμως ὅτι εἰς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολὴν οὐδεμία δυτικὴ Δύναμις ὀφείλει νὰ ἔγῃ βλέψεις ἐγωϊστικὰς. Δι' αὐτοὺς στερεῖται πάσης πρακτικῆς σημασίας ἡ ἰδέα ὅτι οἱ Ἕλληνες δύναται ἀφ' ἑαυτῶν νὰ ἐκπληρώσωσι τὸν προορισμὸν των καὶ ὅτι τὰ βαλκανικὰ ἔθνη ἔχουσιν ἔμφυτον τὴν πρὸς τὴν πρόοδον τάσιν.

Πρὸ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ ρωσικοῦ καὶ τοῦ αὐστριακοῦ καθεστῶτος ἐδικαιολογεῖτο ὅπωςδῆποτε ἡ ἀρχαία παράδοσις περὶ διατηρήσεως τῆς Τουρκίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ὁ πολιτισμὸς τῆς Ρωσσίας εἶχε τὰς πηγὰς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Ἀγία Σοφία ἦτο δι' αὐτὴν ἡ μήτηρ ἐκκλησία. Αὐτὴ ἦτο ἡ φυσικὴ ἐκδικήτρια καὶ διάδοχος τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἰβάν, ὁ μέγας πρίγκηψ τῆς Ρωσσίας, εἶχε νυμφευθῆ τὴν Ζωήν,* ἣτις ἦτο ἀνεψιὰ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος καὶ ἠδύ-

* Ἀνετράφη εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Οὐνιτῶν, ὕστερον ὅμως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ οὐχὶ ἄνευ λόγου μετωνομάσθη Σοφία.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

νατο γὰ θεωρηθῆ ὡς κληρονόμος τῶν Καισάρων. Τὰ δικαιώματά της ἦσαν καὶ ἰδικά του. Ἐτελέσθη καὶ ἡ δευτέρα αὐτοῦ στέψις κατὰ τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἔθιμα τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἐχρίσθη Τσάρ, τοῦτέστι Καῖσαρ, κατὰ τὸ 1498. Ἡ ἐκ τούτου γεννηθεῖσα φιλοδοξία οὐδέποτε ἔπαυσε, τὴν ἰκανοποίησιν αὐτῆς οἱ πατρῶν τῶν Ρωσσιῶν μονοκράτορες ἐθεώρησαν πάντοτε ὡς ἀποστολήν των καὶ εἰς πᾶσάν των ἐνέργειαν ὑπ' αὐτῆς ἐνεπνέοντο. Πέτρος ὁ Μέγας συνέλαβεν ὠρισμένως τὴν ιδέαν τῆς ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἀνασυστάσεως τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νέας Ρώμης. Ἡ Αἰκατερίνη Β', ἐκράτει τὸν κόσμον εἰς μεγάλην ἀνησυχίαν διὰ τοῦ ἐλ. λ. η. ν. ι. κ. ο. υ. σχεδίου της. Ἐδωσεν εἰς τὸν υἱὸν της τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος προχειρίζουσα αὐτὸν ἐκ προεμίῶν ὡς Ἑλληνα αὐτοκράτορα.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος οἱ Ρῶσοι ἐκάλουν καὶ ἐθεώρουν τὴν Κωνσταντινουπόλιν Τσαργράδ, τοῦτέστι τὴν αὐτοκρατορικὴν των πόλιν ἢ πρωτεύουσαν. Οἱ εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους μεταβαίνοντες προσκυνοῦσι παρέπλεον τὴν ἐς' ἐνὸς τῶν λόφων της ἱσταμένην Ἁγίαν Σοφίαν καὶ ὠνειροπόλουν τὴν ἀπελευθέρωσίν της. Ἡ προσδοκωμένη, θέα τοῦ Τσαρου των ἐνθρονισμένου ὑπὸ τὸν μέγαν αὐτῆς προῦλλον ὡς αὐτοκράτορος ἀπαξ-πάντων τῶν Ὀρθοδόξων εἶχε καταντήσῃ παρ' αὐτοῖς μονομανία, τὴν ὁποίαν συνεμερίζοντο ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς ἀχανοῦς καὶ ἥνωμένης ἐκείνης χώρας. Ὁ ὑψηλὸς οὗτος καὶ εὐγενὴς σκοπὸς τῶν Τσαρῶν ἀποτελεῖ τὴν καλὴν ὄψιν τοῦ πολιτικοῦ των συστήματος καὶ εἶναι τραγική — ἀλλὰ καὶ αἰσία — ἡ σύμπτωσις τοῦ κατακερματισμοῦ τῆς μεγάλης ἐπικρατείας καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Νικόλαος Β', ἐφαντάζετο ὅτι εἶχεν εἰς τὰς χεῖράς του τὴν ἀπὸ τσοτύτων γενεῶν ἐπιδιωκομένην λείαν. Εἶχεν ὅμως καὶ μίαν πολὺ κακὴν ὄψιν τὸ σύστημα τῶν Τσαρῶν, τὸν τραχὺν καὶ παρσάγγον δεσποτισμὸν, ἀμφιβάλλομεν δὲ πολὺ ἐὰν μία Ρωσσία ἐκδοτος εἰς τὰ ὑλικά καὶ κατὰ μέρος πλούτου καὶ ἐξουσίας θὰ ἠδύνατο γὰ εὐρη εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἕδαφος ἀνάλογον πρὸς τὰς ψυχικὰς της ὁρμάς.

Παράλληλος πρὸς τὸν ρωστικὸν ὑφίστατο συγχρόνως καὶ ἄλλος

ΤΟ ΦΡΟΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

δεσποτισμός, πολυπραγμονέστατος και ακόρεστος, ὅστις ἐνῶ πάντοτε ἐφοβεῖτο τὴν ἐνδεχομένην ἀπώλειαν τῶν ὀρθοδόξων χωρῶν, τῶν ὁποίων ἦτο ἤδη κάτοχος, ἐστρέφετο ὡς πειναλέον τέρας καὶ πρὸς ἄλλας τσιούτας. Ἡ πρὸς ἀνατολὰς ὠθησις τῶν Ἀψβούργων ἦτο ἄμεσος πρὸς τὰς ἐλπίδας καὶ τάσεις τῶν Τσάρων.

Μετὰ τῆς ἐκ τῆς Εὐρώπης εὐκταίας ἀποχωρήσεως τῶν Τούρκων συνεδέετο ἡ σύγκρουσις τῶν δύο τούτων μεγάλων συστημάτων, καὶ ἡ ἐπικράτησις εἴτε τοῦ μὲν εἴτε τοῦ δὲ θὰ ἦτο μία σπουδαία ἀπειλὴ διὰ τὸν ἐπίλοιπον κόσμον.

Ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐὰν πρὸ πέντε μόλις ἐτῶν ἔστρεφον ἀπροκαλύπτως τὰ βλέμματά των πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εὐ μόνον θὰ παρεῖχον εἰς τοὺς Τούρκους ἀφορμὴν νὰ προβῶσιν εἰς γενικὸν τῶν Ἑλλήνων ραγιάδων ὄλεθρον, ἀλλὰ θὰ ἐπροκάλουν τὴν καταστροφὴν των καὶ ἐκ μέρους τῶν δύο περὶ ὧν ὁ λόγος πανισχύρων Δυνάμεων.

Τὰ φοβερὰ ὅμως μορμολύκεια ἐξέλιπον τέλος πάντων. Ἐπὶ εἰκοσι τοῦλάχιστον ἔτη Αὐστριακοὶ καὶ Οὐγγροὶ θὰ διατελῶσιν ἀπηλλαγμένοι τῆς μανίας κατακτητικῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπιχειρήσεων. Περὶ δὲ τῆς ἀναστάτου καὶ κατατετημημένης Ρωσσίας βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ ἄγγελμα τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας διαδιδόμενον διὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἠθέλε διεγείρει ἀνυπόκριτον ἐνθουσιασμόν καὶ καθοδηγήσει τὰ νῦν τεταραγμένα πνεύματα εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς θεραπείας τῶν ψυχῶν.

Ἀλλὰ τὰ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα, καίτοι σπουδαῖα, εἶναι μικρᾶς σχετικῶς ἀξίας παραβαλλόμενα πρὸς τὴν εὐκαιρίαν, ἣτις παρουσιάζεται σήμερον εἰς τὴν Ἀγγλίαν νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα ἅπαξ διὰ παντός.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἓνας ἄγγλος ναύαρχος ἔκαμεν εἰς τὸ Ναυαρίνον καὶ ἓνας ἄλλος εἰς τὴν Κρήτην δύναται νὰ κάμῃ πάλιν τῶρα ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Κατὰ τὸ 1814 ἡ Ἀγγλία ἐξεγερθεῖσα ὑπὸ τῶν προτροπῶν τοῦ Οὐίλλιαμ Οὐϊλμπεφόρς, ἀπήτησε τὴν κατάργησιν τῆς δουλεμπορείας ὡς κυρίαν ἀμοιβὴν τῶν μεγάλων θουσιῶν εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη διὰ τὸν ἐν Ἰσπανίᾳ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πόλεμον.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Κατὰ τὸ 1876 ἡ πρωτοβουλία τοῦ Γλάδστοντος ἐξέκρινε τὴν ἀγκυλίωσιν αὐτῆς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ὤφειλεται μόνον εἰς τὴν ἐκ μέρους τῆς Γερμανίας ἀπειλὴν ἐνὸς πικροσμίου πολέμου. ἔν τῇ Ἀγγλίᾳ δὲν ἐπέμενε διὰ μίτη σύντομον καὶ τελικὴν ἐξόφλησιν μὲ τὸν Ἀβδὺλ Χαμὶδ τότε ἡ, μετὰ τινὰς ὑστερον δεκαστηρίδας μὲ τὸν Ἐντὲρ, μὲ τὸν Ταλατ καὶ τοὺς συνεργάτας του.

Τώρα ὅμως τυχάνει ἀνεκπεπλημένη καὶ ἐλευθέρᾳ ἡ μὲντι, πρὸς τὸ τέρας ἄρρωσθ ἀπραγίας. Εἶναι δὲ αὕτη ἡ τῆς ἀτρομῆτου διπλοσύνης καὶ τοῦ ἀκάμπτου θάρρους, ἡ ὁποία, εἴτε περὶ ἐνὸς ἀτόμου πρόκειται: εἴτε περὶ ὁλοκλήρου ἔθνους, τυχάνει ἡ ὁδὸς τῆς ἀσφαλείας, τῆς προόδου καὶ τῆς εἰρήνης.

Εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἐγένε μυσία τοῦ τροπαρίου «Χριστὸς Ἀνέστη» τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Αὕτη ἡ φράσις κατὰ τὸ 1821 ἐχρησίμευσεν ὡς σύνθημα εἰς τοὺς Σουλιώτας, καὶ εἰς τοὺς Ἀρματολούς καὶ Κλέφτας καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν πεισματωδῶν περὶ ἐλευθερίας ἡ θανάτου ἀγώνων, τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνας οὐδέποτε ἐπύσθη διεξάγοντες.

Εἴτε ἐν γομφῷ ὑγιαιόμενον εἴτε ἀπλῶς ἐκρωνούμενον, εἰς τὸν ἐλευθέρου ἀέρα τῶν ὀρέων τὸν ὁποῖον οὐδέποτε ἐμίχεν ὁ Τούρκος, εἰς τὰς πεδιάδας ὅπου τὸ πᾶντα τῶν ποδῶν του ἔφερον εἰς τὴν γόνιμον γῆν τὴν στείρωσιν καὶ εἰς τὸν ρυτιᾶν τὸν μαχατμὸν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ του, εἰς τὸν ὑπόκοσμον τῶν πόλεων καὶ εἰς τὰς εὐτυχεστέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, εἰς τὰς ὁσημέραι φηγουσάδας ομάδας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας — ἐνθα ἔξω οἱ λιπαρότεροι συνάμα δὲ καὶ ἀτυχέστεροι μάρτυρες τῆς ἐλληνικῆς ιδέας — τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» ἔτραφε πανταχοῦ τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος εἰς τὰ χεῖλη, εἰς τὰ ὦτα καὶ εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων.

Ὅσον ζορώδης καὶ ἴν ἦτο ἡ ἀτελεύτητος νόξ τῆς δουλείας τοῦ Ἑλλήνος, ὅσον βαρὺς καὶ ἄχαρις ὁ ὑπόκοσμος, ὅπου ὤφειλε νὰ ζῆ πτωχὸς καὶ στενοχωρημένος, ἐπίστευον ὅτι τὸ ζῶς ἐμελλε τάχιστα ἡ βράδιον νὰ ἀνατείλῃ, τὰ σιδερά περιφράγματα τῆς φυλακῆς του νὰ συντριβῶσι, νὰ ἀρχίσῃ δι' αὐτὸν βίος ἀξιοπρεπῆς καὶ ἡ Ἑλλάς νὰ ἀναστηθῇ ἐκ νέου ὡς ἐλεύθερον ἔθνος, τὸ δὲ «Χριστὸς Ἀνέστη» νὰ φιλῆ καὶ πάλιν, ὦ μετὰ πόσις χαρᾶς,

ΤΟ ΦΡΟΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

ὑπὸ τὸν τροῦλλον τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἡ σημασία αὐτῶν τῶν λέξεων δύνανται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὸν χαιρετισμὸν «Καὶ τοῦ χρόνου εἰς τὰ Ἱερουσόλυμα», τὸν ὁποῖον ἀνταλλάσσουν μεταξὺ τῶν οἱ Ἑβραῖοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ πασχαλίου δείπνου.

Ὁ γράφων τούτας τὰς σελίδας ἔλαβε τὸ εὐτύχημα κατὰ τὸ 1904 νὰ διέλθῃ τὴν Ἑβδομάδα τῶν Πηθῶν εἰς τὸ Φτιάρι, καὶ νὰ παρευρεθῆ εἰς τὴν τελετὴν τῶν ἀναπτομένων λαμπάδων κατὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ Πάσχα, ὅταν τὸ τροπάριον ἀκούεται κατὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοὺς θόλους τῶν ὀρθοδόξων ναῶν.

Ἦτο μεσονύκτιον τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, εἶχε τελειώσει ἡ ἀπολυθῆς τοῦ Ὁρθρου καὶ ἡ κατὰ μεστος κόσμου ἐκκλησία ἦτο βοηθισμένη εἰς πυκνὸν σκότος. Ἄλλ' ἅμα ἐσήμανεν ἡ βωδευκάτη ὥρα, εὐθὺς ἀνεπετάσθη ἡ πύλη τοῦ εἰκονοστασίου, γέρον δὲ εὐ-παρρησιαστος καὶ δικαίως ἀπολαύων τοῦ γενικοῦ τῶν Ἑλλήνων σεβασμοῦ, ὁ τότε Πατριάρχης Ἰωαννῆμ Γ', ἐνεφνίσθη ἔμπροσθεν τοῦ ἀγίου βήματος, περιβεβλημένος τὰ εορτάσιμα ἄμφια, τὰ ὁποῖα ἐφόρει ὁ Γρηγόριος ὅταν ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον.

Ἐκράτει ἀναμμένα εἰς τὰς χεῖράς του τὸ δικέρι καὶ τὸ τρικέρι· συμβολίζοντα τὸ φῶς τῆς ἐπὶ τῆς γῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ τῆς προαναγγεληθείσης ὑπὸ τοῦ Θεοπνεύτου, τοῦ ὁποῖου ἐωρτάζεται ἡ ἀνάστασις. Οἱ κληρῖον τοῦ Πατριάρχου ἱστάμενοι ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ συνωστίσθησαν πέριξ αὐτοῦ ἀνάκτοντες ἕκαστος τὴν λαμπάδα τοῦ ἀπὸ τὸ ἡγιασμένον φῶς καὶ μετέδωσαν τὴν φλόγα εἰς τοὺς ὀπισθεν αὐτῶν εὐρισκομένους, οὗτοι δὲ πάλιν εἰς ἄλλους καὶ καθεξῆς, μέχρις οὗ τὸ φῶς διαχυθὲν ἀπὸ τοῦ εἰκονοστασίου ἕως τὰς θύρας ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ κτιρίου καὶ ἐπλημμύρισε τὴν ὠσάτως πλήρη ἐκκλησιαζομένων εὐρυτάτην πλατεῖαν. Ἐντὸς ὀλίγων δευτερολέπτων ἡ φλόξ ἐκωμάτιζεν ἀπὸ μυριάδας μικρῶν καὶ μεγάλων λαμπάδων, τότε δὲ ὑψώθη ἡ φωνὴ τοῦ γεραροῦ πρεσβύτου ψάλλοντος «Χριστὸς ἀνέστη, ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος» μεθ' ὃ τὸ τοῦ Ἡσαίου «Φωτίζου, φωτίζου, ἦκει γὰρ σου τὸ φῶς».

Μετὰ τὸν ἀρχιερέα ὀλοκλήρον τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐκπέλασε τὸ τροπάριον, καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ καταφώτου ναοῦ ἀπέδιδον τὴν ἡχὴν τῶν ἀπειραρίθμων ἐκείνων φωνῶν.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

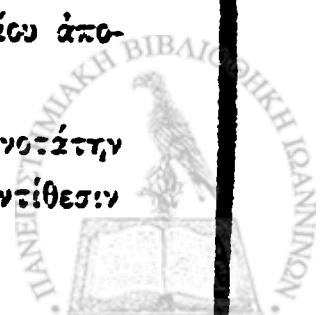
Τελετή ἐπιβλητικωτάτη, καὶ βεβαίως πολὺ ἀρχαία, ἴσως ἀρχαιότερα καὶ αὐτῆς τῆς ἰδρύσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' οὕτως εἶπεν αὐτοσχέδιος, ἀναπτυγθεῖσα ἄνευ μελέτης καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ὀλίως αὐτομάτως χρησιμεύουσα ὡς ἐκφρασις μιᾶς ζωντανῆς πραγματικότητος.

Ὅταν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τυρηνίας καὶ τῶν κινδύνων οἱ Πατριάρχαι ἐπρόβαλλον εἰς τοὺς Ἑλληνας τοῦ ὑποκόσμου τὸ παγῆμιον φῶς ἐσυμβόλιζον δι' αὐτοῦ τὸ χαρμόσυτον Πάσχα τοῦ μέλλοντος, ἢ περὶ τοῦ ὁποίου ἐλπίς οὐδέποτε ἐσβέσθη, εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὅταν ἐορτασθῇ πάλιν τὸ Πάσχα εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἡ σημασία τοῦ περιποθήτου ἐκείνου συμβάντος θὰ εἶναι διὰ τοὺς Χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς ὅτι ἐπὶ τέλους ἠγγέρθησαν καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ τάφου τῆς δουλείας· καὶ δι' αὐτὸν ἐπίσης τὸν λόγον ὅσῳκις ὀμιλεῖς εἰς τὸν Ἑλληνα περὶ τῆς προσδοκωμένης ἀπολυτρώσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας, αὐτὸς θὰ ἀπαντᾷ μὲ ἓνα «Χριστὸς Ἀνέστη».

Ὅταν μετὰ ταῦτα ἔτη, τὸν Αὐγούστου τοῦ 1912, ὁ συγγραφεὺς ἦτο μεταξὺ τῶν ὀλίγων προνομιούχων, εἰς οὓς ἐπετράπη ἡ εἰσοδος εἰς τὰς ἄνω στοάς τῆς Ἀγίας Σοφίας κατὰ τὴν Λ α ἰ λ ἂ τ ο ὕ λ Κ ο ὕ δ ρ, τὴν Νύκτα τοῦ Πεπρωμένου, ἡ ὁποία σημειώνει τὸ τέλος τῆς μεγάλης τῶν Μωαμεθανῶν νηστείας τοῦ μηνὸς Ραμαζάν, καὶ εἶναι ἡ σπουδαιότατη τῶν ἐορτῶν εἰς τὸ μουσουλμανικὸν ἡμερολόγιον. Ἐπὶ εἴκοσι ἕξ πρὸ αὐτῆς ἡμέρας ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ ἡ ἐλάχιστη ποσότης φαγητοῦ καὶ ποτοῦ καὶ καπνίσματος ἀπὸ τῆς πρωίας ἄρα καταστῆ εὐκολοῦς ἡ διάκρισις μεταξὺ τῆς λευκῆς καὶ τῆς μαύρης κλωστῆς μέχρι τῆς ἐσπέρας καθ' ἣν ἀποθάνει ἀδύνατος. Κατὰ τὴν Νύκτα τοῦ Πεπρωμένου ὁ Ἀλλὰχ ἀποφασίζει διὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος τὴν τύχην τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀτόμων καθ' ἕκαστον, τούτου δὲ τελουμένου ἀρμόζει ἡ πρὸς αὐτὸν προσφερομένη λατρεία νὰ εἶναι ἀμιγῆς οἰασθήποτε ἐπιγείου ἀπολύσεως.

Ἐκείνης τῆς νυκτὸς ἡ σικηνὴ εἰς τὴν ἄλλως τε φαινοτάτην Ἀγίαν Σοφίαν παρίστανεν ἐπακριβῶς μίαν συμβολικὴν ἀντίθεσιν

ΤΟ ΦΡΟΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

πρὸς τὴν ἀνωτέρω περιγραφείσαν σικηνὴν τῆς πενιχρᾶς τοῦ Ἀ-
γίου Γεωργίου ἐκκλησίας τοῦ νῦν Πατριαρχείου.

Μικραὶ ἐλαιολυχνίαι ἐξετείνοντο κατὰ χιλιάδας καθ' ὅλον τὸ
μῆκος τῶν στοῶν καὶ τῶν ἀψίδων καὶ τῶν στηλῶν των. Ἦσαν
ἀπειροπληθεῖς αἱ κρεμάμεναι εἰς τὴν ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ πλα-
τεῖαν, διασχίζουσαι αὐτὴν κατὰ συνεχεῖς ὀριζοντίους γραμμάς ἢ
συσπειρούμεναι εἰς στεφανοειδῆ συμπλέγματα. Ἐντὸς τοῦ κτιρίου
ὁ φωτισμὸς ἦτο ἐπαρκὴς πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλὰ πυκνὴ σκιά ἐκάλυπτε
τὰ κάτω, καὶ ἀπητεῖτο κόπος οὐχὶ μικρὸς πρὸς διάκρισιν τῶν χι-
λιάδων ἐπὶ τοῦ θαπέδου Μουσουλμάνων, οἱ ὅποιοι μὲ ὁμοίωρρυθμον
κίνησιν ἐστηλώνοντο, ἐγονάτιζον, ἤγγιζον διὰ τοῦ μετώπου τὸ
πάτωμα καὶ ἐστηλώνοντο πάλιν. Μακρὰν ἀπὸ τὸ πλῆθος, ὑπὸ τὴν
ἀνατολικὴν ἀψίδα καὶ παρὰ τὴν θέσιν ὅπου ἄλλοτε ἔκειτο ἡ
χρυσῆ τράπεζα, ἴστατο ὁ ἱμάμης μὲ τὴν δεξιὰν στηριζομένην ἐπὶ
τοῦ ξίφους τοῦ πλησίον τῆς μιᾶς καὶ μόνης ὀγκωδεδεστάτης λαμ-
πάδος, ἴσθης δὲ κατὰ τὴν περιφέρειαν πρὸς θώρακα ἀνδρός, περὶ
τῆς ὁποίας ἀζεται ὅτι εἶναι ἡ αὐτὴ ἢ μέχρι τοῦ 1453 ἀναπτομένη
κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας. Εἰς πᾶσαν ὑπὸ τοῦ ἱμάμη
ἐξύμνησιν τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἰσλάμ, εἰς πάντα ὑπ' αὐτοῦ ἐκφρα-
ζόμενον πόθον τῶν πιστῶν αἱ μόλις βλεπόμεναι χιλιάδες κόσμου
ἀπτήτων μὲ παρατεταμένα Ἀμήην, Ἀμήην, καὶ ἤκούετο ἐντὸς
τοῦ ναοῦ ὡς ὁ μακρόθεν ἀφικνούμενος κρότος βαρυτάτου ἐν ἐνεργείᾳ
τηλεβόλου.

Πρὸς μίαν νέαν Ἑλληνίδα κατορθώταταν νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ μὲ
ἓνα ὄμιλον εὐρωπαϊῶν ἐπισκεπτῶν ἀποταθεῖς ὁ συγγραφεὺς εἶπεν :
«Ἡ μεγάλη μου λαχτάρα εἶναι νὰ ἰδῶ τὸ Πάσχα ἑορταζόμενον
εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν», ἐκείνη δὲ ἀπεκρίθη : «Χριστὸς Ἀνέστη».

Ἄλλὰ πότε θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος τοῦ ἀνιέρου ἐκείνου συμβόλου ;
Τί θὰ ἑορτασθῇ εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν κατὰ τὸ 1919 ; κατὰ τὸ
1920 ; ἡ Φοβερά Νύξ ἢ τὸ Ἅγιον Πάσχα ; *

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1918, ὅταν ὁ ἀγγλικὸς στόλος διέπλευσε

* Οὕτως ἐξεφράζετο ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τοῦ
ἔργου του.

Η ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

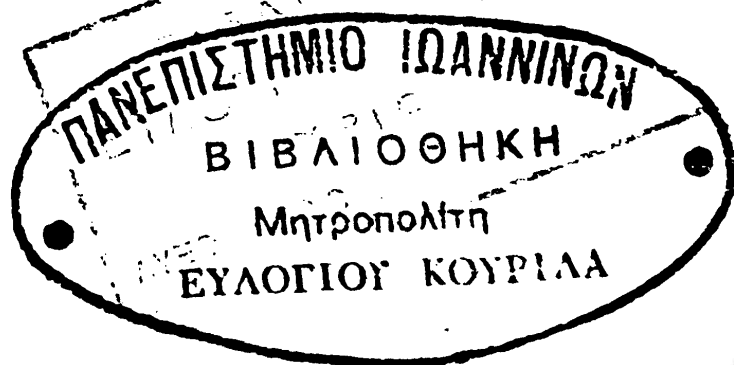
τὴν Προποντίδα, ἡ Ἁγία Σοφία ἐθεάθη ἐκεῖ ὡς πρῶτος εἰς τὸν ὀρίζοντα πρόσκοπος, περιμένων νὰ εἶπῃ τὸ ἐγκάρδιον Ὡς εὖ παρέστης !

Ἡ Ἀγγλία δὲν δύναται, χωρὶς νὰ προδώσῃ τὴν ἱστορίαν της καὶ τὴν περίλαμπρον ἀποστολὴν της, νὰ διατάξῃ τὸν ἀπόπλουν ἐκείνου τοῦ στόλου ἀφίνουσα τὴν ἐλληνικὴν Κωνσταντινούπολιν κτῆμα τῆς Τουρκίας, τὸν χριστιανικὸν της πληθυσμὸν φθίνοντα εἰς τὸν παρόντα ὑπόκοσμον καὶ τὴν μητέρα του ἐκκλησίαν μεταμορφωμένην εἰς βέβηλον τζαμίον. Ἄφοῦ τὸ δίκαιον εἶναι δίκαιον, καθὼς λέγει ὁ ποιητής, τὴν ὑπὲρ τοῦ δικαίου ἐνέργειαν ὑπαγορεύει ἡ φρόνησις ἀψηφούσα τὰς ἐνδεχομένας συνεπειάς.

Ἐὰν ἡ Ἀγγλία εἶναι πιστὴ εἰς ἑαυτὴν καὶ εἰς τὰς ἀρχάς ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἀπεδύθη, εἰς τὸν μέγαν πόλεμον καὶ ἤρατο τὴν νίκην, τὰ τέχνα της δὲν θὰ ἀνεχθῶσι δισταγμοὺς περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τούτου τοῦ ἐξ ὅλων τῶν καθηκόντων τὰ ὁποῖα τὴν ἀπασχολοῦσι μεγίστου ἴσως τυγχάνοντος καὶ κρισιμωτάτου.

Οἱ Ἀγγλοὶ ἔχουσι τὴν δύναμιν πρὸς πραγματοποιήσιν τῆς παλιγγενεσίας τῆς Ἀνατολῆς, πρὸς δημιουργίαν ἐνὸς βίου ἀνατολικοῦ, ὁ ὁποῖος, ἀφ' ἑαυτοῦ ἀναπτυσσόμενος, θὰ ἀποδειχθῇ ἐφάμιλλος καὶ ἴσως ἀνώτερος τοῦ δυτικοῦ, θὰ ἀποβῇ δὲ μία τῶν μᾶλλον φιλοπροόδων καὶ εἰρηνοποιῶν δυνάμεων τῆς ὑφ' ἡλίου.

Ἐὰν μὲ τὴν ὑφισταμένην δύναμιν συνενώσωσι καὶ τὸ θάρρος, ἡ ἀπολύτρωσις τῆς Ἀγίας Σοφίας δὲν θὰ ὑστερῇ βεβαίως οὐδενὸς τῶν μεγάλων ἔργων, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἐπιτελέσει ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Εἰς τὴν σελ. 29, παράγρ. 3ην, (πολὺ παλαιαὶ εἰκόνες) ἡ ἐπομένη σημείωσις :

Καὶ δύο ἀρχαῖα λειτουργικὰ βιβλία προτουρκικῆς ἐποχῆς, τῶν ὁποίων ἐγένετο, ὡς λέγεται, γρήσις εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Πολλὰ κειμήλια τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀρπαγέντα ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τοῦ Πάπα κατὰ τὰ ἔτη 1204 - 1261 εὐρίσκονται τώρα εἰς ἐκκλησίαν τῆς Βενετίας ἢ ἄλλων καθολικῶν πόλεων, ὁπόθεν εἶναι δίκαιον νὰ ἐπιστραφῶσιν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ τὴν ἀπολύτρωσίν της.

Εἰς τὴν σελ. 30, παράγρ. 3ην, ἀντὶ Μουράτ Β'. ἀνάγνωσον Μωχμωδ Β'.

Εἰς τὴν σελ. 37, παράγρ. 3, (ἡ Νίκαια) ἡ ἐπομένη σημείωσις :

Ἡ Ἁγία Σοφία τῆς Νικαίας (Ἰωνία) εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς ἐβδόμης οἰκουμένηκῆς συνόδου τοῦ ἔτους 787, ἐβεβηλώθη δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ οὗτοι τὴν μετέτρεψαν εἰς τζαμίον. Ἡ παρῶσα κατάστασις αὐτῆς καὶ ὑλοκλήρου ἐν γένει τῆς περιφήμου πόλεως εἶναι σπάνδαλον διὰ τὴν Χριστιανωσύνην. Ἐξ αὐτῆς ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως πάσης φροντίδος διὰ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταφαίνεται ἡ ἀβελτηρία τῶν Τούρκων. Κατὰ τὸ 1904, ὅταν ἐπεσκέσθη διὰ πρώτην φοράν τὴν Νίκαιαν, εὗρον τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τῆς ἐντελῶς ἀπερικειμένη μετὰ τὴν στέγην κατηρειπωμένην καὶ μετὰ ἓνα παράφρονον κειτόμενον γυμνὸν εἰς μίαν γωνίαν τοῦ σκεπτοῦ οἰκοδομήματος. Κατὰ τὸ 1912 παρετήρησα ὅτι τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς εἶχε προδεύσει βοθηθούμενον ὑπὸ τῆς κακωχειρίας καὶ τῆς ἀφαιρέσεως οἰκοδομησίου ὕλης. Τὰ εἰρεπία τῆς Νικαίας ἔχουσι μεγάλην συμβολικὴν ἀξίαν ὅχι μόνον διὰ τὴν Χριστιανωσύνην ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ περὶ τῆς Εἰρήνης Συνδιάσκεψις ὤφειλεν ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ἀργυπορίας νὰ ἀναθέσῃ τὴν φύλαξιν αὐτῶν εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος.

Εἰς τὴν σελ. 38, παράγρ. 4, γραμ. 5, ἀντὶ Κωνσταντίνου ἀνάγν. Κωνσταντίου.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Εἰς τὴν σελ. 49, παράγρ. 4, (λειτουργίαν) ἢ ἐπομένῃ, σημείωσις :

Ὁ ἰσχυρισμὸς ἐνὸς καθολικοῦ συγγραφέως ὅτι ὁ ἱερεὺς οὗτος ἦτο λατῖνος εἶναι ἄμικτος πάσης ἀποδείξεως.

Εἰς τὴν σελ. 49, παράγρ. 6, (κύριος σταυρός) ἢ ἐξῆς σημείωσις :

Ὁ Watsh γράφων περὶ τῆς διαδόσεως ὅτι ὁ Μαχμούδ Δ' περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας του προτίθετο νὰ ἀσπαθῆ τὸν Χριστιανισμὸν λέγει : Μέγας ἐναέριος σταυρός, ὅμοιος μὲ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον εἶδεν ὁ Κωνσταντῖνος, ἐνεφανίσθη, ὑπεράνω τοῦ τρούλου τῆς Ἁγίας Σοφίας, τοῦθ' ὅπερ ἐξελήθη, ὡς σημείον ὅτι ὁ βεβηλωμένος ναὸς ἐμελλεν ὄσον οὐκ νὰ ἐξαρτισθῆ.

Εἰς τὴν σελ. 50, παράγρ. 1, μετὰ τὰς λέξεις «τῆς ἱερωσύνης» νὰ προστεθῆ :

Εἶναι ἀκόμη εἰς τὴν στοῖν ὁ ἄγγελος παρὰ τὴν θέσιν ὅπου ἐνεφανίσθη, εἰς τὸν μικρὸν πύλωνα καὶ τὸν πατήρηγιον νὰ φέρη μήνημα εἰς τοὺς ἀνδρας, οἱ ὁποῖοι ἀποσιᾶζον διὰ τὸ γένη, ὑποσχόμενος εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ μείνῃ ἐκεῖ νὰ φυλάξῃ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του.

Αἱ μεγάλαι θύραι θὰ ἀνοίξωσιν ἀφ' ἐκείνων, ὅταν ἐπιέλθῃ ὁ Πατριάρχης διὰ νὰ λάμῃ τὸν ἀριστὸν τῆς Ἑκκλησίας.

Εἰς τοὺς στίχους τῆς σελ. 50 ἢ ἐπομένῃ, σημείωσις :

Τὸ αὐτὸ θέμα ἐστιγουργήθη, εἰς πολλοὺς τρόπους διαφέροντας ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς συντάξεως καὶ τὰς διαλέκτους.

Εἰς τὴν σελ. 51, ἡ ἀρχὴ τῆς 8ης παραγρ. νὰ διορθωθῆ ὡς ἐξῆς : Τετέλειται, ἡ εὐχὴ σου ἔληξε.

Εἰς τὴν σελ. 52, παράγρ. 2 (πικρὰ δάκρυα) ἢ ἐξῆς σημείωσις :

Κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα ἐδεικνύετο μία εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, περὶ τῆς ὁποίας ἐλέγετο ὅτι ἐκλάυσεν ὅταν εἶδε κατὰ τὸ 1204 τοὺς σταυροφόρους τοῦ Πάπα λεηλατοῦντας τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Τὰ δάκρυά της ἀπεκρυσταλλώθησαν εἰς μαργαρίτας, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς τὴν ἐκ νέου διακόσμησιν τοῦ Ἁγίου Βήματος.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Σελ. 54, παράγρ. 3, αντί 1591, ὁ Μωρὰς Γ'. ἀνάγν. 1518,
ὁ Σαῦλα Α'.

Τὸ τέλος τοῦ ἑκτοῦ κεφαλαίου, σελ. 70, νὰ διορθωθῆ ὡς
ἑξῆς : **ΑΛΗΘΩΣ ΑΝΕΣΤΗ.**

Εἰς τὴν σελ. 75, παράγρ. 1 (ἑλλητικὸν ἔθνος) ἢ ἐπομένῃ,
σημείωσις :

Ἄρῳ ἐγράφημεν τὰ ἀνωτέρω, ἢ παρὶ τοῦ Βατικανοῦ πισυ-
δοξοῦ προδοξία μας ἐρατικώδη, ὑπὸ τῆς ἀλλοτινῆς ἀξιώσεως,
τὴν ὑπάρχον ἐν ὀνόματι τοῦ Πάπα προβαίνει ἐπὶ τῆς Ἁγίας Συ-
ρίας ὁ Καρδινάλιος Γασπάρρι. Ἐκλήθηεν τῷ ὄντι προξενεῖ ὁ
ισχυρισμὸς τοῦ ὅτι ἡ Ἁγία Συρία ἐκτίσθη διὰ νὰ εἶναι καθολικὴ
ἐκκλησία, ὅτι ἐρημάτισε καθολικῆ, ἐκκλησία τὸ πλεῖστον μέρος
τῆς περιόδου, κατ' ἤν ἔρανε χριστιανικῆ, καὶ ὅτι πρέπει νὰ
ἀποδοθῆ εἰς τὸν καθολικὸν κόσμον. Ἡ ἀξίωσις αὕτη, δὲν διευ-
κλύθη βεβαίως μὲ τὴν ἐλπίδα πρακτικῆς ἀποτελεστικότητος. Οἱ
Οὐνίται τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἀποτελοῦσιν ὁμάδα ἐπαρκῆ
πρὸς πλήρωσιν ἑστῶ καὶ μὲ τῶν στοιῶν τῆς. Ὁ Καρδινάλιος
Γραμματεὺς τῆς Ἐπισκοπείας προέβη, εἰς αὐτὴν τὴν πρᾶξιν
ἀπλῶς διὰ τὴν τύπον, ἐν ἣ δὲ περιπτώσει εἶχε πρακτικὸν τινὰ
συστόν, οὗτος συνίστατο μόνον εἰς τὴν παρεμπόδισιν τοῦ Πατριάρ-
χου νὰ εἰσελθῆ εἰς τὴν Ἁγίαν Συρίαν καὶ ἢ παράτασις τῆς ἐν
αὐτῇ διακονίης τοῦ Τούρκου. Ὁπωδήθησε τὸ διὰβημα τοῦ δὲν
ἔρανε ἐξ ὀλοκλήρου ἄνευ συνεταίας, ἀλλ' ἐρημάτισε νὰ ἐνδυ-
νακώσῃ τὰς ἐνεργείας τῶν φιλοτύρκων.

Εἰς τὴν σελ. 78, παράγρ. 1, (Κωνσταντῖνος) ἢ ἐπομένῃ,
σημείωσις :

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ὀρθοδόξου θόνατος πιστεύουσιν ὅτι τὴν Ἁ-
γίαν Συρίαν καθὼς τὴν ἐκτίσεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ τὴν
ἀπώλεσεν ὁ Κωνσταντῖνος Παλιολόγος, τισυτοτρόπως θὰ τὴν
ἀνακτήσῃ ἕνας Κωνσταντῖνος. Ὁ μανδύας τοῦ τελευταίου αὐτο-
κράτορος φυλάττεται εἰς τὰς Ἀθήνας.

